PRAXEOS
MEDICÆ UNIVERSÆ
PRÆCEPTA

AUCTORE

JOSEPHO FRANK

AUGUSTISSIMO IMPERATORI ET TOTIUS ROSSIAE AUTOCRATORI A CONSILIIS AULICIS, EQVITE ORD. ST. WLODIMIR IV. CLASS., THERAPIAE SPECIALIS ET CLINICES IN CAESAREA UNIVERSITATE VILNENSI PROFESSORE, AC SEMINARII MEDICI IMPERATORIS MUNIFICENTIA CONDITI PRAEFECTO, CONSILII MEDICI PETROPOLITANI, SOCIETATUM PHILANTHROPICAE PETROPOLITANAE, PHYSICO-MEDICAE MOSQUENSIS, MEDICORUM ET BENEFICORUM VILNENSIS, ACADEMIAE MEDICORUM VENETAE, SOCIETATIS AGRICULTURAE STUDIOSORUM FLORENTINAE, SCIENTIARUM ET ARTIUM ARGENTORATENSIS, ACADEMIAE MEDICAE, SOCIETATUM GALVANICAE ET MEDICAE PARISIN., R. JENNERIANAE, MEDICORUM ET NOSOCOMII A GUYO LONDINI DENOMINATAE, ORDINIS MEDICO-CHIRURGICORUM LUCCENSIS ETC. ETC. SODALI.

PARTIS PRIMAE VOLUMEN PRIMUM,

CONTINENS

PROLEGOMENA, DOCTRINAM DE FEBRIBUS ATQUE DE INFLAMMATIONIBUS GENERALEM.

EDITIO SECUNDA.

TAURINI

SUMPTIBUS CAJETANI BALBINI BIBLIOPOLÆ

MDCCCXXI.

EXCUDEBANT CHIRIO ET MINA.

PRAEFATIO.

Therapiae specialis et artis clinices in Caesarea Universitate Vilnensi docendae munere fungens, discipulorum commodis consulere ac provvidere existimavi, si iis librum, quo veluti duce ad elementa praxeos medicae addiscenda uterentur, in manus traderem. Totum opus quatuor partibus constabit, et quaevis pars binis absolvetur voluminibus. Quod nunc in lucem prodit primae partis volumen prius, continet prolegomena, doctrinam de febribus, et de inflam-

mationibus generatim. Posterius morborum, qui in cute sedem posuere, indolem curationemque exponet. Secunda libri pars morbos sensuum, cerebri, medullae spinalis, nervorum, cordis vasorumque sanguinis circulationi inservientium, tracheae et pulmonum complectetur. In tertia de morbis oris, oesophagi, ventriculi, intestinorum, peritonaei reliquorumque viscerum, quae eo continentur, necnon vasorum lymphaticorum agam. Quarta denique doctrinam de morbis viarum urinalium, et organorum sexus enarrabit, subjuncto tractatu de syphilide et hydrophobia.

In totius hujus doctrinae praeceptis tradendis ita versabor, ut, quibuscumque hypothesibus neglectis, sola eaque potiora facta ad medicinam practicam spectantia, tum aliorum testimoniis firmata, tum propriae debita experientiae, in medium proferam.

Haud quidem ignoro, quam difficile sit, immo quam inutilis et omni successu prorsus cariturus labor, tirones praxeos medicae principiis imbuere velle, nisi certus in rebus exponendis ordo habeatur. Verum aliud est rerum tractandarum *ordinem* tanquam viam, et rationem scientiae tradendae idoneam sequi, aliud ipsam scientiam in angustos *systematis* limites cogere. Hîc enim alumnus systema facile pro ipsa habet scientia, eamque ad unguem tenere se arbitratur quo magis verbis, et formulis systemati propriis blaterandi facultate pollet. Rerum autem in tradenda disciplinâ certus ordo eo maxime retinetur consilio, ut juvenilis ingenii viribus infirmis adminicula et subsidia parentur. Caeterum scientiae maturitatem, et constantiam virilem tum demum assecutum se esse fatebitur adolescens, cum, remoto tandem scholae magisterio, morbos proprio

marte aggredi, atque quid humeri valeant, quid ferre recusent, ipse experiri ausus fuerit.

Longa quidem via est, quam ingrediendam nobis proponimus, eademque naturali mentis juvenilis impatientiae, et quodammodo vel docentis gloriolae parum accommodata. Attamen nulla tutior nec magis videtur idonea ad compescendum juvenum aestum gravissimae artis exercitationi inimicum, ad famam modicam quidem, sed stabilem magistro conciliandam, et, quod maxime interest, ad informandos cives Reipublicae utiles, medicos scilicet non arrogantia et garrulitate intolerabiles, orbemque litterarum quotannis indigestis libris inundantes, sed scientia graves et modestiae laude conspicuos.

Quod si factorum, quae medicorum principum ex operibus diligenter colligere et enotare studui, nonnulla forte

desiderentur, Lectorem benevolum rogatum velim, ut culpam tum in ardui conatus naturam, tum in tempora nostra, litterarum commercio, mihique in remota Europae parte scribenti adversa, tum in multiplices, quibus distineor, occupationes conferat. In iis, quae propria experientia suppeditaverit, majori me opportunitate usum esse fateor. Cum enim in magnis tum Italiae, tum Germaniae nosocomiis praxin exercuerim, atque plurimarum aliarum regionum publica hospitia frequentaverim, ne de praxi privata inter varias gentes exercita loquar, pauci sane in Europa extiterint morbi, quos, spatio duorum de viginti annorum, quo artem exercui, plus semel observandi data mihi copia haud fuisset. Licuit igitur morborum descriptionesrationemque medendi ex ipsa rerum natura promere. Ordinem autem, quo in doctrina tra-

denda usus sum, propterea maxime probavi, quod morbi in uno eodemque organo contingentes, ita a se invicem minime sejunguntur, atque tot fere morborum variarum corporis partium monographiae exhibentur, quot libri numerantur capita. Caeterum nec eum absolutum esse, ingenue fateor.

At opus hoc aliorum compendiorum ad instar angustioribus limitibus circumscribi debuisse, non nemini forte videbitur. Sed longe aliter necessitas imperavit. Brevitatis enim quamvis studiosus, frustra tamen laborare me intellexi, si innumerabilia praecepta practica, una cum cautelis in artis exercitio tam necessariis, breviori modo exponere vellem. Praeterea non elementa solum in discipulorum usum, sed librum, plurium utilitati et commodis inserviturum, exarare volui.—Vel sic tamen nihil impedit,

quominus quatuor eae, ex quibus totum opus constabit, partes duorum annorum decursu, discipulis explicentur. Atqui facile mihi largietur quisque docendi artis paulo peritior, quo breviora sint doctrinarum compendia, praesertim si notitiis destituantur litterariis, eo plus temporis eorum enarrationi impendendum esse.

Quod si cuipiam res, libro hoc expositae, ita plene pertractatae videantur, ut interpreti parum, aut nihil relinquatur, quod addat vel illustret; grato quidem animo tale ferrem judicium, sed nihilominus confiterer, quicumque ita censeat, videri mihi praxeos medicae tradendae muneri et officio minus idoneum. Quaevis etenim libri hujus pagina, ne quodlibet dicam verbum, medico in arte egregie versato, et diuturna experientia edocto, amplam multa tum exornandi, tum perficiendi opportunitatem suppeditabit.

Nec forsan deerunt, qui in praeceptis tradendis desiderent severiorem scientiae methodum, quam systematum conditores tantopere iactant, utpote qui ex uno alterove principio, morborum quotquot sunt origines, medendique rationes deducunt. Enimvero quum regularum generalium numerus in re medica exiguus sit, harum autem ipsarum nulla reperiatur, cuius vis copiosissimis gravissimisque exceptionibus non infringatur, per se patet, rationum perpetuitatem illam adeo iactatam, libros quidem mirifice ornare, sed aegrotorum vitae saepissime nequaquam parcere. Et re quidem vera, quot orci faucibus victimas eos mactasse putaveris, qui systematis cujusdam regulis generalibus prorsus addicti, iisdem cum manifesto aegrotantium damno tenaciter adhaererent, sive quod inconstantiae probrum effugere vellent, sive quod existimarent, haud confici posse meliora.

Nemo denique librum hunc evolvens nova, atque speciosa vocabula expectet. Quamquam enim haud ignoro, nihil magis disciplinarum incrementis conducere, quam vocabula rebus apprime accommodata, tamen cum ea in medicina adhuc desiderentur, nec, nisi me omnia fallant, ob rerum reconditam naturam sperare liceat, fore ut unquam inveniantur, vocabulis receptis, quaeque hypothesium vestigia minus designent, uti malui. Praeclare hinc Baglivius, vir summus: « Hi autem (aegri), inquit, nil sua interesse putant, si morborum effectus, et corporis animati principia rudioribus antiquorum vocabulis appellaveris; dummodo veras curandi rationes perfecte noveris, verbaque tua transeant in facta, atque eventus respondeat promissis (*)».

In pharmacorum solum denomina-

(*) Praxis medica, Cap. I.

tione ab antiquo tramite deflectere utile duxi, secutus potissimum egregiam Pharmacopaeam Castrensem Ruthenam; vel hîc novis vocabulis prisca ita subjunxi, ut nulla inde Lectori difficultas oriri possit.

Magna autem me tenuit difficultas in limitibus inter morbos, qui longo usu moreque recepto ad praxeos medicae ambitum referuntur, eosque, qui ad praxin chirurgicam propius spectant, rite definiendis. Re dubia, medicinae confinia transilire, quam coarctare malui, aliis, qui de chirurgia scribunt, eodem jure utendi veniam libenter concedens. Satius enim esse video, si disciplinarum harum fines quasi confluant, quam si vacui quid inter eos relinquatur.

Graviori etiam difficultate premebar, quoties accurate determinandum erat, quaenam phaenomena morbosa morbi singularis, quaenam, nonnisi

symptomatum morbi instar, tractari debeant. Constat enim, permultas affectiones morbosas, quae vulgo pro morborum formis habentur, re vera morbi primarii tantum symptomata exhibere. Qua molestia ita me expedire conatus sum, ut morborum analysi magis quam synthesi operam darem. Unde ubique fere symptomata potiora aeque ac si morbum singularem constituerent, non neglecto tamen eorum cum morbis, e quibus oriuntur, nexu, exposita invenies. Scrib. Vilnae.

PROLEGOMENA.

PROLEGOMENA.

§. I.

Doctrinae definitio.

1. *Praxeos medicae doctrina* morbos generis humani cognoscere, unum ab altero distinguere, eos avertere, et curare docet.

Doctrinae utilitas.

2. Scientia hujusmodi, quamvis limites suos in ipsis immutabilibus naturae legibus habeat, rei publicae tamen, quidquid dictitent ejus obtrectatores, maxime utilis, et, ut divina nuncupetur, vere digna.

Doctrinae difficultas.

3. Vita quidem brevis, ars longa! Ne hoc vero effatum tirones vos terreat! Ordine enim, et selectu in rebus addiscendis, *artem* breviorem, tempus vero omne quantum fieri licet, studio et exercitio illius impendendo, vestram pro scientia *vitam* longiorem reddere poteritis.

Doctrinae historia.

4. Sed antequam ad ipsa praxeos medicae elementa perscrutanda deveniatur, praecipuas hujus scientiae vicissitudines enarrare, maxime vero de auctoribus nonnulla summatim dicere, quorum operum in decursu harum praelectionum saepe mentio fiet, utile duco. Formalem autem historiae medicae doctrinam, studium praxeos medicae elementare potius sequi, quam praecedere debere, existimo. Ad doctrinam hujusmodi vel absoluto curriculo academico magis magisque assequendam sacra sunto opera clarissimorum LE-CLERC (1), FREIND (2), HALLER (3), ELOY (4), BLUMENBACH (5), ACKERMANN (6), HECKER (7), METZGER (8), BLACK (9),

(1) *Histoire de la médecine. Tom.* I. II. *Amsterd.* 1723. 4.

(2) *Histoire de la médecine, depuis Galien jusqu'au commencement du seizième siècle. Trad. par Et. Coulet. Leid.* 1727. 4.

(3) Bibliotheca medicinae practicae T. I -- IV. Bern. 1776 -- 1788. 4.

(4) *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne T.* I -- IV. *Mons.* 1778. 4.

(5) Historia medicinae literaria. Goett. 1787. 8.

(6) Institutiones historiae medicinae, Norimb. 1792. 8.

(7) Praxeos medicinae omnis aevi fata tabulis exposuit. Erf. 1790. 4 et *Allgem. Geschichte der Natur-und Arzneykunde. Leipz.* 793. 8. *Th.* I.

(8) *Skizze einer pragmatischen Literargeschichte der Medizin. Konigsberg* 1792. 8. et *Zusatze und Verbesser. z. s. Skizze ein. pragm. Literargesch. d. Med. Konigsb.* 796. 8.

(9) *An histor. skeich of medicine and surgery etc. by* W.

Cabanis (10), Scuderi (11), praesertim vero opus doctissimi atque patriae suae decoris cl. Sprengel (12).

§. II.

Medicinae origo.

1. Prima remediorum cognitio procul dubio, non ratiocinio, sed casui, experientiae, vel forsan et instinctui, debetur. Hinc medicinae pars, quae praxim respicit, theoria certe antiquior.

Medicina Ægypti et Graeciae.

2. Medicinam, ut doctrinam, jam Ægyptii, circiter MM annos ante aer. chr., excoluisse videntur. Tardius ad Graeciam ea migravit. Ambabus in regionibus primum sacerdotes hanc artem exercuere. Nec viri bello fortes, nec ipsi reges exercitium illius spreverunt. In animi grati significationem templa iis erecta sunt. A sacerdotibus medicina sensim sensimque ad philosophos, seu potius ad sophistas transiit, qui

Black *Lond.* 782. 8. Vers. germ. *Entwurf einer Geschichte der Arzneywissenschaft und Wundarzneykunst. A. d. E. von* Scherf, *Lemgo* 1789. 8.

(10) *Coup d'oeil sur les révolutions et sur la réforme de la médecine. Paris An.* XII. 8.

(11) *Introduzione alla storia della medicina antica e moderna. Napoli* 1794. 8.

(12) *Versuch einer pragmatischen Geschichte der Heilkunde Halle* 1792. etc. *Th.* I -- V. 8.

eam gymnasticae, sophismatibus caeteris, meditationibus, ideisque mysticis adjunxerunt.

Hippocrates.

3. Sophistarum e manibus eam vir summus Hippocrates, ex insula Coo e stirpe Asclepiadarum, anno CDLVI ante aer. chr., quo tempore scientiae et artes in Graecia maxime florebant, ortus, liberavit. Optimo sane jure Hippocrates pro fundatore medicinae habetur. Verum, ut rectum de divi hujus senis doctrina judicium feratur, opera ejus genuina a falsis distinguere oportet. Distinguuntur autem inter se peculiaribus characteribus non difficulter eruendis (13). Hippocrates in phaenomenis morbosis accuratissime delineandis totus fuit. Similiter caussas morborum praedisponentes, et excitantes, praecipue vero quatenus ex positione locorum, natura aëris, aquarum etc. pullulant, indagavit. Vix autem ausus est caussas proximas morborum, utpote plerumque profundius latentes, quam quae oculo humano cerni queant, determinare. Eo accuratius signa bona, sive mala in morbis praesagientia, tradidit, exitumque morborum in aegrotis, quos curaverat, qualiscumque demum is fuerit, candide exposuit. In morborum curatione caute admodum, et pru-

(13) Sprengel's *Apologie des Hippocrates. Th.* I. S. 71 -- 76. *Pragm. Geschichte* ejusdem Auctoris. *Th.* I. S. 226.

denter incedebat multum regimini diaetetico tribuens, nunquam aegros farragine remediorum obruens, interdum forsan plus aequo segnis, sed tamen a remediis activis non omnino abhorrens (14). Obiit tantus vir anno CCCLXVI a. aer. chr.

Dogmatici.

4. Defuncto Hippocrate, sophistae iterum, licet modestius, caput extulerunt. Quamvis enim *schola dogmatica* philosophiae Platonis, et Stoae innixa Hippocratis principia jactaverit, ab iis tamen toto coelo aberat. Vel in ipsa enim celeberrima schola Alexandriae florente, medicina a dialectica peripateticorum inquinabatur.

Empirici.

5. Malo huic *secta* quidem *empiricorum*, haud omnino spernenda (15), annum CCL inter et CCLXXX a. aer. chr. Romae vigens, frenum injecit, medicinam intra confinia experientiae revocando. At continuae disceptationes empiricos inter, et dogmaticos progressui artis non solum obstiterunt, sed ipsius artis dignitatem denigrarunt.

(14) Sprengel l. c. *S.* 262 -- 265.
(15) G. G. Richter de veterum Empiricorum ingenuitate. Goett. 1741. 4.

Asclepiades.

6. Ex hujusmodi abjectione medicinam liberavit ASCLEPIADES, qui seculo primo a. aer. chr. medicinam Romae splendide exercuit. Mediam viam inter dogmaticos et empiricos legens, ASCLEPIADES novam medicinae doctrinam, duce philosophia EPICURI, excogitavit.

§. III.

Methodici.

1. Doctrina ASCLEPIADIS *Themisoni* ad systema *medicinae methodicae* condendum auxilio fuit, quo morborum originem a solidorum stricta, laxa, sive mixta conditione explicare conatur. Asseclae memorabilis hujus systematis CAELIUS AURELIANUS (16), et quodammodo etiam CORNELIUS CELSUS (17) fuere.

Pneumatici.

2. Verum non omnes, qui eodem aevo vixerunt, sectae methodicae adhaerebant. Nova enim secta ex applicatione philosophiae PLATONIS, et ARISTOTELIS orta est, quae, quum phae-

(16) De morbis acutis et chronicis libri VIII. Amst. 709. 4. 722. 4. Vid. STEPHANI op. cit.

(17) De medicina libri VIII. Ex fide vetust. libror. recensuit -- Car. Chr. KRAUSE. Lips. 1766. 8. -- Ex edit. Leonh. TARGAE. Bipont. 786. 8. Vol. II.

nomena corporis humani ex principio aëriformi explicaret, *pneumatica* dicta est.

Eclectici.

3. Non defuere vero inter pneumaticos qui, haud neglecta HIPPOCRATIS doctrina, et ex reliquis systematibus principia sua depromerent (*Eclectici*). Inter hos dignissimi sunt, qui commemorentur, ARETAEUS ex Cappadocia (18), et CLAUDIUS GALENUS (19), vir doctissimus et in rebus anatomicis versatissimus. GALENI doctrina per multa secula in scholis non sine veneratione tradita fuit.

Theosophi.

4. Nihilominus GALENO adhuc vivente, magiae atque theosophiae principia ex Persia, Chaldaea, Arabia et Aegypto Romam advecta imperium in medicinam exercuere (20).

Schola Alexandrina.

5. Hoc tamen non impedivit, quominus e schola inprimis Alexandrina medici doctrina eximii prodirent. Ex his ORIBASIUS (21) Imperatoris Juliani archiater, qui circa seculi quinti dimi-

(18) De causs. et sign. acut. et diurn. morb. libr. IV. et de curat. acut. et diurn. morb. libr. IV. graec. et lat. Lugd. B. 731. f.

(19) Opera omnia, ad fid. complur. et perquam vetust. exempl. emendata etc. Bas. 538. f. Vol. I -- V.

(20) SPRENGELS *Geschcihte* etc. Th. II. S. 149.

(21) Collectorum medicinalium quae extant. Paris 555 8. vid. H. STEPHANI art. med. princip.

dium floruit: AETIUS (22), seculo sequenti in aula Constantinopolitana archiater: ALEXANDER TRALLIANUS (23), et PAULUS AEGINETA (24) in arte obstetricia et chirurgica versatissimus, qui initio seculi septimi Alexandriae vixit.

Secula barbara.

6. Eodem hoc seculo ad finem vergente omnium scientiarum lumina in Oriente apud Christianos defecerunt, quemadmodum vel ab initio seculi quinti ob incursiones barbararum gentium in Occidente perierant. Usque ad seculum duodecimum medicina, aliarum scientiarum instar, in monachorum coenobiis sepulta delituit.

§. IV.

Arabes.

1. Seculo duodecimo ex Hispania nova medicinae lux affulsit ob Saracenorum incursiones. Inter ipsos Arabes, dum seculo septimo Ægyptum expugnarent, medicina scientiae formam acquisivit. Ea vero praecipue seculo nono inter eos florere coepit, quo tempore medici operi-

(22) Librorum medicinalium XVI, in quibus cuncta, quae ad art. cur. spectant, sunt congesta. Ven. 534. f. Vid. STEPHANI op. cit.

(23) Libri Medicinales XV. gr. et lat. Bas. 556 8.

(24) De re medica libri VII. Graec. Bas. 538. f. Latin. Lugd. 589. f. Graec. et lat. Bas. 556. f.

bus Graecorum scriptorum, et praesertim Aristotelis evolvendis insudabant. Celebriores Graecorum interpretes apud Arabes fuere Honain Ebn Ishak, Iohiah Ebn Masawaih; ambo Bagdadi vivebant, florentissima tunc temporis scientiarum sede. De medicina vero bene operibus propriis meruerunt Rhazes (25), Avicenna (26), Avenzoar (27), et Abulkasem (28), Cordubae natus. Haec scilicet urbs Arabibus Hispaniam inhabitantibus, scientiarum veluti emporium fuit. Medici arabes simul poëticae, philosophiae et historiographiae operam navabant; in pharmacia et semiotice excolenda excelluerunt. Non idem de anatome dicendum. Seculo decimo tertio scientiae inter Saracenos Hispanos coli desierunt.

Schola Salernitana.

2. Monachi in Hispania literis studentes Aristotelis doctrinam, saltem quae ab Arabibus docebatur, seculo duodecimo in Galliam et Italiam intuleruut. Ex his, qui ordini St. Bene-

(25) Opera: cont. libr. X. ad Almansorem; libr. divisionum; libr. de junctis aegritudinibus pueror.; libr. de secretis etc. Mediol. 481. f.

(26) Opera, c explanatione Jacobi de partibus. Arab. et latin. Rom. 593. f. Latin. Ven. 608. f.

(27) Taisir i. e. rectificationis et regiminis. Venet. 553. f.

(28) Compendium artis med. Aug. Vind. 519. f. -- Method. medendi libr. III. Basil. 541. f. -- De chirurgia, arab. et lat. Curav. Jo. Channing. Oxon. 778. Vol. II.

dicti nomen dederant, quique in montis Cassini monasterio prope *Salernum* commorabantur, magnam celebritatem in rebus medicis, inprimis seculo decimo tertio, sibi conciliarunt. Hoc ipso tempore lepra bellis sacris advecta Europam vastabat.

Seculum XIII.

3. Interea tamen plurimae doctrinarum universitates per Galliam et Italiam hoc seculo constitutae fuerunt. In Anglia ROGERIUS BACO non parum ad praeconceptas opiniones eradicandas est operatus. At medicina nil aliud quam sophismatum ex astrologia utplurimum petitorum permixtionem exhibebat; pauci enim meliora docuerunt, inter quos non omittendi THADDAEUS FLORENTINUS (29), et JOAN. DE S. AMAND (30). Verum chirurgia inter Italos praecipue inclarescebat.

Seculum XIV.

4. Etsi seculo decimo quarto, quo pestis adversus omne genus hominum per Europam grassabatur, scientiarum lumen, adjuvantibus praecipue DUNS SCOTO et PETRARCA, diffunderetur, medicina tamen nec hilum profecit; adhuc enim astrologiae tyrannidi subjiciebatur, ut ex ope-

(29) Professor Bononiae inde ab anno 1260. scripsit *expositiones in Hippocratem et Joannitium*. Venet. 1527. fol.

(30) Expositio super antidotarium Nicolai. Venet. 1562 fol.

ribus ARNOLDI BACHUONE DE VILLANOVA (31) eruitur.

Seculum XV.

5. Seculo decimo quinto studium graecae linguae, operum genuinorum ARISTOTELIS evolutio, et instauratio philosophiae platonicae Florentiae praesertim sub splendidissimis Principibus *de Medicis*, scientiarum progressibus multum profuerunt. Nil vero magis ad hunc scopum contulit, quam typographicae artis inventum. Medici hoc seculo tum studio graecarum litterarum, tum prudentia et sagacitate praeclari, sunt ANTONIUS BENIVIENI (32) Florentinus: ALEXANDER BENEDETTI (33) Lombardus: NIC. LEONICENUS (34) Vicentinus; THOM. LINACER Anglus, insignes Hippocraticae doctrinae instauratores. Hoc ipsum seculum, supervenientium nonnullorum morborum caussa, ex. gr. febris sudatoriae anglicae, scorbuti, plicae polonicae, et luis venereae, medicorum attentionem ad se revocare maxime debet.

(31) Op. cum annotation. NIC. TAURELLII ex edit. Joach. BAUDISII. Basil. 1585. fol.

(32) De abditis morborum caussis. Basil. 1529. 8.

(33) Opera omnia. Basil. 1549. fol.

(34) De PLINII et plurium aliorum medicorum in medicina erroribus liber. Ferrar. 1509. 4.

§. V.

Scholae Hippocraticae seculi XVI, et init. seq.

1. Seculo decimo sexto et initio sequentis, scientiae, quae praeteritis seculis potissimum intra Galliae et Italiae limites floruerant, ad Germaniam et Angliam transierunt. Innumeri Hippocratis interpretes hoc seculum illustrarunt, inter quos Joan. Winther ab Andernach (35), Ludovicus Duret (36), Jac. Houllier (37) ex Delphinatu, Manardus (38), Hieronymus Mercurialis (39) ex Foro Julii, Joan. Bapt. Montanus (40), professor Patavinus, et celeb. Antonius Foes (41) Rivodurensis.

Medici, qui seculo decimo sexto, et initio sequentis scripserunt, non solum in Hippocratis operibus interpretandis versati sunt, sed et novis, propriisque observationibus medicinam lo-

(35) De medicina veteri et nova libr. II. Bas. 1571. fol. Vol. II.

(36) Interpretationes et enarrationes in coacas praenotiones magni Hippocratis. Lugd. 1784. fol.

(37) Epistol. medicinal. libri XX. Basil. 1549. fol.

(38) Censura et dispositio operum Hippocratis Venet. 1583 4.

(39) Commentarii in Aphor. Hipp. Genev. 1620. 8.

(40) Idea doctrinae hippocraticae de gener. pituitae: de melanchol. humore: de coctione et praepar. humor. etc. ed. J. Cratone. Basil. 1555. 8.

(41) Oeconomia Hippocratis alphabeti serie disposita. Genev. 1662. f.

cupletarunt; hinc non parum iis debemus circa morbos, si non novos, saltem a nemine antea descriptos, e. c. febrim peticularem, raphaniam, tussim convulsivam. Ex his memoratu digni occurrunt JOAN. FERNELIUS (42), Ambianus: NICOLAUS MASSA (43) Venetus: AMATUS LUSITANUS (44) professor Ferrariae: JOH. CRATO a KRAFTHEIM (45), Vratislaviensis: VICT. TRINCAVELLA (46) professor Patavinus: REMBERT DODOENS (47), JOAN. SCHENK (48), FEL. PLATER (49) Helvetus, PETRUS FOREST (50) Batavus: PETRUS SALIUS DIVERSUS (51), qui Faën-

(42) Universa medicina libr. XXIII. studio GUIL. PLANTII, Cenomani. Frft. 1574. 8. Vol. II.

(43) Epist. medicinal. Venet. 1558. 4. Vol. II.

(44) Curat. medicinalium Cent. VII. Venet. 1566. fol.

(45) Consilior. et epistol. medic. *Cratonis* ex Pt. *Monavii* collectan. collector. libr. I. ed. Laur. SCHOLZIUS Francf. 1591. 8. Lib. II. et III. ib. 592. Libr. IV. et V. 593. Libr. IV. et VII. Hanov. 611. Colleetae prodiere Francf. 654. 8.

(46) Consilia medica post edit. Ven. et Lugd. accessione CXXVIII consiliorum locupletata etc. Basil. 1587. fol.

(47) Observ. medicinalium exempla rara. Colon. 581. 8.

(48) Observationum medicar. omnium novar. admirab. et monstros. To. VII. ed. Jo. GEORGIO filio. Francof. 1600. f.

(49) Observationum in hominis affectib. lib. III. Basil. 1614 8.

(50) Observat. et curat. medic. libr. medicin. libr. XXX. Francf. 1602 -- 7. fol.

(51) De febre pestilenti tractat. et cur. quorund. particul. morbor., quor. cur. ab ordin. pratic. non habetur etc. Bonon. 584. 4.

tiae, et MARCELLUS DONATUS (52), qui Mantuae medicinam exercuit.

Denique non solum practicas observationes collegerunt, sed et semioticam excoluerunt PROSPER ALPINUS (53) prope Vicentiam natus, et JODOCUS LOMMIUS (54) e Geldria oriundus. Omnem porro praxin medicam compendiis suis complexi sunt JOAN. RIOLAN (55) pater, et JACOB DU BOIS (56), professores Parisienses, NICOLAUS PISO (57), FELIX PLATER (58), et LUDOVICUS SETTALA (59) Mediolanensis.

Anatome.

2. De anatome, quae seculo decimo sexto opera praesertim VESALII, EUSTACHII, FALOPPII, BAUHINI, FABRICII *ex aquis taurinis* magis perficiebatur, utpote de alieno quodammodo argumento, non loquar.

(52) De historia medica libri VI. opus varia lectione refertum. Mant. 586. 4. Cum GREG. HORSTII not. et addito libro VII. Frft. 613. 8.

(53) De presag. vita et morte Lib. VII. Patav. 601. 4. et c. praef. BOERHAAVII et ex emend. GAUBII. Lugd. B. 1733. 4.

(54) Observ. medicinalium libr. III. Amst. 1715. 8.

(55) Universae medicinae compend. Paris 1598. 8.

(56) Opera omnia med. jam demum in VI. part. digesta etc. stud. REN. MOREAU. Colon. Allobr. 630. f.

(57) De cognoscendis et curandis praecipue internis c. h. morbis libr. III. Francof. 1585. fol. cum praef. H. BOERHAAVE. L. B. 1736. 4. Vol. II.

(58) Praxis medica. Bas. 1625. 4.

(59) Animadversionum et caut. medicar. libr. VII. Dordr. 1650. 8. Patav. 659. 8.

Conciliatores.

3. Non pauci inter medicos hujus aevi doctrinam Graecorum, et Arabum inter se conciliare sategerunt, uti Jo. Bapt. Sylvaticus (60) professor Ticini, et Michael Serveto (61) Hispanus. At cum fieri hoc semper non posset, inde innumerae disceptationes ortae sunt, inter quas eam non praeteribo de loco, quo vena in morbis secanda sit, utrum scilicet Graecorum more, suadente Petro Brissot (62), in viciniis loci affecti: an Arabum, secundum Victorii Trincavelli (63) consilia, in loco remoto, ut nempe revulsio fiat. Acerrime Galenum aggressi sunt Joan. Argentier (64) Pedemontanus, Laurent. Joubert (65), et Wilhel. Rondelet (66) professores Montispessulani, nec non Andreas Dudith ab Horkowicz Hungarus.

(60) Controversiae med. centum. Francof. 1601. fol.
(61) Syruporum universa ratio ad Galeni censur. dilig. exposita. Ven. 1545. 8.
(62) Apologetica disceptatio de vena secanda in pleuritide. Basil. 1529. 8.
(63) De vena secanda in pleuritide medica ratio. Ven. 539. 8. et col. 985. ad calc. *consilior. med.* Basil. 1587. f.
(64) Opera nunquam excusa. Venet. 1592. f.
(65) Paradoxorum decad. II. Lugd. 566. 8.
(66) Opera omnia medica, ab infinitis mendis repurgata stud. J. Croqueri. Genev. 620. 8.

§. VI.

Paracelsus.

1. Verum ne credamus, medicos omnes hujus aevi viam observationis inivisse, et commentationibus valedixisse; plurimi enim, ut seculi mos ferebat, astrologiae, magiae, alchymiae adhaerebant, ac PARACELSO (67) Helveto, viro acris quidem ingenii, ast omni eruditione destituto, et Graecorum detrectatore, viam parasse videntur. Vix enim aliud quid doctrina PARACELSI exhibet, quam ingenii humani ob memoratas caussas a recto tramite aberrationes. Interea huic doctrinae multi se tradiderunt praesertim inter Germanos. Vehementer autem oppugnata fuit a THOM. ERASTO (68) Helveto.

Medium et finis seculi XVII.

2. Seculi decimi septimi medium, finemque versus, quo tempore non paucae doctrinarum universitates, academiae et societates litterariae mirum in modum floruerunt, anatome necnon physiologia magnis inventis (circulatio quippe sanguinis et vasa lymphatica reperta sunt) ex-

(67) Opera omnia medico-chirurgica. Cura Jo. HUSERI. Basil. 1689. 4. Voll. X.

(68) Disputationum de medicina nova Phil. Paracelsi Part. IV. Basil. 1572. 73. 4.

ornabantur, et PARACELSI doctrina ab erroribus, quoad fieri licebat, purgabatur. Praecipue eam cum praeceptis Graecorum componere conati sunt ANDREAS LIBAVIUS (69), DANIEL SENNERT (70), RAIMUNDUS MINDERER (71), ADRIANUS MYNSICHT (72), LAZARUS LA RIVIERE (73) etc.

Van Helmont.

3. Quo tempore praelaudati viri in medicina expurganda incumbebant, JOA. BAPT. VAN HELMONT (74), vir quidem eruditione insignis, sed imaginationis aestu non raro abreptus, super ruderibus doctrinae PARACELSI novum medicinae systema struxit, sanitatis aeque ac aegritudinis phaenomena ex spiritu quodam occulto, *archeo* nuncupato, nunc propitio, nunc adverso, derivans.

Jatro-chemici.

4. Ex HELMONTII doctrina, simulque in auxilium philosophia CARTESII petita FRANCISCUS SYL-

(69) Oeconomia animalis in transactiones divisa. Amst. 1741.

(70) Practicae medicinae libri IV. Viteb. 1623 -- 35. 4. Vol. I -- IV Opp. Lugd. 1676. fol. Vol. IV.

(71) Medicina militaris, s. lib. castrensis euporista -- continens Aug. Vind. 1621. 8.

(72) Thesaurus et armamentarium medico-chimicum. Hamb. 1631. 4.

(73) Praxis medica cum theoria ed. XI. Hag. Com. 1658. 8. Observationes insignes. Cent. tres. Hag. Com. 1656. 8.

(74) Opera omnia, edid. fil. FRC. MERC. VAN. HELMONT. Amst. 1652. 4.

VIUS DE LE BOIS (75) novum medicinae systema condidit, in quo morborum origines ab effervescentia salium variorum, in humoribus corporis humani praesentium, et fermento morboso inde nato, derivantur. Huic jatro-chemico systemati curam morborum in expellendo fermento per remedia sic dicta alexipharmaca quaerenti, adhaeserunt THOMAS WILLIS (76), RAIMOND. VIEUSSENS (77), JO. JAC. WALDSCHMIDT (78), GEORG. WOLFGANG. WEDEL (79), MICHAEL ETTMULLER (80) etc.; in illius falsitate demonstranda ROBERT BOYLE (81), frustra tamen, adlaboravit.

§. VII.

Jatro-mathematici.

1. Ineunte seculo decimo octavo principia matheseos, mechanicae, et hydraulicae medicinae

(75) Opera medica. Edit. nova. Amst. 1659. 4. Ultraj. et Amst. 1695. 4

(76) Opera omnia. Genev. 1680. 4.

(77) Histoire des maladies internes. à Toulouse 1774. 4.

(78) Institutiones medicinae rationalis. Marb. 1688. 8. Opera omnia. Franc. 1695. 4. 1707. 8. Voll. II.

(79) Physiologia medica. Jen. 1679. 4. Pathologia medica Ibid. 1692. 4. etc.

(80) Opera omnia, stud. Mich. ERN. filii. Franc. ad Moen. 1728. fol. Vol. III. Cum mult. additam. NIC. CYRILLI. Neap. 1728. f. Vol. V.

(81) *Works of* ROBERT. BOYLE. *Lond.* 1744. 4. Vid. *Septical. chymist.*

applicata fuere, quod praesertim immortali GALILEO (82) deberi videtur. Verum etsi extra dubitationis aleam positum sit, SANCTORIUM (83) fundamenta doctrinae jatro-mathematicae jecisse; attamen legitimus hujus systematis auctor Jo. STEPH. BORELLI (84) censetur, opera praesertim BERNOULLI (85). Asseclae doctrinae jatro-mathematicae numerantur FRANCISCUS BOISSIER DE SAUVAGES (86), PITCARN (87), JACOB KEILL (88), LAUR. BELLINI (89), PHIL. HECQUET (90), et quodammodo etiam GEORG. CHEYNE (91).

Newtoni principia medicinae applicata.

2. Ipsa NEWTONI principia medicinae adap-

(82) SPRENGEL. Op. cit. 4. Th. s. 473.

(83) Ars de medicina statica section. aphorismor. VII. comprehensa. Venet. 1614. 12.

(84) De motu animalium. Pars I et II. L. B. 710. 4.

(85) De musculorum motu. Groning 697. 4.

(86) Nosologia methodica. Amst. 1768. 4. Castigav. emend. aux. icones etiam ad nat. pictas adjec. C. F. DANIEL. Lips. 1798. 8. To. V.

(87) Element. medicinae physico-mathemat. Neapol. 1721. 4. Ven. 740. 4.

(88) Tentamina medico-physica. Acc. med. statica. Brit. L. B. 725. 4.

(89) Opuscula de motu cordis, bilis etc. L. B. 714. 4. De struct. et usu ren. ut et de gust. organo L. B. 711. 4. De urin. et pulsib. etc. L. B. 717. 4.

(90) *Medecine naturelle, vue dans la pathologie vivante.* Ed. II. Par. 1738.

(91) *A new Theory of acute and slow continued fevers.* London 1722. 8.

tarunt Robinson (92), Yvo Gaukes (93), Perry (94), Clifton Wintrigham (95), Richard Mead (96); de quibus egregiis viris tamen notandum, eos principia matheseos potius ad phaenomena sanitatis, et aegritudinis explicanda, quam ad ipsos morbos curandos applicasse, quo scilicet in opere experientiam sequebantur.

Boerhaave.

3. Idem de celeberrimo Hermanno Boerhaavio dicito (97), qui in theoria quidem inter principia jatro-mathematica et jatro-chemica fluctuavit, in praxi vero naturam unice secutus est.

§. VIII.

Medicina dynamica Stahlii.

1. Ejusdem seculi decimi octavi initio, vir subtilissimi ingenii Wedelii discipulus, Ernestus Stahl (98) novam medicinae theoriam excogitavit. Hujus doctrinae cardo in hoc consistit, quod humores, et solida corpus humanum

(92) *New theory of physic. and diseases.* London 1725.
(93) Diss. de medicina ad certitudinem mathematicam evehenda. Amst. 1712. 8.
(94) *Treatise of Diseases.* Lond. 1741.
(95) Tract. de podagra. Eborac. 1714. 8.
(96) Opera medica. Ed. III. Gott. 1749. 8. Vol. II.
(97) Praelectiones academicae in proprias inst. rei medic. Edid. et not. adiec. Alb. Hallerus Gott. 1744. 8. Vol. VI.
(98) Theoria medica vera. Hal. 1737. 4.

constituentia, instrumenta tantum sistant, quibus principium corporis expers, anima scilicet, ad varia phaenomena tum secundae, tum adversae valetudinis excitanda, utitur. Anima morbis sanandis intenta est, medicus ministerium suum eidem praebet. Semina doctrinae Stahlii jam apud Swammerdam (99), Perrault (100), Malebranche (1), et in ipso demum Helmontii systemate inveniuntur. Ipsum autem Stahlii systema, aut saltem potiores ideas in eo contentas plus minusve amplexi sunt Jo. Sam. Carl (2), Jo. Dan. Gohl (3), Mich. Alberti (4), Franc. Nicholls (5), Vill. Porterfield (6), Robert Whytt (7), Jo. Aug. Unzer (8), Claud. Nic. le Cat (9), Bordeu (10), Lud. de la Ca-

(99) *Bibel der Natur.* 2. *B. S.* 844.

(100) *Oeuvres de physique et mathématique. Amst.* 1727. 4 T. 2 p. 530 -- 535.

(1) *Entretien sur la métaphysique et sur la religion. Rotterdam* 1688 p. 230 -- 242.

(2) Synopsis medicinae Stahlianae. Buding. 1724. 8.

(3) *Gedanken über den von Uorurthellen kranken Vesstand in der Materia von Nervengeistern. Halle* 1733. 8.

(4) Introductio in universam medicinam. Halae 1718.

(5) De anima medica praelectio. Londini 1748.

(6) *Medical essais and observations oj Edinb.* Vol. IV.

(7) *Works, publisted by his son. Edinb.* 768. 8.

(8) *Gedanken vom Einflufs der Secle in ihren Korper., Halle* 1746. 8.

(9) *Traité des sensations et des passions. Paris* 1767. 8.

(10) *Recherches sur le tissu muqueux et sur l'organe cellulaire. Paris* 1766. 12.

ZE (11), PAUL. JOS. BARTHEZ (12), ERN. PLATNER (13) etc.

Fr. Hoffmannus.

2. Alter WEDELII discipulus, eximius vir, FRIDERICUS HOFFMANN (14), proprium condidit systema vires duplicis generis in corpore humano statuens, materiales scilicet et spirituales, quarum primae legibus mechanicis generalibus, alterae legibus sui generis obtemperant. Morbi juxta HOFFMANNUM ex motus vel excessu (spasmo), vel defectu (atonia), nascuntur. Humorum vitia pro secundariis habentur. In morbis tractandis HOFFMANNUS magis experientiam, quam proprium systema secutus est, quod evidenter ex doctrina GLISSONII, et LEIBNITZII deprompserat. HOFFMANNI doctrinae addicti fuere, vel ad eam saltem accessere ANDR. EL BÜCHNER (15), ADAM NIETZKY (16), JOH. PET. EBERHARD (17), JO-

(11) Institutiones medicae, e novo medicinae conspectu. Paris 1754.

(12) *Nouveaux élémens de la science de l'homme. Montpeil.* 1778. 8.

(13) *Neue Anthropologie fur Aerzte und Weltuceise. Th. I. Leipzig.* 1790. 8.

(14) Opera omnia Genev. 1740. fol. Vol. XI. Ibid. 761. f. Tom. VI. c. supplem. Tom. II.

(15) Fundamenta pathologiae specialis. Hal. 1747. 8. fundamenta therapiae generalis 1747. 8.

(16) Elementa pathologiae universae. Hal. 1766. 8.

(17) Conspectus medicinae theoreticae et hygienes. Hal. 1757. 8.

seph Rega (18), Browne Langrish (19), Jo. de Gorter (20), Joh. Ant. Pusati (21) etc.

Conciliatores.

3. Principia Hoffmanni iis revera non valde absimilibus H. Boerhaavii juncta fuere ab Hen. Dan. Gaubio (22), Jo. Osterdyk Schacht (23), Christ. Gott. Ludwig (24), Rudolph Augustin Vogel (25), Joa. Theod. Eller (26), Gerard. van Swieten (27), Joh. Dom. Santorini (28), Antonio Fracassini (29) etc.

(18) De sympathia, seu consensu partium corporis humani. Harlem 1721. 4.

(19) *A new essay on muscular motion, founded on experiments and Newtonian philosophy. Lond.* 1733.

(20) Exercitationes medicae quatuor. Amstel. 1737. 4.

(21) Raccolta d' opuscoli scientifici e filologici. T. I. p. 127 -- 246.

(22) Institutiones pathologiae medicinalis. Lugd. Batav. 1738. 8. Ed. alt. in Germania. Lips. 1781. 8.

(23) Institutiones medicinae practicae ad auditorum potissimum usus in epitomen redactae. Traj. ad Rhen. 1767. 8.

(24) Institutiones pathologicae. Lips. 1754. 8. Institutiones therapiae generalis. Lips. 771. 8.

(25) Academicae praelectiones de cognoscendis et curandis praecipuis corporis humanis adfectibus. Goett. 1772. 8.

(26) Observationes de cognoscendis et curandis morbis, praesertim acutis. Regiomont. 1762. 8.

(27) Commentaria in Hermanni Boerhaave aphorismos de cognoscendis et curandis morbis. Lugd. 1743 -- 1772. 4. Vol. V.

(28) Istruzione intorno alle febbri. Venez. 1734.

(29) Tractatus theoretico-practicus de febribus. Veron. 1730.

Cullen.

4. Detecta irritabilitate fibrae muscularis a summo HALLERO (30), medici magis magisque explicationibus ex chemia, et mechanica desumptis valedixerunt, morborumque phaenomena ex principiis tum musculis, tum nervis inhaerentibus explicare conati sunt. Ita ortum est *systema solidi vivi*, cujus fuit auctor WILH. CULLEN (31), licet cardines illius praecipuos ex doctrina FR. HOFFMANNI et STAHLII arripuerit. Nemo interea proprio systemati in praxi exercenda minus adhaesit ipso CULLENIO, egregio sane medico practico, saepe fatente, se theoriam hujusmodi solum ad distinendum discipulorum ardens ingenium excogitasse (32). CULLENII principiis analoga ea sunt, quae in medium protulerunt JAC. GREGORY (33), SAMUEL MUSGRAVE (34), de la ROCHE (35), CHR. ELSNER (36), JO. ULRICH GOTTL.

(30) *Dissertations sur les parties irritables et sensibles des animaux, trad. par* M. TISSOT. *Lausanne* 755. 8.

(31) *First lines of the practice of physic. Edinb.* 1784. 8.

(32) *Additional memorial to the managers of the Royal Infirmary. By* JAMES GREGORY. Edinb. 1803. p. 182.

(33) Conspectus medicinae theoreticae, in usum academicum. Ed. III. 1788. 8. Vol. II.

(34) *Speculations and conjectures on the qualities of the nerves. Lond.* 1776.

(35) *Analyse des fonctions du système nerveux. Génève* 1778. 8.

(36) *Beytrage zur Fieberlehre. Konigsb.* 1782. 8.

Schaffer (37), Jo. Gardiner (38), Franc. Vacca Berlinghieri (39), licet Cullenii adversarius videatur, Brandis (40), aliique.

Brown.

5. Alterius systematis dynamici simplicissimi aeque ac ingeniosissimi Joannes Brown (41) auctor est, qui cum morbos omnes, exceptis localibus, ex virium vitalium excessu vel defectu derivasset, in eorum cura vires aut debilitandas, aut excitandas esse, nunquam vero quiescendum, docuit. In lucem ediderunt, perfeceruntque, et plus minusve etiam complexi sunt Brunonis systema, ne auctor hujus operis de semetipso loquatur (42), Robert Jones (43),

(37) *Versuche aus der theoretischen Arzneywissenschaft. Nürnb.* 1782 -- 84. 8. 2 Th.

(38) *Untersuchungen über die Natur thierischer Korper, und die Ursachen und Heilung der Krankheiten. Aus d. Engl. Leipz.* 1786. 8.

(39) Saggio intorno alle principali e più frequenti malattie del corpo umano 1787.

(40) *Versuch über die Lebenskraft. Hannover* 1797. 8.

(41) Elementa medicinae. Edinb. 1780. 8. Edit. II. Lond. 1787. 8 Vol. II. Cum praef. Pt. Moscati. Mediol. 1792. 8. *The elements of medecine, transl. from the Latin with comments and illustrat. by the author. A new ed. rev. and correct. with a biogr. preface by* Th. Beddoes. *Lond.* 795. 8. Vol. II.

(42) *Erlauterungen der Erregungstheorie.* 2. *Aufl. Heilbr.* 1803. Ratio instituti clinici Ticinensis Vienn. 1797. 8.

(43) *An inquiry into the state of medecine on the principles of inductive Philosophy. Edinb.* 1781. 8.

Ad. Melch. Weikard (44), Rasori (45), A Roschlaub (46), A. F. Marcus (47), van Hoven (48), Ern. Horn (49), aliique multi, quos citatos dijudicavere Heckerus (50), et Girtannerus (51). Acerrime illud oppugnarunt Vacca Berlinghieri (52), Hufeland (53), Hecrer (54), Girtanner (55) etc.

(44) *Entwurf einer einfachen Arzneykunst. Frankf.* 1795. 8. *Medicinisch praktisches Handbuch.* 3. *Theile. Heilbronn* 1796. 97. 8.

(45) Discorso preliminare al compendio della nuova dottrina di Brown etc. Pavia 1791.

(46) *Untersuchungen über die Pathogenie. Frankf.* 1798. 8. *Von dem Einflusse der brownschen Theorie in die praktische Heilkunde. Würzburg* 1798. 8.

(47) *Prüfung des brownschen Systems durch Erfahrungen am Krankenbette. Weimar* 1797 -- 99. 8. St. 1 -- 4.

(48) *Handbuch der praktischen Heilkunde. Heilbr.* 1807. 8.

(49) *Beytrage zur medicinischen Klinik. Braunschw.* 800. 8. 2. Thle.

(50) *Journal der Erfind. Theor. und Widersprüche in der Arzneywiss. St.* 1 -- 24. Goth. 1792 -- 797. 8.

(51) Libro paulo post citando. -- Praeter hos vid. in *Syst. Verzeichn aller in der med. Litter. von* 1796 -- 800. *herausgekomm. Schriften. Weim.* 807. 4. inde a No. 631 -- 690. valde copiosum Brunonianorum indicem.

(52) Meditazioni sull' uomo malato e sulla nuova dottrina di Brown. Pisa 1795.

(53) *Journal der prakt. Arzneykunde.* IV. B. S. 125. 318. V. B. S. 206. etc.

(54) Libro paulo ante citato. I. St. p. 28. II. St. p. 98. V. St. p. 109. IX. p. 1. seq. etc.

(55) *Ausführliche Darstellung des Brown'schen Systems, nebst einer vollstandigen Literatur und Kritik desselben. Gotting.* 1797. 8.

Darwin.

6. Nec tandem praetereunda est Erasmi Darwini doctrina (56), medium fere inter eas Brunonis et Stahlii tenens, hypothesibus vero ita repleta, ut nec auctori nec caeteris pro norma in praxi exercenda inservire potuerit. Nil addam de doctrina Cl. Rasori (57) parum apud exteros vulgata.

Novi jatro-chemici, phylosophi etc.

7. Ad finem seculi decimi octavi, instaurata chemia, nonnulli hanc scientiam medicinae iterum adaptarunt. Huc pertinent Cl. Beaumes (58), J. Rollo (59), Reich (60), Ackermann (61) etc. Alii chemiae instauratae principia cum doctrina de solido vivo componere sategerunt, veluti Cl. Beddoes (62), Girtan-

(56) *Zoonomia; or the Laws of organic Life. Lond.* 1796. 4. Vol. 2.

(57) Auctor doctrinae: *del contro-stimolo*, cui adhaeret et Cl. Borda, prof. Ticinensis.

(58) *Essai d'un systeme chimique de la science de l'homme. Paris* 1798.

(59) *Account of two cases of the diabetes mellitus. Sec. edit. Lond.* 1797. 8.

(60) *Vom Fieber und dessen Behandlung. Berlin* 1800. 8. *Erlauterung der Fieberlehre. Berl.* 806. 8. 2. Thle.

(61) De cognoscendis curandisque febribus epitome. Vol. I. Heidelb. 809. 8.

(62) *Observations on the nature and cure of calculus, sea-scurvy, consumtion catarrh and fever etc. Lond.* 793. 8. *A letter to* Erasm. Darwin *on a new method of treating pulmonary consumtion and other diseases hitherto found*

NER (63). Initio seculi decimi noni, saltem inter Germanos, tentamina principia philosophiae transcendentalis KANTII, FICHTII, SCHELLINGII, aliorumque, medicinae accommodandi inita sunt, opera praesertim Cl. TROXLER (64), MARCUS (65), WELANSKY (66), MALFATTI (67) etc. Quin immo apud recentissimos Germaniae scriptores vestigia astrologiae et theosophiae etiam occurrunt.

§. IX.

Sydenham.

1. Perpensis praecipuis medicorum systematibus a remotissimis temporibus ad hanc usque diem, superest, ut de quibusdam adhuc medicis, qui nulli systemati addicti, viam ab HIPPOCRATE indicatam secuti sunt, sermo institua-

incurable. Lond. 793. 8. *Considerations on the medicinal use and production of factious airs. Bristol* 1796. 8. in linguam germanicam translatae a CP. ZOLLIKOFERO ab Altenklingen. Halle 1796. *Medical cases and speculations Pa.* IV. *London* 799. 8. *Notice of some observations made at the medical pneumatic institution. Lond.* 799. 8. *etc.*

(63) Journal de Rozier.

(64) *Grundriss der Theorie der Medicin. Wien.* 1805. 8.

(65) *Entwurf einer speciellen Therapie. Nürnb. Th.* I. 1807. 8.

(66) Dissertatio physico-medica de reformatione theoriae medicae et physicae auspicio philosophiae naturalis ineunte. Petropoli 1807.

(67) *Entwurf einer Pathogenie aus Evolution und Revolution des Lebens. Wien.* 1809 8.

tur. Sed hac de caussa ad seculum decimum septimum revertamur oportet. Hoc enim seculo ineunte, vir immortalis FRANCISCUS BACO a VERULAMIO (68) sicuti ad caeteras scientias, ita et ad medicinam excolendam regulas, et praecepta optima tradidit. Accurate ea secutus est THOMAS SYDENHAM (69), Angliae decus. Hic a doctrina jatro-chemicorum suo aevo vigente abhorrens, non solum methodo alexipharmacae obstitit, sed et regulas eximias plurimis morbis medendi detexit, morborumque epidemicorum historiam, quod jam ante eum WILHELMUS (70) BAILLOU, et CAROLUS LEPOIS (71) praestiterant, fideliter exaravit. SYDENHAMUM vero nimis methodo antiphlogisticae tribuisse, a contemporaneo, ac illius aemulo, magno quoque in praxi viro RICHARDO MORTON (72), traditum est.

Baglivi.

2. SYDENHAMUM secutus est vir magnus, immatura eheu! nimis morte peremptus, aque

(68) Opera edit. Arnoldi. Francof. 1694. Novum organum scientiarum.

(69) *The entire work's. 5 edit. By John Swan M. D. Lond.* 1769.

(70) Opera omnia. Genev. 1761. 4.

(71) Selectiorum observationum et consiliorum de praetervisis hactenus morbis adfectibusque praeter naturam ab aqua seu serosa colluvie ortis, liber singularis. Pont ad monticulum 1611. 4.

(72) Opp. T. III. p. 88. 89.

secundus HIPPOCRATES, GEORGIUS BAGLIVIUS (73) Ragusanus. Nemo enim praecepta aptiora ad praxin medicam exercendam tradidit, quae ipse felicissima experientia comprobavit.

Auctores historiarum epidemicarum.

3. Exempla SYDENHAMII et BAGLIVII praecipue in *morbis epidemicis et catasticis* describendis, et in *observationibus meteorologicis* instruendis imitati sunt clarissimi viri JO. HUXHAM (74), BERN. RAMAZZINI (75), MICH. SARCONE (76), PAUL VALCARENGHI (77), TISSOT (78), PHIL. GEO. SCHRODER (79), WILH. GRANT (80), LEON.

(73) De praxi medica. Antwerp. 1715. 8.

(74) Opera physico-medica. Ed. Reichel. Lips. 1764. 8.

(75) Opera omnia medica et physiologica. Genev. 1717. 4. Edit. III. Lond. 718. 4.

(76) *Von den Krankheiten in Neapel. Aus dem Ital. Zurich.* 1770. 8. 3 Thle.

(77) Medicina rationalis ad recentiorum mentem observationibus adaucta. Cremon. 1737. 4. Continuatio epidemicarum Cremonensium constitutionum. An. 1737-1740. 4.

(78) Diss. de febribus biliosis. Lausan. 1758. In ej. opuscul. medic. colleg. et edid. Ern. Godofr. Baldinger. Lips. et Cell. 1769. 8. T. I. p. 1-138.

(79) Opuscula medica antehac seorsim edita, nunc vero coll. stud. Jo. GLO. ACKERMANN. Norimb. 778. 79. 8.

(80) *Enquiry into the nature, rise and progress of fevers. Lond.* 775. 8. Vol. II. Versio german. prodiit Lips. 791. 8.

Lud. Finke (81), Antonius de-Haen (82), Lepecq de la Cloture (83), Maximilian Stoll (84), Jo. Geo. Lagusi (85), Carol. Strack (86) etc., quamvis istorum opera ab omnibus hypothesibus, praecipue circa morborum biliosorum originem, eosque tractandi methodum, non admodum purgata sint.

Scriptores de topographia phys. med.

4. Studium *topographiae physico-medicae* et *morborum endemicorum* excoluere Jac. Bontius et Wilh. Piso (87), E. Kampfer (88), A. Cleyer (89), Jo. Mar. Lancisi (90), Wilh.

(81) De morbis biliosis anomalis. Monaster. 1780. 8. Vers. germanica: *Abhandl. von den anomal. Hallenkrankheiten*, *nebst* I. Pt. Frank's *Einlad. Schrift von den gallicht. Larven einiger Krankh. Frankf. a. M.* 1791. 8.

(82) Ratio medendi in nosocom. Vindobon. Pazmann. Vind. 1737-73. 8. Part. XV. Continuata 1772-79. 8 Ibid. Vol. 3.

(83) *Observations sur les maladies épidémiques etc. Par.* 1776. 4. Versio germanica: *Anleitung nach hippokratischen Grundsatzen epidem. Krankheiten zu beobachten. Leipz.* 1785. 8.

(84) Ratio medendi in nosoc. practico Vindob. Viennae 1777. ss. 8. Vol. VII.

(85) Historia morbi epidemici s. febris petechialis, quae an. 1757 Vindobonae grassata est. Vindob. 1760. 8. (Auctoris nomen verum est Hasenoehrl).

(86) Observationes medicae de morbo cum petechiis. Carolsr. 1766. 8. Ticini 1788. 8.

(87) De Indiae utriusque re naturali et medica. Lib. XIV. Amstel. 1658. f.

(88) Amoenitates exoticae. Lemgo 1712. 4.

(89) Specimen medicinae Sinicae. Frcf. 1682. 4.

(90) De adventitiis aëris Romani qualitatibus. v. Opp.

Falkoner (91), Alex. Wilson (92), Jo. Fr. Cartheuser (93), Leon. Ludw. Finck (94), Poisonnier Despierrieres (95), Pouppe Desportes (96), Bajon (97), Griffith Heighes (98), H. Sloane (99), Wilh. Hillary (100), Ge. Cleghorn (1), Benj. Moseley (2), Rob. Jackson (3), Lionet Chalmers (4), Phil. Fermin (5), Lud.

(91) *Bemerkungen uber den Einfluss des Himmestrichs auf die Gesundheit. Aus dem Engl. Leipzig* 1782. 8.

(92) *Bemerkungen uber den Einfluss des Klima's auf Pflanzen und Thiere. Aus dem Engl.* 1781. 8.

(93) De morbis endemicis libellus. Francf. 1771. 8.

(94) *Versuch einer allgemeinen medicinisch-praktischen Geographie. Leipz.* 1792-95. 8. 3. Thle.

(95) *Traité des fievres de St. Domingue. Paris* 1763.

(96) *Histoire des maladies de S. Domingue. Paris* 1770.

(97) *Mémoires pour servir à l'histoire de Cayenne et de la Guiane française. Paris* 1777. 8. Vol. 2.

(98) *The natural history of Barbados. Lond.* 1750.

(99) *A voyage to the Islands Madera and Jamaica etc. Lond.* 707. fol. Vol. 2. *Aus dem Engl. Augsb.* 1784 8.

(100) *Beobachtungen uber die Krankheiten in Barbadoes. Aus dem Engl. Leipzig* 1776. 8.

(1) *Beobachtungen uber die epidemischen Kranckheiten in Minorka. Gotha* 1776 8.

(2) *Treatise on tropical diseases, on military operations and on the climate of the West-Indies.* 4. *Ed. Lond.* 1806. 8.

(3) *Treatise on the fevers of Jamaica. London* 1791. 8.

(4) *Nachrichten über die Witterung und Krankheiten in Süd-Karolina. Aus dem Engl. Stendal* 1788 *und* 792. 8. 2 Th.

(5) *Traité des maladies les plus fréquentes à Surinam. Mastricht* 1764. *Amsterd.* 765 8.

Scholler (6), E. C. Rodscheid (7), J. C. Schaffer (8), Formey (9), Jo. Jac. Rambach (10), Herm. Bluhm (11), Suter (12), Lentin (13), Jo. G. D. Ellisen (14), C. F. Uden (15), Chr. H. Erndtel (16), Pallas (17), S. G. Gmelin (18), Metzger (19), F. L. de la Fon-

(6) Diss. de morbis Surinamensium. Goett. 1781. 4.

(7) *Bemerkungen über das Klima und die Krankheiten von Rio Essequebo. Francf.* 1796. 8.

(8) *Versuch einer med. Ortsbeschreibung von Regensburg.* 1787. 8.

(9) *Versuch einer medicinischen Topographie von Berlin. Berl.* 1796. 8.

(10) *Versuch einer physich-medicinischen Beschreibung von Hamburg. Hamb.* 1801. 8.

(11) *Versuch einer Beschreibung der hauptsachlichsten in Reval herrschenden Krankheiten. Marb.* 1790. 8.

(12) Diss. de statu sano et morboso accolarum maris baltici. Lips. 1755.

(13) Memorabilia circa aërem, vitae genus, sanitatem et morbos Clausthalensium. Goett. 1779. 8.

(14) *Med. Ortsbeschreibung des Stadtchens Hoya. Bremens* 1782. 8.

(15) *Briefe und Beobachtungen aus der prakt. Arzneyw. Stendal.* 1779. 8.

(16) Warsawia physice illustrata, seu de aëre, locis, aquis, et incolis Warsawiae, eorumque morib. et morbis. Dresd. 1730. 4.

(17) Topographia Tauridis. Vid. Nov. acta academiae Petropolitanae. T. X. p. 257.

(18) In variis locis op. *Reise durch Russland zur Untersuchung der drey Naturreiche.*

(19) Topographia regiomontana. *Vermischte Scriften.* 2. 3. B.

TAINE (20), NEUHAUSER (21) etc., ne de aliis multis, quorum observationes potissimum in diariis medicis (22) continentur, sermonem instituam (23).

Scriptores de morbis aetatum.

5. Deinde etiam perpensum est a medicis quamplurimis, aetatum considerationem multum valere ad modificandam morborum indolem, et inprimis infantilem aetatem multa habere, quae propterea, quod corpus infantum incrementa in dies adhuc sumat, varient morborum naturam. Quamobrem in tractandis infantum morbis inprimis desudarunt HIER. MERCURIALIS (24), GUALTH. HARRIS (25), JO. STORCH (26), alias

(20) *Chirurgisch-medicinische Abhandl. Polen betreffend. Leipz. u. Breslau* 1792. 8.

(21) Topogr. Cracowiensis inven. in *Med. Nazionalzeitung.* 1798. p. 372.

(22) *Mémoires de la société roy. de médecine. Journal de médecine. Philosoph. transact. Abhandlungen der naturforschenden Gesellschaft in Zurich. Medicinische Nationalzeitung.* HUFELANDS Journal. *Medical comment. of Edinburgh. Archiv. fur medicinische Landerkunde. Coburg* 1800. 8.

(23) Copiosiorem indicem horum scriptorum dedit BURDACH in *der Litteratur der Heilw. Goth.* 810. 8. Th. I. S. 185-206.

(24) De morbis puerorum tractatus. Venet. 1583. 4. Francf. 1584. 8.

(25) Tractat. de morbis infantum acutis. Lond. 1689. 8.

(26) *Abhandl. von Kinderkrankheiten. Eisenach* 1750-71. 8.

PELARGUS dictus, NILS ROSEN ab ROSENSTEN (27), CPH. GIRTANNER (28), N. CHAMBON (29), C. BERN. FLEISCH (30), I. C. G. SCHAFFER (31), W. MOSS et MICH. UNDERWOOD (32), I. H. F. AUTENRIETH (33), FR. JAHN (34), JOS. JAC. PLENK (35) et ADPH. HENKE (36), ut alios quam-

(27) *Anweisung zur Kenntniss und Kur der Kinderkrankheiten. Aus dem Schwed. mit Anmerk. v.* I. A. MURRAY. *Goth. und Gott.* 1765. 8. *Mit* LODERS *und* BUCHOLZ's *Anmerk. Gott.* 1798. 8. Qui quidem liber quamvis contineat multa, quae jure taxari possint, tamen adeo placuit, ut in sex linguas, germanicam, batavam, danicam, anglicam, francogallicam et italicam traduceretur.

(28) *Abhandl. uber die Krankheiten der Kinder und uber ihre physische Erziehungh. Berl.* 1794. 8.

(29) *Des maladies des enfans. Par.* 1798. 8.

(30) *Handbuch uber die Krankheiten der Kinder und uber die medicinisch-physische Erziehung derselben bis zu den Jahren der Mannbarkeit. Leipzig* 1804-1808. 8. Vol. IV.

(31) *Uber die gewohnlichen Kinderkranhheiten und deren Behandl. Nach* ARMSTRONG *neu bearbeitet. Regensb.* 1792. 8. 1803. 8.

(32) *Der englische Kinderarzt, nach den Grundsatzen des Hrn.* W. MOSS *und* M. UNDERWOOD. *Leipz.* 1786. 8.

(33) Dissert. contin. observationes quasdam physiol. pathologicas, quae neonatorum morbos frequentiores spectant. Tab. 1799. 8. In vernaculam linguam translata in *auserl. Abhandl. zum Gebrauch prakt. Aerzte* B. XIX. *S.* 123. ff.

(34) *Neues System. der Kinderkrankheiten, nach Brownschen Grundsatzen und Erfahrungen bearbeitet. Arnst und Rudolstadt.* 1803. 1807. 8.

(35) Doctrina de cognoscendis et curandis morbis infantum. Vindob. 1807. 8. Eodemque anno prodiit sermone vernaculo: *Lehre von der Erkenntn. und Heilung der Kinderkrankheiten.* 8

(36) *Handbuch zur Erkenntniss. und Heilung der Kinderkrankheiten. Frkf. am Mayn.* 1809. 8.

plurimos taceam, qui aut de morbis infantum in universum, aut de nonnullis eorum in specie exposuere, quos FLEISCHIUS diligenter *l. c.* adduxit. Neque vero praetermissum est senium, de cujus variis morbis praeter JO. BERNH. de FISCHER (37), qui fere primarius scriptor hoc de argumento et censetur et est, egerunt DAN. GUIL. TRILLERUS (38), BURCH. GU. SEILERUS (39) et I. H. F. AUTENRIETH (40).

Scriptores de morbis sexuum.

6. Praeterea in morborum descriptione atque medela respexerunt quoque ad sexus differentiam. Quod quidem argumentum in universum unus, quantum memini, tractavit de industria HARTMANNUS (41). Virorum autem morbi peculiari scripto expositi sunt a JO. JUNCKERO (42). Contra autem mulierum morbi plurimorum scriptorum meditationem occuparunt. Etenim

(37) De senio ejusque gradibus et morbis: cum praefatione A. E. BUCHNER. Erfurt 1754. 8. In vernaculam linguam translatus et auctus variis additam. a THEOD. Th. WEICHARDTO. Lips. 1777. 8.

(38) De senilibus morbis diverso modo a Salomone et Hippocrate descriptis. Viteb. 1781. 4.

(39) Progr. de morbis senum. Viteb. 1807. 4.

(40) Dissert. d. ortu quorund. morborum provectioris aetatis, praecipue ophthalmiae senilis. Tubingae. 1806. 8.

(41) Differentiae sexus utriusque pathologicae momenta. Gott. 1790. 4.

(42) Diss. de morbis virorum. Hal. 1748. 4.

praeter Hier. Mercurialem (43), Jo. Varandaeum (44), Guil. Ballonium (45), Jac. Primerosium (46), et alios seculi decimi septimi medicos, superiori seculo Jo. Storch (47), Jo. Astruc (48), Jo. Leake (49), Andr. Pasta (50), C. L. Mursinna (51), Chambron de Montaux (52), F. B. Osiander (53), F. Vigaroux (54), Jo.

(43) De morbis muliebribus praelectiones in IV. libros digestae per Mich. Columbum. Ven. 1601. 4.

(44) De morbis mulierum libri III. Montispess. 1620. 8.

(45) De virginum et mulierum morbis liber. Paris. 1643. 4.

(46) De morbis mulierum libri V. Roterod. 1655. 4.

(47) *Von den Krankheiten der Weiber. Eisenach* 1748-53. 8. Thle 8.

(48) *Traité des maladies des femmes. Paris* 1766. 12. Vol. IV. in linguam germanicam translatus liber a C. Fr. Otto. Dresd. 1767 -- 778. 8. Vol. VI.

(49) *Medical instructions towards the preventions and cure of chronic or slow diseases peculiar to woman etc. Lond.* 1777. 8. In linguam germanicam translatum opus Lips. 1778. 8.

(50) Dissertazioni mediche intorno a diverse malattie delle donne. Napoli 1782. 4.

(51) *Abhandlung von den Krankheiten der Schwangern, Gebahrenden und Wochnerinnen. Neue Aufl. Berl.* 1784-91. 8. Theile 2.

(52) *Abhandlung von den Krankheiten der Frauen. Erfurth* 1789-90. 8. *Abhandlung von den Krankheiten unverheuratheter Frauenzimmer. Nurnb.* 1787. 8. Prioris libri editio auctior et emendatior Parisiis prodiit 1799. 8. Vol. II.

(53) *Beobachtungen von Krankheiten der Frauenzimmer und Kinder. Tubing.* 1787. 8.

(54) *Cours élémentaire des maladies des femmes. Paris Leipz.* 1809. 8. 1801. 8.

Ch. Gfr. Jorgius (55), L. I. C. Mende (56) et El. de Siebold (57) plene de iis egerunt.

Scriptores de morbis classium exercituum, artificum etc.

7. Nec morbi ex *peculiari modo vivendi* et *vitae conditione* ortum derivantes attentionem medicorum effugerunt. De morbis *classium* egerunt Wilhelmus Cockburn (58), Petrus Chirac (59), Chr. Vater (60), Ludw. Rouppe (61), Poissonnier Despierreres (62), I. Clark (63), Blane (64), Lind (65), Calli-

(55) *Handbuch der Krankheiten des menschlichen Weibes. Mit 1 Kupf.*

(56) *Die Krankheit. der Weiber nosol. und therap. bear. Berl.* beitet. 1810. 8. Th. 1.

(57) *Handbuch zur Erkenntn. und Heilung der Frauenzimmerkrankh. Frankf. am Mayn.* 1811. 8. B. 1.

(58) *Sea-diseases, or a treatise of their nature, causes and cure. Lond.* 1696. 8. Edit. II. Lond. 706. 8. Germanica versio Rostock. 726 8.

(59) *Observations sur les incommodités, auxquelles sont sujets les equipages des vaisseaux.* Vid. Haller bibl. pract. To. IV. p. 2.

(60) De morbis classiariorum et navigantium. Wittenberg. 1715. 4.

(61) De morbis navigantium. L. B. 1764. 8.

(62) *Traité des maladies des gens de mer. Paris* 1767. 8.

(63) *Beobachtungen uber die Krankheiten auf langen Reisen nach heissen Gegenden. Aus dem Engl. Kopenhagen* 1778. 8.

(64) *Beobachtungen uber die Krankheiten der Seeleute. Aus dem Engl. Marb.* 1788. 8.

(65) *Essay on the most effectual means of preserving the health of seamen in the Royal navy.* 1774.

sen (66), Pringle (67), Bacheracht (68), Werner (69), Delivet (70), Th. Trotter (71), Nicol. Fontana (72), etc. de morbis exercituum Pringle (73), Donald Monro (74), E. G. Baldinger (75), W. Blair (76), Georg Wedekind (77), Wilh. Lindemann (78), N. P. Gi-

(66) *Ueber die Mittel, die Seefahrenden gesund zu erhalten. Kopenhagen* 1778. 8.

(67) *Von der Verbesserung der Mittel, die Gesundheit der Seeleute zu erhalten. Aus dem Engl. von* Wichmann. *Gott.* 1777. 8.

(68) *Von der Erhaltung der Gesundeit der Seeleute. St. Petersburg* 1790.

(69) *Versuch uber die Krankheiten der Seeleute. Aus dem Engl. Mit Bemerkungen von* Hufeland. *Erfurt* 1798.

(70) *Principes d'hygiène navale etc. Paris* 1808. 8.

(71) Medicina nautica. Londini 1797. 8.

(72) *Bemerkungen uber die Krankheiten, womit Europaer in heissen Himmelstrichen und langen Seereisen befallen werden. Aus dem Engl. Stendal* 1790. 8.

(73) *Beobachtungen uber die Krankheiten einer Armee Altenb.* 1772. 8.

(74) *Ueber die Mittel, die Gesundheit der Soldaten zu erhalten, Feldlazerethe anzulegen etc. Altenb.* 1784. 8.

(75) *Von den Krankheiten einer Armee. Langens* 1774. 8.

(76) *The soldiers Friend or the means of preserving the health of military men etc. Lond.* 1798.

(77) *Nachrichten uber das franzosische Kriegsspitalwesen. Leipz.* 1797. 8.

(78) *Entwurf, die vorzuglichsten Krankheiten der Soldaten im Felde schneller und glucklicher zu heilen. Berlin* 1799. 8.

LIBERT (79); de morbis principum TRALLES (80), RAMAZZINI (81) etc.; de morbis aulicis LANGHANS (82), TISSOT (83) etc.; de morbis litteratorum idem (84), ACKERMANN (85), FRANZ (86), jurisconsultorum FURSTENAU (87), medicorum idem (88), pharmacopaeorum BUCHNER (89), artificum RAMAZZINI (90), HARTMANN (91), HUNNIUS (92), pauperum REITZ (93), Judaeorum

(79) *Plan d'un cours d'institutions de médecine pratique sur les maladies les plus fréquentes chez les gens de guerre. Paris an.* VI. Ejusd. *Tableau historique des maladies internes de mauvais caractère qui ont affligé la grande armée dans la campagne de Prusse et de Pologne etc. Berlin* 1808. 8.

(80) Vera patrem patriae annuente divina clementia sanum et longaevum praestandi methodus etc. Vratislav. 1767. 8.

(81) De principum valetudine tuenda commentatio. Patav. 1719. 4.

(82) *Von den Krankheiten des Hofes. Bern.* 1770. 8.

(83) *Essai sur les maladies des gens du monde. Oeuvres,* T. IV.

(84) *De la santé des gens de lettres.* L. c. T. VIII.

(85) *Abhandl. von den Krankheiten der Gelehrten. Nurnb.* 1777. 8.

(86) *Der Arzt der Gottesgelehrten. 2te Aufl. Leipz.* 1770.

(87) Epistola ad C. ab UFFENBACH de morbis jurisconsultorum. Francf. ad Moen. 1721.

(88) Diss. de morbis medicorum. Rintel. 1732.

(89) De morbis pharmacopaeorum et chirurgorum. Hal. 1751.

(90) De morbis artificum etc. Opera omnia. Genev. 1717.

(91) Diss. de opificum morbis. Francf. ad Viadr. 1777.

(92) *Arzt fur Schauspieler und Sanger.* Weimar 1798. 8.

(93) De morbis pauperum. Ultraj. 1752.

Wolf (94); hominum in fodinis etc. laborantium Scheffler (95), Kortum (96), Michaelis (97), Engel (98), Hetzel (99) etc.

Scriptores monographiarum.

8. Multum inde praxis ex eo lucrata est, quod medici consilium Baconis secuti, non in doctrinis generalibus, quae morbis omnibus adaptari possint, excogitandis, illustrandisque tempus tererent, sed ad *morborum specialium* descriptiones et historias, nec non eorum diagnosin animum converterent; quod inprimis praestiterunt J. B. Bianchi (100), Jac. Wepfer (1), Senac (2), I. Lind (3), Triller (4), Werlhoff (5), Joh.

(94) *Abhandl. von den Krankheiten der Juden. Mannh.* 1777. 8.

(95) *Abhandl. von der Gesundheit der Bergleute. Chemnitz* 1770.

(96) *Gesundheitsbuchlein fur Bergleute. Dortmund* 1800. 8.

(97) Diss. de morbis metallicorum. Lips. 1652. 4.

(98) Dissert. sistens generalissima quaedam circa gentis metallicae morbos. Hal. 1773. 4.

(99) Diss. de valetudine salis coctorum. Altdorf. 1731. 4.

(100) Historia hepatica. August. Taurin. 1710. 4. In tert. ed. omn. tandem numeris absoluta. Genev. 725. 4. Vol. 2.

(1) Observationes medico-practicae de affectionibus capitis. Scaph. 1727. 8.

(2) *Traité de la structure du coeur, son action, et de ses maladies. Paris* 1774. 4. Vol. 2.

(3) *Treatise of the scurvy. Edinb.* 1753.

(4) De pleuritide. Vid. Opuscula medica et medico-philologica. Francf. et Lips. 1766. 4.

(5) Observationes de febribus, praecipue intermittentibus. Hanov. 1732. Opera omnia. Edit. a Wichmanno 1773. 4.

Fothergill (6), I. Floyer (7), Heberden (8), Huxham (9), Millar (10), Wichmann (11), Barthez (12), Hufeland (13), Tissot (14), Domin. Cotunni (15), Michaelis (16), aliique permulti, debitis locis commemorandi.

Scriptores de usu remediorum cardinalium.

9. Nec minus praxin medicam adjuvarunt labores medicorum, qui *ad remedia contra certos et determinatos morbos invenienda*, nec non ad regulas illorum applicationem, sub variis rerum positionibus spectantes, determinandas accesserunt. Id ipsum testantur opera Wepfer (17), Torti (18), Tralles (19), Stork (20),

(6) *Of a painful affection of the face.* In ejusd. Works.
(7) *Abhandlung von der Engbrustigkeit. Leipzig* 1782. 8.
(8) De angina pectoris. Vid. commentarii de morborum historia et curatione, p. 308 -- 314. Lond. 1802.
(9) De febribus lentis et nervosis. Opera. Lipsiae 1764.
(10) *Bemerkungen uber die Engbrustigkeit. Leipzig* 1769. 8.
(11) *Ideen zur Diagnostik. Hannov.* 1794-802. 8. Th. 1-3.
(12) *Abhandl. uber die Gichtkrankheiten. Berlin* 1803. 8.
(13) *Ueber die Ursachen, Erkenntniss und Heilung der Skrofelkrankheit. Eine gekronte Preisschrift. Jena* 1795. 8.
(14) *Traité des nerfs et de leurs maladies.*
(15) De ischiade nervosa commentarius. Vienn. 1770. 8.
(16) De angina polyposa. Goett. 1778. 8.
(17) Historia cicutae aquaticae. Basil. 716. 4.
(18) Therapeuticae specialis ad febres quasdam perniciosas, inopinate ac repente lethales, una vero china, peculiari modo ministrata, sanabiles. Mutinae 1712.
(19) Usus opii salubr. et noxius in morb. medela. Ed. altera. Vratisl. 1774 -- 84. 4. Vol. IV.
(20) Libellus, quo demonstratur: cicutam non solum usu in-

Greding (21), Schroder (22), Withering (23): Tennent (24), Hufeland (25), etc. etc.

Collectiones observationum.

10. Perutile tandem negotium fuit, singulas, et dispersas medicorum *observationes practicas in unum colligere*, et publici juris facere. Neminem latet, quid hac in re praestiterint academiae et societates medicorum Petropoli (26), Berolini (27), Hafniae (28), Upsaliae (29),

terno tutissime exhiberi etc. Vindob. 1760. 8. Libellus secundus, quo confirmatur, cicutam etc. Vindob. 1765. 8.

(21) Adversaria medico-practica. Vol. I. p. 705. Stork libellus, quo demonstratur: stramonium, hioscyamum, aconitum non solum tuto posse exhiberi usu interno hominibus, verum et ea esse remedia in multis morbis maxime salutifera. Vind. 1762. 8.

(22) *Von den Wirkungen der Eicheln, Verstopfungen der Drüsen im menschlichen Korper aufzulosen. Gott.* 1774.

(23) *An account of the Foxglove. Birmingham* 1785. 8. In linguam german. translat. a Chr. Fr. Michaelis. Leipz. 1776. 8.

(24) *Mémoir. de l'academ. des sciences à Paris. ann.* 1739. *p.* 137.

(25) *Erfahrungen uber den Gebrauch und die Krafte der Schwererde in verschiedenen Krankheiten. Erfurt* 1792. 4.

(26) Commentarii academiae scientiarum Petropolitanae. Vol. XIV Novi commentarii. 1747. Vol. XX. Acta acad. inde a 1770.

(27) *Physicalische und medicinische Abhand. der Acad. der Wissenschaft. zu Berlin* 1781. Acta medicorum Berolinensium. Dec. I -- III. Berol. 1717. 8.

(28) Collectanea societatis med. Havniensis. Havn. 1774. Acta societatis regiae medicae Havniensis. Havniae 1783.

(29) Acta medicor. suecicorum. Sylloge observat. et casuum

Londini (30), Edimburghi (31), Parisiorum (32), Divioni (33), Viennae (34), Tiguri (35), Bononiae (36), quid medici in nosocomiis majoribus vel clinicis institutis Hafniae (37), Viennae (38), Parisiorum (39), Wurcebur-

rarior. in variis medicinae partib. Upsal. 1783. 8. Vers. german. St. Gallen. 1785. 8.

(30) Philosophical transactions. London. 1665. Transactions *published by the college of physicians in London* 1768. *Observations and inquiries by a society of physicians in London* 1758. *Medical communications. London* 1784. 1790. *Memoirs of the medical society of London* 1787. *Facts and observations. Lond.* 1791. *Medical records and researches, selected from the papers of a private medical association. Lond.* 1798.

(31) *Medicinische Comment. von einer Gesellschaft der Aerzte zu Edinburg. Altenb.* 1774. *Neue Edinburg. Versuche und Bemerkungen. Altenb.* 1756. 8.

(32) *Histoire de l'académie royale des sciences à Paris, avec les mémoires* 1699. *Recueil périodique d'observations de médecine, de chirurgie, et de pharmacie. Paris* 1794. *Journal de médecine, chirurgie et pharmacie rédigé par* M. SEDILLOT *Paris.*

(33) *Mémoires de l'académie de Dijon.* 1769. *Mémoires nouveaux de l'académie de Dijon.* 1782.

(34) *Abhandl. der k. k. Josephin. med. chirurg. Akadem. zu VVien* 1787. 1802. 4. Vol. 2.

(35) *Museum der Heilkunde von der Helvetischen Gesellschaft correspondirender Aerzte. Zurich* 1795. ss. 8. Vol. IV.

(36) Commentarii bononienses. 1731.

(37) *Answahl aus den Tagebuchern des Krankenhauses zu Kopenhagen.* 1790. 8. I. C. TODE's *klinische Berichte etc. Kopen.* 1801.

(38) H. Jos. COLLIN nosocomii civici annus medicus tertius. Vindob. 1764. DE HAEN, STOLL, et HILDENBRAND ratio medendi in schola practica Vindobonensi 1809. 8.

(39) *Observations de médecine et de chirurgie faites dans les hôpitaux du Roi. Paris* 1717.

gi (40), Ticini (41), Berolini (42), Edimburghi (43), Tubingae (44), Erlangae (45), Helmstadii (46), Vilnae (47) etc. praxin exercentes; quid postremo THOM. BARTHOLINUS (48), FABRICIUS HILDANUS (49), JO. SCHENK (50), PET. FORESTUS (51), HULD. PELARGUS (52), STALPARTUS VAN DER

(40) THOMANN instituti medico-clinici Wurceburgens. 1799. 8. HORSCH *Beobachtungen und Erfahrungen uber die Witterung und Krankh. in Wurzburg im J. 1807. Rudolst.* 1808. 8.

(41) Ratio instituti clinici ticinensis, auct. JOSEPH FRANK, Vindob. 1796. 8. Versio germanica prodiit ibid. 1797. 8. 8. BRERA annotazioni medico-pratiche sulle diverse malattie trattate nella clinica medica -- di Pavia. Nuova ediz. accresciuta. Crema 1806. 4. Versio germanica prodiit. Zurich. 1801. 8.

(42) *Annalen des Klinschen Instituts in Berlin* 1791.

(43) *Klinische Versuche. Leipz.* 1781. 8.

(44) *Uebersicht der wichtigsten Vorfalle im* clinico ambulatorio *Tubingen* 1796. *Versuche fur die praktische Heilkunde aus der klinischen Anstalten von Tubingen von Prof.* I. H. F. AUTENRIETH. 1807 *und* 1809. 8. Heft. 1. 2.

(45) WENDT's *Annalen des klinischen Instituts auf der Akademie zu Erlangen. Erlang.* 1808. Heft. 1. 2.

(46) *Annalen der klinischen Anstalt zu Helmstadt*., *von deren Director* W. G. REMER 1809. 8.

(47) Acta instituti clinici C. Universitatis Vilnens. Lips. 1808. 8. anni I et II.

(48) Acta medica et philosophica Hafniensia. Havn. 1673. -- 680. 4. Vol. V.

(49) Observationes et epistolae medicae. V. Opp.

(50) Obs. med. rarae. Francf. 1600.

(51) Observationum et curationum medicinalium lib. XXVIII. Frf. 1602 8.

(52) *Medicinische Jahrgange. Leipz.* 1724. 4.

Wiel (53), Nic. Tulpius (54), Car. Peyroux (55), A. Haller (56), Ed. Sandifort (57), Baldinger (58), Ant. Theden (59), Leb. Schmucker (60), Ch. L. Mursinna (61), I. Ch. Loder (62), Gerh. Thilenius (63), B. Lentin (64), L. Heister (65), C. G. Ludwig (66), J. E. Gilibert (67), C. B. Sommer (68), I. Targioni Tozzetti (69), J. Gherli (70), A. G. Richter (71), I. C. Reil (72), Hufeland (73)

(53) Observ. rariores. Lugd. Bat. 1727. 8.

(54) Observ. medicae. Amst. 1672. 8.

(55) Observations medicinales. Paris 1759.

(56) Opuscula pathologica. V. Oper. minora. Lausan. 1763. Ejusdem observ. med. pract. Goett. 1750.

(57) Thesaurus dissertationum, programmatum, aliorumque opusculorum selectissimorum. L. B. 1778. 4. Vol. 3.

(58) *Magazin fur Aerzte. Neues Magazin fur praktische Aerzte. Leipz.* 1779.

(59) *Neue Bemerkungen und Erfahrungen. Berlin* 1771.

(60) *Wahrnehmungen aus der Arzneykunst. Frankenthal* 1784.

(61) *Neue med. chirurg. Beobachtungen. Berl.* 1796.

(62) *Chirurg. med. Beobachtungen. Weimar* 1794.

(63) *Med. und chirurgische Bemerkungen Fr.* 1789.

(64) Obs. medicarum Fasc. I. II. Cell. 1764 -- 70. 8.

(65) *Medicinisc ke, chirurgische und anatomische Wahrnehmungen. Rostok* 1753.

(66) Adversaria medico-practica.

(67) Adversaria medico-practica prima, seu annotationes clinicae. Lyon. 1791.

(68) Observationes miscellaneae med. chirurg. Rigae 1796.

(69) Prima raccolta d'osservazioni mediche. Firenze 1752.

(70) Centuria I. II. di rare Osservazioni di medicina curiosa. Venezia 1753.

(71) *Medicinisch-chirurgische Bemerkungen. Gott.* 1773.

(72) Memorabilia clinico-medico-practica. Hal. 1790.

(73) *Journal der praktischen Heilkunde. Berlin.*

etc. Magni momenti porro opus, collectionem observationum non solum, sed et dissertationum practicarum exhibens, Germania possidet (74) et Italia (75).

Scriptores de anatome pathologica.

11. Opera hic enumerata, facta innumerabilia, *anatomiam pathologicam* respicientia exhibent, maximi momenti scientiam, cujus progressus potissimum debentur THEOPHILO BONET (76), JO. BAPT. MORGAGNI (77), JOSEPH LIEUTAUD (78), JO. GOTTL. WALTER (79), ALB. HALLER (80), PET. CAMPER (81), ED. SANDIFORT (82), R. BROWNE CHESTON (83), I. B. MON-

(74) *Sammlung auserlesener Abhandlungen zum Gebrauche praktischer Aerzte. Leipzig.*

(75) Delectus opusculorum medicorum etc. Ticini.

(76) Sepulcretum anatomicum etc. Auctum a Mangeto. Lugd. 1700.

(77) De sedibus et causis morborum per anatomen indagatis. Venet. 1761.

(78) Historia anatomico-medica etc. Paris 1767.

(79) De morbis peritonei et apoplexia. Berol. 1785. 4. *Sur les maladies du coeur, vid. mémoires de l'academie des sciences de Berlin* 1785. Filius edidit: *Anatomisches Museum. Berlin* 1796. 8. Vol. 2.

(80) Opuscula pathologica partim recusa, partim inedita. Lausan. 1768. 8.

(81) Demonstrationes anatomico-pathologicae. Amst. 1762. f.

(82) Observ. anatomico-pathologicae. Lib. IV. Lugd. 1777. 4. Museum anatomicum academiae Lugd. Batavae. L. B. 1793. fol.

(83) *Pathological Inquiries and observations in surgery from the dissections of morbid bodies etc. Glocester* 1766. Vers. germanica prodiit. Goth. 1780. 8.

TEGGIA (84), WILLIAM HUNTER (85), CHR. LUDWIG (86), ASSALINI (87), MAT. BAILLIE (88), SAM. THOM. SOEMMERRING (89), ANT. SCARPA (90), JAC. PENADA (91), CORVISART (92), JO. ABERNETTY (93), NIC. CHAMBON DE MONTAUX (94), ANT. PORTAL (95) etc. Horum auctorum observationes diligenter et sagaciter collegit, atque pro-

(84) Fasciculi pathologici. Mediol. 1789.

(85) *Medicinische und chirurgische Beobachtungen und Heilmethoden. Von Kugn. Leipzig* 1784. 8. Vol. 2.

(86) Primae lineae anatomiae pathologicae. Lips. 1785. De quarundam aegritudinum humani corporis sedibus et causis adversaria medica. Lips. 1798.

(87) *Essai sur les vaisseaux lymphatiques. Turin* 1787.

(88) *The morbid anatomy of some of the most important parts of the humane body. Lond.* 1793. Versio Soemmerringii germanica prodiit. Berol. 1794.

(89) In animadversionibus adjectis modo citato BAILLII libro, et in opere: *Vom Baue des menschlichen Korpers. Frcf. a M.* 1800. 8. Th. V.

(90) Variis egregiis in operibus debito loco commemorandis.

(91) Saggio d' osservazioni e memoria sopra alcuni casi singolari riscontrati nell' esercizio della medicina e dell' anatomia pratica. Pad. 1794.

(92) *Essai sur les maladies et les lésions organiques du coeur et des gros vaisseaux, à Paris* 806. 8.

(93) *Chirurgische und physiologische Versuche. Uebers. von* BRANDIS. *Leipzig* 1795. 801 8.

(94) Observationes clinicae, curationes morborum periculosorum et rariorum, aut phaenomena ipsorum in cadaveribus indagata referentes. Paris 1789. *Germanice.* Leipz. 1791.

(95) *Cours d'anatomie médicale ou élémens de l'anatomie de l'homme. Paris* 1804. 8. Vol. V.

priis observationibus auxit vir clarissimus F. G. Voigtel (96).

Compendiorum Scriptores.

12. Ex observationibus ab aetate Hippocratis ad nostrum usque tempus collectis, atque ex operibus principum medicorum nonnulli inter eximios practicos nostri aevi regulas singulis medendi summatim expresserunt. Loquor de *praxeos medicae compendiis* nunquam satis commendandis J. Bapt. Borsieri (97), Selle (98), J. P. Frank (99), J. Chr. Reil (100), Ch. Wilh. Hufeland (1), Ph. Petit-Radel (2), Starke (3), et Aug. Frid. Hecker (4).

(96) *Handbuch der pathologischen Anatomie. Halle* 1804. 1805. 8. Vol. III.

(97) Institutiones medicinae practicae. Mediol. 1781. 4. Vol. IV. Edit. II. Lips. 1786. 8. Vol. IV.

(98) Medicina clinica *oder Handbuch der medicinischen Praxis.* Berol. 1797. 8. Latine: Lib. de curandis morbis septimum vernacula editum lat. interpret. est. Curt. Sprengel. Berol. 1798.

(99) Epitome de curandis hominum morbis. Manh. 1799 -- 1807. 8. Vol. V.

(100) *Ueber die Erkenntniss und Kur der Fieber. Halle* 1797 -- 1801. 8. Vol. IV.

(1) *System der praktischen Heilkunde. Francf.* 1802 -- 1805. 8. Th. I. II.

(2) *Institutions de médecine ou exposé sur la théorie et la pratique de cette science etc. Paris an X.* 8. Vol. 2.

(3) *Handbuch zur Kenntniss und Heil. innerer Krankheiten des menschlichen Korpers. Jen.* 1800. 8. 2. Theile.

(4) *Kunst die Krankheiten der Menschen zu heilen*, *nach*

Repertoria.

13. Postremo cum opus desideraretur, quod elenchum quemdam contineret omnium, quae circa morbos, quot quot sunt, medici scripserunt, herculeum vere hocce opus vir doctrina, et studio excellens, Cl. Ploucquet (5), perfecit.

§. X.

Quam viam inituri simus.

1. Brevis haec historiae, et litteraturae medicae delineatio abunde docet, medicos varias diversasque vias ad propriam scientiam exercendam excolendamque inivisse. Superest nunc, ut inquiramus, quid a nobis praestandum sit, ut tuto, quo tendimus, perveniamus.

Philosophia.

2. *Philosophia*, sicuti aliis disciplinis, ita et medicinae instar luminis est. At vera philosophia cum arte sophistica, quae non raro alterius nomen usurpat, minime confundenda.

den neuesten Verbesserungen in der Arzneywissenschaft. Erfurt 1805. 8. 1809. 8. Vol. II.

(5) Initia bibliothecae medico-practicae et chirurgicae realis. Tom. I -- VIII. Tubing. 1793 -- 797. 4. Continuationum et supplementorum Tomi quatuor. Tub. 799 -- 803. 4. Nova editio hoc titulo prodiit: Literatura medica digesta sive repertorium medicinae practicae, chirurgiae, atque rei obstetriciae. Tubing 1808, 809. 4. Vol. IV.

Genuina philosophia, contentionibus inimica naturali hominis judicio innititur, ingenium acuit, imaginationi frenum injicit, vanas ideas respuit, facta in ordinem disponere, comparare, ex iis caute observationes, regulasque generales deducere docet, verbo, quomodo scientiae excolendae sint, tradit. Sophistica contra delectatur contentionibus, ideas abstrusas complectitur, ac anguis instar in ipsarum scientiarum contextum dolose sese insinuat. Quonam fato hoc contingat, ex enarratis (6) clare apparet. Philosophiae verae elementa inveniuntur in operibus BACONIS (7), LOCKE (8), T. REID (9), ZIMMERMANN (10), WEIKARD (11), SENEBIER (12), PINEL (13), CABANIS (14), SPRENGEL (15) etc.

Chemia.

3. Exemplum *chemiae* medicinae adaptatae

(6) § II. 2. 4.

(7) Op. cit. § IX. 1. Not. 70.

(8) *Essay on humane understanding. London* 1788.

(9) *Inquiry into the human mind, on the principle of common sense. Lond.* 1769.

(10) *Von der Erfahrung in der Arzneykunst. Zurich* 1787. 8.

(11) *Der philosophische Arzt. Erste Ausgabe. Frkf. a. M.* 1775 -- 77. 8. Vol. II.

(12) *L'art d'observer. Genève* 1775.

(13) Nosographie philosophique. Tom. II. p. 520. Vid. *Samml. auserl. Abhandl. fur prakt. Aerzte* XVII. *B.* 4 St. S. 558.

(14) Op. cit. § I. 4. Not. 10.

(15) *Handbuch der Pathologie. Dritte Aufl. Leipz.* 1802 -- 1810. 8. Th. 3.

nos terret (16). Chemia quidem hodierna utpote experimentis innixa, et ab hypothesibus purgata, meliora promittit; atque magni sane momenti censemus labores cl. FOURCROY, VAUQUELIN, BERTHOLLET, THENARD, BEDDOES, ROLLO, DAVY, GOODWIN, BOSTOK, aliorumque, analysim urinae, bilis, calculorum, doctrinam respirationis, submersionis exhibentes: donec usque autem chemia elementa corporis humani, igne, et acerrimis reagentibus torquebit, atque donec usque analysin per synthesin, saltem proxime quoad fieri potest, non confirmabit, illi systema praxeos medicae tuto superstrui posse, minime existimamus.

Mathesis.

4. Exemplum *matheseos et mechanices* medicinae applicatae (17) minus nos terret. Hoc enim primum a viris doctis, et ingenio pollentibus susceptum fuit, deinde, ut monuimus (18), magis in physiologia et pathologia, quam in ipsa praxi hujusmet applicatio locum habuit. Quomodocumque sit, nemo inficiabitur, leges corporum mortuorum nequaquam posse vivis applicari. Interea fatemur tamen, plura morborum phaenomena, praesertim ea, quae ex vi-

(16) § VI. 4.
(17) § VII.
(18) L. c. 4

scerum obstructionibus pullulant, aut haemorrhagias comitantur, perbelle posse per mechanica principia explicari.

Solidum vivum.

5. Pulcherrima luce *doctrina solidi vivi*, seu *dynamica* nostro aevo clarescit ita, ut vel medici, qui observationi et experientiae potissimum confidunt (19), illi tamen multum faveant. Plurimae sane leges excitabilitatis, et stimulorum in eam agentium per ingeniosa experimenta innotuerunt. Verum haec omnia longe adhuc ab eo perfectionis gradu, ut illis systema totius praxeos medicae superstrui possit, distare videntur.

Observatio, experientia.

6. Nulla igitur alia via nobis sese offert, quam simplex naturae observatio, eadem scilicet via, quam Hippocrates, Sydenhamus, Baglivius secuti sunt (20), quamque medici praeclari totius orbis terrarum serius ocyus sequuntur.

Erimusne igitur sola praxi contenti, a qualibet theoria alieni? — Fateor quidem, me Arabum illam medicinae subdivisionem in theoriam et praxin nullo pacto posse intelligere. Neque ejus apud Graecos mentio unquam fit. *De*

(19) §. IX. 10.
(20) IX.

bono aut malo vino judicare non poteris, nisi gustaveris (21). Et revera, si theoria ratiocinium aliquod significat, cum hoc in medicina nonnisi ex praxi, sive ex observatione deduci valeat, nemo magis theoriae indulget, quam practicus, sive observator. Si vero pro theoria fictio quaedam, seu immaginationis partus obtrudatur, illam tunc utpote medicinae omnino extraneam, absolute contemnendam esse, per se patet.

Conclusio.

7. *Observationi igitur, et ratiocinio*, hisce veris medicinae veluti cardinibus innixi, inprimis nostrum erit morborum phaenomena, quotquot sunt, accuratissime observare, eaque cum phaenomenis ex autopsia cadaverum emergentibus sedulo comparare: porro rerum positiones omnes, quae aut evolutionem morbi praegressae sunt, aut eam comitatae, attente eruere: tandem de sede, indole, et exitu morbi, omni animi contentione adhibita, caute judicare: postremo ea auxilia, quae alias sub similibus circumstantiis ad morbum sive tollendum, sive sublevandum, sive vitam aegri protrahendam utilia, aut saltem innocua detecta fuere, prudenter in usum deducere. De hisce omnibus singillatim.

(21) Bagliv. Op. cit. § IX. 2. Not. 75. Lib. I. Cap. XI. § VI.

§. XI.

Symptomatum observatio.

1. Phaenomena morborum, sive *symptomata*, aut ex relatione aegri ipsius innotescunt, aut in sensus medici cadunt, vel ex utroque fonte simul elucent. Aegri, nisi viribus nimis sint fracti, aut mente alienati, de propriis sensationibus rationem reddunt, de doloribus scilicet, de impedimentis exercitio functionum obstantibus, de sensuum, et appetitus vitiis etc. Aeger historiam proprii morbi narrans raro, aut nunquam quaestionibus a medico est interrumpendus. Ejus verba, licet rudia, quantum fieri potest, retinenda; plerumque enim verum morborum idioma exhibent. Quod ad phaenomena morborum in sensus incidentia, respiciendum est ad corporis habitum, temperaturam, positionem, modumque incedendi: ad conditionem cutis, carnium subjacentium, unguium, transpirationis, faciei, praesertim oculorum, frontis, crinium, aurium et earum ceruminis, nasi, oris, labiorum, gingivarum, linguae, halitus, salivae colli, deglutitionis, vocis, loquelae, ad inspirationem, exspirationem, ad tussim, sputa, sternutationem, oscitationem, et singultum: ad cordis arteriarumque motus: ad statum regionis

epigastricae, hypochondriorum, et reliqui abdominis: ad vomitum, faeces, urinam, menstrua: tandem ad somnum, vigilias, animum etc. Dum corporis humani partes de morbo suspectas tactu exploramus, aegroto congrua, pro sede morbi varia, positio imperanda. Non vero satis est morborum ipsorum phaenomena observare, nam et ea *opportunitatis* sive *praedispositionis*, nec non *convalescentiae*, omni attentione digna sunt.

Autopsia cadaverum.

2. Ad originem symptomatum plurimorum morborum detegendam, nil magis *cadaverum sectionibus* confert. Ut vero cadaveris sectio omnino utilis evadat, antecedentis morbi historiam probe nosse oportet. Inprimis cavendum, ne illam praeconcepta opinione aggrediamur. Pars, ubi sedem morbi suspicamur, primum secanda, deinde ad organa cum parte affecta maximum consensum habentia examinanda procedendum, v. c. laborante hepate ad cerebrum et viceversa. Optimas regulas pro sectionibus cadaverum tradiderunt Cl. SANDIFORT (22), ISENFLAMM (23), C. S. SCHINZ (24), et OE-

(22) Oratio de circumspecto cadaverum examine optimo practicae medicinae adminiculo. Lugd. Batav. 1772. 4.

(23) De cauto sectionum cadaverum usu ad dijudicandas morborum causas. Gott. 1786. 4.

(24) De difficili in observationes anatomicas epicrisi I — VIII. Erlang. 1793. 4.

chy (25). Partes morbosae cum annexis extrahendae, et in museis pathologicis conservandae. Quae inter eas maxime memorabiles sunt, delineandae, pingendae, vel cera efformandae. Postremo sectionis historiam cum ea morbi, nec non cum similibus casibus ab auctoribus descriptis, sedulo comparare, et differentias probe adnotare juvat. Maxime autem cavendum, ne pro caussa morbi vel mortis effectus illius accipiamus.

Caussarum indigatio.

3. Ut rerum positiones omnes, quae aut evolutionem morborum praegressae sunt, aut eam comitantur, eruantur, ratio habenda est atmosphaerae, electricitatis, magnetismi, temperiei, solis, lunae, soli, progeniei aquarum, incolarum, religionis, superstitionis, temperamenti individuorum, vitiorum haereditariorum, congenitorum, esculentorum, potulentorum, motus et quietis, somni, ac vigiliarum, excretionum, et retentionum, muneris, animi pathematum, contagiorum, miasmatum, venenorum, pharmacorum antea cum damno in usum deductorum, nec non morborum animalia domestica inter, et vegetabilia late regnantium. At non reticendum, licet origo plurimorum morborum in rebus hic expositis quaeri possit, attamen permultas mor-

(25) *Anweisung zu zweckmasigen und zierlichen Ldichen ofnungen und Untersuchungen. Prag.* 1802. 8.

borum caussas, praesertim praedisponentes adhuc latere. Saepe saepius saltem, sine ulla patente caussa, morbi late per provincias grassantes conspiciuntur. Hoc in casu extra dubitationis aleam positum est, in atmosphaera, aut in rebus aliis nos ambientibus, ignota morborum semina inesse, quae instrumentis physicis hucusque cognitis non subjiciuntur, quaeque tantummodo ex effectibus in corpus humanum cognosci possunt. Certe, ut arbitror, ipsum corpus humanum aegrotans physicis optimum instrumentum meteorologicum exhibere posset. Medici autem incognitas illas aeque ac cognitas atmosphaerae, aut aliarum rerum nos ambientium conditiones, *constitutiones* sive *annuas*, sive *epidemicas* vocant, ac in earum natura ex effectibus eruenda jure toti sunt.

Diagnosis.

4. Diuturna et indefessa observatio symptomatum medicis facultatem impertitur ea interpretandi, deindeque sedem et indolem morborum plus minus secure determinandi, id est *judicium de morbo* ferendi. At non existimandum, judicium de morbo solum ex interpretatione symptomatum (*semiotica*) constitui posse; nam et caussarum morbum gignentium consideratio (*aetiologia*) in auxilium vocari debet. Hujusmodi vero judicium fertur aut de

morbo antecedente (*anamnestica*), aut de praesente (*diagnosis*), aut de futuro sive de praesentis morbi exitu (*prognosis*).

An semiotica aut aetiologia ad diagnosin instituendam magis inserviant.

5. Disceptatio inter medicos orta est, semiotica, an aetiologia tutius diagnosi instituendae inserviat. Crediderim, nil certi hac in re proferri posse, et pro re nata nunc symptomata, nunc caussas, nunc ambo simul morbi sedem, et naturam revelare. Signa morborum sane fallacia sunt, praesertim dum separatim considerantur. Verum investigatio caussarum nequaquam certior. Non tantum enim plurimae morborum caussae omnino nos fugiunt (26), sed vel ex iis nonnullae interdum, quae in genere pro caussis morborum jure haberi possent, etsi praesentes morbum, de quo agitur, haud excitarunt. Porro caussae, quae morbum produxisse videntur, saepe saepius eum tantum excitarunt. Quamobrem cavendum, ne ex modo plus minus patente caussarum apparentium de intima morborum natura praepostere judicemus. Haec utplurimum ab ignotis, et absconditis caussis determinatur, in morbis scilicet acutis potissimum a constitutione annua, vel epidemica;

(26) No. 3.

in chronicis praesertim a constitutione corporis, a vitio haereditario etc. Quare nil magis commune, quam quod eaedem prorsus caussae, pro varia, sive annua, sive epidemica, sive aegrorum constitutione, morbos indolis omnino diversae excitent.

Distinctio morborum.

6. Non semper, quamvis omnia rite ad trutinam revocata fuerint, de praesentia certi determinati morbi tutum statuere licet judicium. Saepe dubitari solummodo potest de hoc, aut altero morbo latente. Tanta est nonnunquam morborum re ipsa inter se maxime diversorum, apparens similitudo. Ast ipsa haec dubitandi ratio jam multum utilitatis affert, cogit scilicet medicum, ut omnes animi vires ad dubia diluenda impendat. In distinguendis sane inter se morbis similibus praecipuum diagnoseos officium versatur. Magni hac in re fuerunt Fothergill, Millar, Heberden, Burserius, et Wichmann, quorum hic praesertim viam ad diagnosin excolendam, proprio exemplo, luculenter patefecit (27). Ejus exemplum feliciter secuti sunt Dreyssig (28), Schmalz (29).

(27) Wichmann. Op. cit. § IX. 8. Not. 13.

(28) *Handbuch der medicinischen Diagnostik. Erfurt.* 1803 8. Vol. 2.

(29) *Verzuch einer medicinisch-chirurgischen Diagnostik, in Tabellen. Dresden* 1818. fol.

Quomodo de indole morborum judicandum.

7. Summa vero diagnosis difficultas non tam in varia morborum sede detegenda, quam in eorum diversa *indole* eruenda, locatur. Est autem indoles unius, ejusdemque morbi saepe varia pro varia annua, epidemica, corporisque constitutione, ut experientia aperte testatur. Utinam ex eadem, in quo reapse diversitas hujus indolis, sive morborum caussae proximae consistat, palam fieret! Si enim sophistarum, jatrochemicorum, ceterorumque hypothesibus valedicamus, quid superest, quam ut candide fateamur, nos caussas intimas et primoprimas morborum fere omnino ignorare? Hoc interim non impedit, quominus generales quasdam ideas de praecipuis morborum conditionibus, sive diathesibus nobis comparemus, saltem quatenus necessarium est ad curam morborum suscipiendam, et proprias observationes ceteris patefaciendas. Quomodo vero hac in re incedendum sit, sequentia docebunt.

§. XII.

Diathesis inflammatoria.

1. Nemo inficiabitur, dari seriem morborum, qui in sensus incurrunt per temperaturam corporis plus aequo majorem, per pulsum frequen-

tiorem, plenum, durum, et constantem: per oculos micantes, urinam igneam, aliaque symptomata plus minusve constantia, et a varia morbi vi, et sede praecipue pendentia. Neque quispiam negabit, talem morborum seriem, favente annua vel epidemica constitutione, aetati, sexui, et temperamento nulli parcere, in genere vero, praecipue in junioribus, masculis, et plethoricis evolvi, praesertim flante borea, sub tepore vernali inprimis in regionibus montosis, ab ardentibus radiis solaribus, ab alimentis plus aequo nutrientibus, a liquoribus fermentatis, a motu corporis, animique nimio, a vigiliis, ab haemorrhagiis, aliisque evacuationibus suppressis, a contagiis, a laesionibus externis etc. Nec dubio subjicitur, aegros hisce in casibus ab irritantibus, et calefacientibus male affici, sublevari autem ab evacuationibus spontaneis, praesertim a venae sectione, hirudinibus, cucurbitulis scarificantibus, nitrate potassae, temperie frigidiuscula, victu tenui, vegetabili, potione copiosa subacida, aquea, lenibus laxantibus etc. Haec cum ita sint, restat ut tali morborum generi nomen imponatur. Retinebimus antiquissimum illud, atque magis receptum *diatheseos inflammatoriae*, quin in intima hujus diatheseos natura eruenda tempus teramus, quin scilicet investigemus, utrum ea sita sit in effervescentia,

aut lentore humorum, an in solidorum aucta actione, an in virium vitalium excessu, an in oxygenii abundantia etc.

Diathesis rheumatica.

2. Subitaneae temperiei mutationes, praecipue noctes frigidae dies calidos sequentes, frigus humidum, vestium levitas, transpiratio citra consuetudinem incaute suppressa, annua demum constitutio morborum genus, ut experientia docet, saepe gignunt infensum systemati cutaneo, musculis, et membranae internae tum narium, tum faucium, tum bronchiorum, tum intestinorum etc., quod notum fit ex doloribus artuum, musculorum, articulorum, capitisque, locum facile mutantibus. Non minus eadem rerum magistra experientia docet, morborum hujusmodi genus ab initio, et in vehementiori mali gradu, ab irritantibus et calefacientibus exasperari, a contrariis sublevari: tardius vero, aut et ab initio in leviori malo, diapnoico regimine, praesertim antimonialium, vesicatoriorum, diureticorum ope debellari. Appellamus hoc morborum genus *diathesin rheumaticam* vel *catarrhalem*, quin hypothesibus circa caussam proximam illius, utrum videlicet in acredine specifica humorum, an in vitio solidorum consistat, indulgeamus.

Diathesis gastrica.

3. Lingua spurca, oris amarities, halitus foe-

tens, anorexia, ructus nidorosi, nausea, vomituritio, vomitus, tensio hypochondriorum, flatus ova putrida olentes, irregularitas alvi, materiae depositae faecales biliosae, mucosae, verminosae, haec, inquam, omnia laesam tubi intestinalis, et viscerum chylopojeticorum functionem patefaciunt. Occurrit talis morbus, favente peculiari annua constitutione, praecipue tempore aestivo, post usum alimentorum copia, vel qualitate peccantium, ex ira, moerore, tristitia, vita sedentaria, contagiis, venenis etc. Nocent tunc quae tubi intestinalis spontaneas evacuationes cohibent, aut eum magis magisque obruunt; juvant contraria, praecipue abstinentia a cibis, saltem eorum electio, et moderatus usus, potus subacidus, sic dicta resolventia, et pro re nata, emetica, laxantia, purgantia, drastica, etc. *Diathesis gastrica.*

Diathesis arthritica.

4. Aliquando vero tubus intestinalis, visceraque chylopojetica chronico potius modo laborant; superveniunt serius ocyus dolores artuum, praecipue ad articulos, nunc vagantes, nunc stantes. Aliquando loca affecta, praesertim cutis, exhibent inflammationis vestigia, impetigines, vel et senescente morbo, concretiones, sive tophos, qui motum impediunt, magnamque analogiam cum calculis urinae habent, vel cum

ipsis simul adsunt. Morbus, de quo sermo est, saepe saepius haereditarius excitatur a repetitis erroribus in diaeta, a culina aulica, abusu liquorum fermentatorum, vita sedentaria, luxuriosa, ab animi pathematibus, praesertim ira, spe frustrata etc. Subitaneae temperiei mutationes, hyems rigida, maximique aestatis calores morbum aggravant; leniunt temperies constans, sicca, moderata, diaeta electa, amaricantia, aromatica, narcotica, aquae super-carbonatem potassae, vel sodae continentes, balnea tepida, sulphurea, ulcera artificialia, antimonialia etc. *Diathesis arthritica.*

Diathesis atonica.

5. Aliquando nil morbosi, sed tantum totius corporis, vel partis cujusdam debilitas occurrit, vel praesens functionum laesio aperte ex virium jactura emergit. Hoc praesertim post diuturnos morbos, sanguinis, aliorumque humorum jacturam, inediam, tristitiam, vel aetate provecta contingere solet. Omnia, quae corporis vires infringunt, morbum augent; levant diaeta lauta, vinum, alcohol, corporis exercitium, animi recreatio, tonica, etc. Hic vere est morbi status, quem, etiamsi a qualibet hypothesi alieni, ex debilitate derivare possumus. *Diathesis atonica.*

Diathesis scorbutica.

6. Alimentorum penuria, vel prava indoles, aër occlusus, forsan lucis defectus, temperies humida, frigidaque, animi tristitia, timor, patriae desiderium, quies corporis nimia, sed et nimia praesertim inconsueta defatigatio, abusus mercurii, endemica, imo et epidemica, nec non haereditaria constitutio morbum gignere solent, cujus praecipua symptomata sunt: insignis virium prostratio, cordis palpitatio abnormis, ecchymomata, haemorrhagiae, gingivae sanguinem fundentes, fungosae: dentes vacillantes, halitus foetens, spiritus dejectus, artuum dolores, lienis moles aucta, impetigines variae etc. Morbus hic a diathesi atonica, cum qua multa communia habere videtur, differt in hoc quod difficulter solis remediis tonicis curetur, longe autem facilius victu vegetabili, recenti, praesertim herbis ex classe tetradynamiae petitis, succo mali medici, quae remedia alias in diathesi atonica nullius momenti, praesentem morbum mirum in modum debellant, saltem nisi jam ad extremum devenerit. *Diathesis scorbutica.*

Diathesis typhodes.

7. Plurimorum, inprimis impurorum hominum cohabitatio in locis angustis, occlusis, peculiaris annua constitutio, inedia, animi pathe-

mata, in genere bellorum injuriae, vigiliae protractae, humorum jactura, morbi alii, praesertim inflammatorii, et gastrici neglecti, haec, inquam, morbo acuto, saepissime contagioso originem praebere solent, qui sequentibus symptomatibus sese prodit: magna scilicet virium prostratione, systematis nervorum labefactatione, symptomatum contradictione, evacuationibus colliquativis, peticulis, miliaribus, aphthis, parotidibus, anthracibus etc. Morbus hic plus minusve determinato tempore ad curriculum suum absolvendum indiget, quod saepe nullis fere adhibitis pharmacis, feliciter; alias, omni artis auxilio irrito, infeliciter terminatur. Sunt autem haec subsidia pro varia rerum positione varia. Ignota corporis constitutio, ex qua morbus, de quo agitur, pullulat, generatim *diatheseos typhodis* sub nomine determinatur.

Diathesis periodica.

8. Alter morbus proteiformis aspectu, plus minusve acute decurrens, utplurimum frigore, calore, sudore, et apyrexia stipatus, periodice revertens, originem praecipue in paludum effluviis, sive incognita annua, aut epidemica constitutione agnoscit, qua vigente, quotquot sunt errores in sex rebus sic dictis non naturalibus eum excitare valent, sanaturque cortice cinchonae officinalis. Caussa proxima recondita

hujusmodi morbi, *diathesis periodica*; morbus ipse febris intermittens nuncupatur.

Diathesis spasmodica.

9. Nonnumquam systema nervosum, musculique imperio voluntatis subjecti statum abnormem exhibent, nimiam scilicet, irregularem, vel prostratam actionem. Caussae multifariae huic malo ansam porrigere valent: praecipue inter eas sunt vitium haereditarium, temperamentum nervosum, clima non tantum humidum, calidumque, verum etiam nimis frigidum, animi pathemata, mentis intensio immodica, abusus veneris, mercurii, humorum jactura, morbi cutanei praepostere sanati etc. Morbi systematis nervosi, nisi ex alia diathesi oriantur, et secundarii sint, remedia sic dicta antispasmodica expostulant, inter quae narcotica, oxyda quaedam metallorum, et volatilia primum locum obtinent. Caussam proximam horum morborum in *diathesi spasmodica* ponimus.

Diathesis scrophulosa.

10. Systema vasorum lymphaticorum, praecipue aetate infantili, saepe saepius obstructiones, tumores glandularum ad illud pertinentium offert, quae ad chronicam inflammationem, et exulcerationem quammaxime pronae cernuntur. Hoc vitio inprimis laborant qui cute tenera-

alba, ingenio praecoci, labio superiori tumido, abdomine magno, alvo irregulari, etc. instructi sunt, et formositatem inconsuetam praeseferunt. Morbus, de quo sermo est, saepe numero haereditario jure acquiritur, evolviturque per vitam sedentariam, aërem reclusum, inediam, humiditatem etc. Nocent quae vires frangunt, sed et ea, quae vehementius irritant, vel calefaciunt. Pro re nata, balnea nunc tepida, nunc frigida, corporis debitum exercitium, diaeta nutriens, decoctum glandium quercus tostarum, murias hydrargyri, calcis, baritae, extractum herbae conii maculati etc. hic indicantur. Quamvis diathesis atonica in hujusmodi morbum influxum exercere videatur, in illo tamen quid specifici inesse non dubitamus, cui nomen *diatheseos scrophulosae*, consensu omnium, imponimus. Scrophulosae diatheseos modificationem alter morbus infantilis, *rachitis* scilicet, sistere videtur, de qua debito loco.

Diathesis carcinomatica.

11. Praecipue glandulae conglomeratae, aetate inprimis provectiori, duritiae speciei subjiciuntur, quae serius ocyus in funestissimam inflammationem, et exulcerationem sensim sensimque transit, ac per febrem lentam, morte crudeli terminatur. Excitant hoc vitium in praedispositis violentiae externae, animi pathemata,

abusus alcoholis, lues venerea, evacuationes consuetae suppressae etc. Praeter balnea tepida, fomentationes emollientes, muriatem hydrargyri, arsenicum, herbam conii maculati, aliorumque quorundam vegetabilium ex classe narcoticorum, incertissima sane remedia, ars nil aliud suppeditat, quam extirpationem partis affectae. Terribile istiusmodi vitium (scirrhus, cancer) nomine *diatheseos carcinomaticae* designatur.

Diathesis venerea.

12. A peculiari contagio parti corporis, vel nuda, vel tenui epidermide instructae admoto, praevia exulceratione, vel inflammatione indolis specificae, morbus totius systematis oriri solet faucium nasique ulceribus, doloribus osteocopis, praesertim nocturnis, exostosibus, maculis cutaneis cupreis stipatus, qui certum in mercurio remedium invenit, atque ex propria *diathesi*, quae *venerea* nuncupatur, ortum trahit.

Aliae diatheses.

13. En praecipuas diatheses, quae morborum fere omnium germina in se continent. Alias nonnullas diatheses silentio, brevitatis caussa, hic praeterimus, v. c. diatheses hydrophobiae, trichomatis, pellagrae, herpetis, leprae etc. Ita et suo tantum loco signa diagnostica

harum diathesium illustrabuntur, ac ipsa diathesium phaenomena accuratius tradentur. Hic sat erit meminisse, praeter symptomatum, et caussarum considerationem, nil magis diagnosim diathesium adjuvare, quam animadversio effectuum vel bonorum, vel malorum methodi medendi.

§. XIII.

De complicatione diathesium.

1. Morborum diatheses non semper ita simplices occurrunt, uti eas hucusque delineavimus; saepius enim symptomata plurimarum diathesium uno eodemque in aegro simul cernuntur. Morbus, hoc in casu, *complicatus* dicitur.

Doctrinae dignitas.

2. Doctrina complicationum morborum in praxi magni momenti est. Remedia etenim, quae pro una diathesi utiliter in auxilium vocarentur, si simplex esset, altera obstante, effectum producere suum nequeunt. Ita, exempli caussa, cortex cinchonae in febre intermittente sine fructu, imo cum damno in auxilium ducitur, latente forte gastrica complicatione etc. Primae lineae doctrinae complicationis morborum in operibus Huxhami et Valcarenghi deteguntur, rite animadvertente egregio Sprengel (30).

(30) Op. cit. 5. Vol. VIII. 486.

Quot complicationum genera.

3. Complicatio diathesium bifaria, *realis* scilicet et *apparens*. *Complicationem realem* adesse dicimus, dum morbi origine, et indole inter se diversi, uno eodemque tempore, eodemque in aegro connubium ineunt, v. c. scorbutus cum syphilitide etc. *Complicatio apparens* ea est, ubi simplicissimus morbus tam vehementer unum e systematibus corporis aggreditur, ut per consensus leges et alterum afficiat, excitetque symptomata alterius diatheseos, re ipsa tamen nequaquam praesentis. Sic in vehementi morbo inflammatorio non raro caterva symptomatum gastricorum, vel spasmodicorum observatur, quae, devicta vi diatheseos inflammatoriae, sponte evanescit, quin methodus alias in diathesi gastrica aut spasmodica indicata, in auxilium trahatur. Simili pacto in morbis spasmodicis interdum cordis, et arteriarum tumultus ita excitatur, ut praesentiam diatheseos inflammatoriae jurejurando affirmares, cujus tamen absentia ex eo elucet, quod tumultus ille, omissis omnino auxiliis antiphlogisticis, per remedia antispasmodica sedatur.

Complicatio apparens in realem transire potest.

4. Complicatio prius apparens tractu temporis facile realis fieri potest. Exemplum rem clariorem reddet. Vigente diathesi inflammato-

ria, aliquando tubus intestinalis, et viscera chylopojetica in consensum trahuntur, quo fit, ut plurima symptomata diatheseos gastricae in conspectum veniant: *complicatio apparens.* At paullo post quaedam horum viscerum consensus legibus obediendo, secretiones morbosas patiuntur, quae tubum intestinalem obruunt, et veram diathesim gastricam generant: *complicatio realis*, quam *secundariam* vocare nil impedit.

An diatheses oppositae indolis complicari possint.

5. Quaesitum est, an duae diatheses non solum diversae, sed e diametro *oppositae* uno eodemque tempore, in uno eodemque aegro complicari possint, nec ne? Quaestio hujusmodi ex Brunonis systemate originem trahit, cujus principia impossibilitatem complicationis stheniae cum asthenia patefaciunt. At valedicendo hisce hypothesibus, ante omnia examinandum, utrum dentur diatheses *e diametro oppositae.* Morbi quidem inflammatorii maxime a morbis ex atonia *differunt*, utrum vero iis *e diametro oppositi* sint, ignoratur. Si nempe caussam diatheseos atonicae in mera debilitate quaeri posse credis, saltem caussam diatheseos inflammatoriae non in simplici virium vitalium augmento invenies. Magis adhuc ii hallucinantur, qui diathesin inflammatoriam diathesi typhodi opposi-

tam existimant, atque igitur earum complicationem pro impossibili declarant; latet enim caussa proxima utriusque diatheseos. Et hic experientiae standum, quae cujusvis diatheseos complicationem cum alia excludere haud videtur.

§. XIV.

Nosologia.

1. Morborum doctrinam faciliorem reddere crediderunt nonnulli egregios inter medicos, morbos, vegetabilium instar, in classes, ordines, genera, species, et varietates dividendo. Excelluerunt hoc ingenioso in opere Sauvages (31), Cullen (32), R. A. Vogel (33), Ph. Pinel (34), Richerand (35) etc.

Nosologiae utilitas.

2. Nosologiae sane multum ad memoriam sublevandam contribuunt, nam earum ope uno oculi ictu series omnium morborum conspicitur. Insuper eaedem iis, qui ex propria experien-

(31) Nosologia methodica. Amst. 1768.
(32) Synopsis nosologiae methodicae. Edinburgh. 1769.
(33) Definitiones generum morborum. Goett. 1764.
(34) *Nosographie philosophique, ou methode de l'analyse appliquée à la médecine.* Ed. III. rev. corr. et augment. Paris 1807. 8. Vol. III.
(35) Vid. *Mémoires de la société médicale d'émulation. T.* II. p. 33.

tia sibi systema praxeos medicae construere nequeunt, filum, secundum quod ideas et observationes ordinare possint, exhibent.

Nosologiae defectus.

3. Dolendum tantummodo, quod consueta brevitas nosologiarum exactam characterum, quibus morborum genera et species a se invicem distinguuntur, descriptionem plerumque excludat, unde fit, ut nosologiae medico praxin exercenti parum utilitatis afferant. Fere enim inutiles fiunt morborum divisiones, nisi modus, varias eorum species a se invicem distinguendi simul suppeditetur. Huic principio innixi in decursu hujus operis non plures morborum species statuimus, quam quas ad ipsos aegrorum lectulos distinguere valemus.

§. XV.

Prognosis.

1. Scientia, qua pollent medici exitum morborum praesagiendi, divinum quidpiam sapit, atque haud immerito vulgus eam admiratur. Et sane nil magis medicum morbum cognovisse, ideoque opportuniora remedia in casu porrexisse testatur, quam eventus mali praesagio respondens. At quam difficilis est ars prognostica rite instituendi!

Prognosis fontes.

2. Tutissimus revera prognoseos fons est diagnosis. Cognita enim morbi sede et indole, non procul absumus ab illius signis circa exitum interpretandis. Sed, vel deficiente diagnoseos lumine, ex sola semiotica non raro prognosin desumere possumus. Ita mirum nonnunquam in modum sacerdotes, aegrorum custodes, aliique infirmorum lectulis saepe adstantes de exitu morborum ex unis eorundem signis praesagiunt. Sicuti enim interpretatio symptomatum ad diagnosin formandam maxime confert (36); ita et ad prognosin instituendam. Ad semiotices doctrinam assequendam diu noctuque pervolvite insignia opera Hippocratis (37), Galeni (38), Baglivii (39), Kleinii (40), Gruneri (41), Sprengelii (42), Broussoneti (43), Doublii (44) etc., atque toti in morbis observandis estote.

(36) §. IX. 5.
(37) Lib. praedict. Lib. aphorism.
(38) Comment. ad Hipp.
(39) Op. cit. (§. IX. 2.) Lib. I. Cap. IX.
(40) Interpres clinicus. S. de morbor. int. exitu in sanitat. etc. Lips. 753. 8. Editionem novissimam paravit Double. Par. 1809.
(41) Semioticae physiologiam et pathologiam generalem complexa. Halae Magdeburgicae 1775. 8. Versionem germanicam, eamque emendationem et auctam edidit Auctor ipse. Jen. 1794. 8.
(42) *Hanbuch der Semiotik. Halle.* 1801. 8.
(43) *Tableau élémentaire de la sémiotique. Montpellier. an* VI.
(44) Variis in locis diarii: *Journal général de médecine etc. rédigé par Mr.* Sedillot.

De morborum successionibus.

3. Prognosis vero non in praesagienda tantum vita vel morte versatur; amplectitur enim et *conversionem unius morbi in alterum.* Elementa doctrinae hujusmodi jam in operibus divi Hippocratis obveniunt (45); ipsa vero doctrina magno Baglivio debetur (46). Transitus interea unius morbi in alterum est duplicis generis: vel enim prior morbus cessat, novo exoriente (*metastasis*), vel alter morbus pristino accedit (*epigenoma*). Metastaseos doctrina pathologiae potius generalis, quam specialis objectum sistit. Sufficiat igitur hic meminisse, quod, quomodo metastasium origo explicetur (de quo argumento docte egerunt Cl. Reil (47), Brandis (48), Bichat (49) etc.), metastases ipsae medico practico erunt maxime memorabiles, et omni sua attentione dignae.

Cautelae.

4. Prognosin in genere dum instituis, potissimum respicias oportet ad clima, ad modum

(45) De morbis mulierum l. I. num. 45. 46. 62. 87. 92.

(46) Op. cit. (§. IX. 2.) Specimen trium reliquorum morborum de fibra motrice et morbosa. Cap. I. De morb. successionibus.

(47) *Journal der Erfindungen.* XI. St. p. 78. *Ueber Fieber.* S. 181. -- 200.

(48) *Versuch über die Metastasen. Hannov.* 798. 8.

(49) *Anatomie générale appliquée à la physiologie et à la médecine. Paris* 1801. p. 83.

vivendi, ad constitutionem annuam vel epidemicam, nec non ad stirpem aegrorum. Porro cave, ne temperamentum, et aetas tua in prognosin influant (50). Ad clima quod attinet, quum in plurimis Europae regionibus praxin exercuerim, non raro ipse expertus sum, quantum unius ejusdemque morbi periculum pro vario climate differat (51). In genere qui sub alieno coelo vivunt, gravius a morbis corripiuntur, quam indigenae. Idem dicendum de iis, qui crapulae, ebrietati dediti sunt, qui venere abutuntur, aut a gravibus animi pathematibus vexantur. Valetudinarii saepe a violentissimis morbis facilius sanantur, quam robusti aliunde homines. Constitutio annua, epidemica non secus regit prognosin morborum acutorum, ac stirps aegrorum regit eam chronicorum. De utrisque speciatim.

De prognosis in acutis.

5. In morbis acutis prognosis potissimum difficilis, quoniam eventus praesagio est proximus. Gravissimi enim morbi acuti saepe sub larva mitissimi mali incipiunt, aut viceversa. Quodsi

(50) Saepius medicos hilares et juvenes bona, melancholicos vero et senes mala immerito praesagivisse observavi.

(51) Nullibi e. c. peripneumonias tanto periculo stipatas vidi, quam in Insubria; nullibi febres typhodes tam lethales, quam Viennae; nullibi phthisin pulmonalem tam celeriter mortem accelerantem, et morbos arthriticos tam rebelles, quam in Lithuania etc.

medicus tunc aut levem, aut gravem morbum praedixerit, hoc illi maximo vitio verti solet. Nemo melius praecepta circa prognosin in morbis acutis tradidit Cl. PEZOLDIO (52). Securum, quoad fieri potest, uti jam monuimus, prognosticon hisce in morbis ex constitutione annua, vel epidemica desumitur. Constitutiones videlicet hujusmodi ita in indolem eorum influunt, ut saepe signa, quae in quadam epidemia lethalia sunt, in alia optimi augurii cernantur. Si tandem quis in re medica indubius canon datur, is erit: « quando symptomata, quae tantum versus finem morborum acutorum cum levamine occurrere solent, (e. c. sudor universalis, urina sedimentum exhibens, sputa, surditas, somnus etc.) jam ab initio eorum observantur, gravissimam, vel saltem rebellem aegrotationem expecta ». Paucas enim exceptiones in diuturna praxi numeravi. E contra non parum ambigua sunt quae circa criseos doctrinam a multis traduntur.

Crises.

6. Extra dubitationis aleam positum quidem est, morbos acutos praescriptum curriculum plerumque absolvere, et determinatis fere diebus (*dies critici*), quarta scilicet, septima, undecima, decima quarta, et vigesima prima, vel

(52) De prognosi in febribus acutis. Lips. 1778. 8.

sanitate, vel morte terminari, vel in alium morbum transire. Similiter utpote veritati consonum observatur, exitum felicem morborum acutorum saepissime cum evacuatione una, vel altera, aut, uti Cl. Reil optime docuit (53), saltem cum phaenomeno aliquo exstraordinario conjungi (*crisis*). Ita nequaquam in dubium vocare licet, plerumque varias crises per varia et propria phaenomena (*signa critica*) adnuntiari; e. c. *sudorem criticum* per cutem mollem, prurientem cum pulsu undoso quaque fere pulsatione crescente, et alvo clausa, urinaque pauca: *urinam criticam* per ventrem constipatum, sudorem nullum, aut exiguum, deponendi lotium frequentem stimulum, et ardorem mingendo: *diarrhoeam criticam* per borborygmos, dolores abdominis intercurrentes, frequentes ventris crepitus cum pulsu tam vi quam rhythmo, inaequali: *epistaxin criticam* per pruritum narium, pulsum dicrotum, faciem rubram, et alternatim pallidam: *somnum criticum* per imminutionem inquietudinis, respirationem lentiorem, profundiorem, desiderium obscuritatis, silentii etc. Nec negari potest, de majori periculo saepe conjecturari posse, si in morbo acuto fortiores exacerbationes alternis diebus exhibente, fortior

(53) Memorabilia clinica. Vol. I. Fasc. 2 p. 156. Hal. 1794. *Ueber Fieber*. 1. Th. S. 169.

exacerbatio eam in diem incidat, qua morbus solvi debet, et viceversa; cui observationi quodammodo doctrina *dierum indicantium* innititur. At longe abest, ut haec omnia ita certa sint, ut iis systema superstrui possit. Primum enim animadvertere oportet, initia morborum saepe valde obscura esse, et adamussim illa determinare ab arbitrio tantum medici pendere. Quoad signa critica sane iis nil fallacius, praesertim si de pulsu quaestio sit. Vix enim umbram pulsuum semioticae, qualis a Bordeu (54), Foucquet (55), Nikel (56), de Luque, Solano (57) etc. tradita est, detegere potui (58). Nec ea, quae in diebus, sic dictis, indicantibus occurrunt, plus nobis impertiuntur, quam conjecturandi facultatem. Verum tamen fateor, me doctrinam criseos, et dierum criticorum in genere eo magis confirmatam observasse, quo

(54) *Recherches sur les pouls par rapport aux crises. Paris* 1772.

(55) *Essai sur les pouls par rapport aux affections des principaux organes. Paris* 1767.

(56) Novae observationes circa crisium praedictionem ex pulsu. Viennae 1753. 8.

(57) Idioma della natura lesa.

(58) Operae pretium esset, Persarum et Sinensium observationes circa pulsuum doctrinam propius nosse. Limites Imperii Rossici opportunitatem ad hanc notitiam acquirendam offerunt. Videatur interim, quid Gmelin referat: *Reise durch Russland.* 3. B. S. 8.

robustiores sunt aegri, quo simplicior eorum vivendi ratio, quoque minus intempestivis pharmacis obruuntur. At etsi nulla fides adhibeatur signis et diebus criticis; attamen non video, quid detrimenti inde oriatur, si accuratam eorum rationem habeamus, quin imo nil magis animum medentis ad exactam symptomatum, et decursus morbi observationem impellit, quam ratio hujusmodi. Solum cavendum, ne incidamus in errores antiquorum, qui scilicet ob vanum saepe timorem nisus criticos ope medicamentorum perturbandi, morbos gravissimos naturae committebant, ad quorum sanationem praestantissima remedia in arte nostra inveniri jure gloriamur.

Prognosis in morbis chronicis.

7. In morbis chronicis prognosis plerumque difficilior adhuc quam in acutis esset, nisi errores forte ab initio in praesagio commissos tractu temporis sensim sensimque corrigere valeremus. Nil fere majoris momenti in prognosi morborum chronicorum est, quam ad stirpem aegrorum animum convertere; sunt enim familiae, quae, ut ita dicam, longaevitatis privilegio fruuntur; aliae praematurae morti damnantur. Saepe periculum, et diuturnitas morborum non tam ab ipsa aegrotatione, quam a rebus adventitiis, v. c. animi pathematibus, domicilio humido,

etc. pendent, unde prognosis conditionaliter instituenda. De prognosi loqui non desinam, quin vobis commendem hac de re opera insignia Celsi (59), Prosperi Alpini (60), et Jodoci Lommii (61).

§. XI.

Therapiae divisio.

1. Therapia triplex. Respicit enim *artem prophylacticam, curam morbi*, et *convalescentium.*

Prophylactica.

2. *Prophylactica* est vel *publica*, quatenus populum integrum, incolas provinciae, urbis, pagi, ab imminentibus morbis defendere satagit: vel *privata*, quatenus idem periculum ab una alterave familia, vel ab individuis avertere studet. *Prophylactica publica politiam medicam* constituit, atque eam in hujus operis decursu verbo tantum ob rerum tradendarum nexum attingam. *Prophylactica privata*, ubi ea quidpiam peculiare offerat, therapiae morborum constanter praemittetur. Et hic locus est animadvertendi, nil dignitatem officii medici magis

(59) Lib. II Praefat.

(60) De praesagienda vita et morte aegrotantium. Hamb. 1734. 4.

(61) Observationum medicinalium libri III. Amst. 1745. 8.

extollere quam nisus ipse medicorum, qui morbos antevertere conantur, propriam utilitatem saluti publicae postponendo. Effato tamen: « facilius est morbos futuros avertere, quam » praesentes curare », non indistincte subscribimus; tanta enim est interdum constitutionis annuae in morbis epidemicis producendis vis, ut, cum indoles eorum maligna non est, facilius sit morbos praesentes sanare, quam futuros praecavere. Nullibi vero major prophylacticae potestas observatur, quam in morbis contagiosis cohibendis. Quamobrem indagatio legum, secundum quas contagia propagantur et arcentur, summi momenti est.

Cardines praecipui prophylacticae.

3. Egregie de prophylactica egit vir conspicuus Lentin (62). En aliquos generales cardines hujus doctrinae. Consuetudinis, secundae sane naturae, constitutionis sive annuae sive epidemicae, summa ratio habenda est in morbis avertendis. Quamobrem, vigente quocunque morbo epidemico, regula generalis esto, consuetudinem sequi, etiamsi haec non omnino praeceptis diaeteticis consona sit. In extraneo climate, quousque fieri potest, consuetudo cum modo

(62) *Beobachtungen der epidemischen Krankheiten.* S. 118. *Beitrage 2. B.*

vivendi incolarum concilianda. Porro pro indole varia constitutionis regnantis varia prophylaxis. Ast cavendum, ne principia illius a priori desumantur, sed, si fieri potest, ab experientia jam circa morbum regnantem depromta; ipsa enim analogia ab aliis constitutionibus similibus deducta aliquando in errorem ducit.

Cura praeservativa.

4. *Curae praeservativae* sano prorsus in homine locum non esse existimamus, nec dolendum, *curas* sic dictas *vernales* in desuetudinem abiisse. Interea praedispositi jam ad morbos nullum aliud anni tempus ad semina latentia mali eradicanda aptius invenient verno.

Cura morbi.

5. Dum *curam morbi* suscipimus, primum est caussas, quae illi ansam porrexisse videntur, quoad fieri potest, removere. Porro investigandum, quid in morbo, de quo agitur, naturae vires, quid tempus, quid regimen, quid pharmaca valeant. Media enim via eos inter medicos ineunda, qui morborum curam naturae omnino committunt (63), et qui eam violenter suscipiunt.

Medicina expectatrix.

6. Populos nonnullos rusticos, plebemque

(63) *Médecine expectante par* C. Vitet. *Lyon* 1803.

auxilio medicorum orbatam a morbis gravissimis unius naturae viribus liberari, quotidie conspicimus. Item sub variis omnino, et e diametro oppositis curandi methodis, aegros uno eodemque morbo laborantes, sanitati restitutos observamus. Haec satis docent, multorum morborum eventum plus a natura, quam ab arte pendere. Ac revera, quo magis in praxi medica proficimus, eo magis huic opinioni adsentiri cogimur, praecipue quod attinet ad curam febrium continuarum et exanthematum; hic enim saepe saepius magis regimine diaetetico, et symptomatum lenimento prosumus, quam potentissimis pharmacis, quae sub consueto morbi decursu plerumque nil juvant, non raro aperte nocent.

Medicina activa.

7. Non desunt autem morbi, e. c. febres intermittentes perniciosae, inflammationes viscerum, cholera, lues venerea, aliique nonnulli morbi chronici, qui sibi ipsis relicti certissime mortem properant, vel saltem in alios morbos lethales transeunt. Hic locus est, ut sine mora, et viriliter potiora remedia in auxilium deducantur. Quapropter segnities medentis maxime condemnanda foret.

Sola experientia limites hic determinat.

8. Una autem experientia indicare potest, quibusnam in morbis, et quibusnam sub cir-

cumstantiis medico plus minusve quiescendum, aut agendum sit. Cavete igitur, ne hac in re vanis medicorum hypothesibus aurem praebeatis; indicationes enim therapeuticae nequaquam ex turbidissimo commentorum fonte hauriendae sunt.

Indicatio ex diagnosi.

9. Purissima sane indicationum scaturigo, *diagnosis.* Cognita enim morbi diathesi, methodus medendi sponte inde fluit, aut saltem, quid ab ea expectandum sit, palam fit. Dolemus tantummodo, diagnoseos lumen nos in indicationibus eruendis, praesertim in morbis chronicis, non raro derelinquere!

Indicatio ex laedentibus et juvantibus.

10. Porro examen *juvantium* et *laedentium* uberrimum saepe indicationum fontem constituit. Quin imo, illud diagnoseos verum lapidem praebet. At quam arduum aliquando est, de juvantibus et laedentibus judicium ferre! Quot non hîc errandi occasiones undique praesto sunt! Ut eas, quoad fieri licet, evitemus, probe decursum consuetum morborum, eorum scilicet initium, incrementum, acmen, decrementum, typum exacerbationum et remissionum, tum conditiones extrinsecas, accidentales, quae in aegros influere possunt, e. c. errores in diaeta, animi pathemata etc. nosse oportet. Plerumque

aegri de virtute pharmacorum sumptorum apprime judicant, saltem de iis, quae celeriter agunt. Cavendum postremo, ne medicus ab aegris remedia clam rejicientibus ludibrio habeatur.

Auxilia empirica.

11. Si ambo hucusque memorati fontes indicationum arescerent, ad *empirica* omnino *auxilia* confugiendum foret. Ut numerus eorum augeatur, vulgi observationes circa remedia domestica non spernendae, quin imo summi faciendae. Non enim obliviscendum, potiora remedia non ratiocinio, sed casui deberi. « Multa homines in museis excogitant, quae rationi consona, ac prorsus certa existimant, sed quando ad usum descendunt, non solum absurda, sed pene impossibilia deprehendunt. Contra quamplurima (praecipue si de curationibus et remediis loquamur), dum primo proponuntur, inutilia, rationique omnino contraria judicantur, vel quia hypothesi nostrae adamussim non quadrant, vel quia probabilem illorum rationem reddere nescimus: si tamen ad praxim, et experientiam revocentur, utilia, et certa experimur (64) ».

(64) Baglivi. Op. cit. (§. IX. 2. Not. 75.) Lib. I. Cap. XI. §. VII.

Remedia nova.

12. *Remedia nova*, vel saltem nondum satis ab experientia confirmata nisi cum summa cautela in usum ducenda. Etenim in genere eo minus ex iis periculum fieri debere censeo, quo major praesto est numerus remediorum simili vi pollentium, de quorum virtute experientia satis testatur. Juvat porro ingenium, et indolem hominis novum remedium proponentis nosse. Perutile vero censemus, remedia olim valde usitata, tractu autem temporis, quoniam ea regnantibus hypothesibus adversabantur, oblivioni tradita, iterum novis tentaminibus subjicere (65). Quocumque in casu nunquam aegro remedium exhibe, quod tu ipse, si illius locum teneres, non sumeres.

Remediorum actio.

13. Nec tempus terendum in recondito pharmacorum agendi modo eruendo. Actio enim remediorum, quae sensuum imperium effugit, non minus quam caussae proximae morborum nos latet. Futilis ille labor disceptationibus innumeris sine ullo aegrorum emolumento locum dedit. Sed potius ad effectum pharmacorum attentio omnis dirigenda est, praecipue pro de-

(65) J. J. Loos *systemat. Beschreibung der ausser Gebrauch gekommenen Arzneymittel. Darmst.* 1808. 8.

terminandis tum rerum positionibus, sub quibus variis in morbis ea conducunt vel nocent, tum pro cautelis sub eorum usu necessariis detegendis.

Pharmacorum consociatio, administratio.

14. Quo simplicius pharmaca administrabis, eo tutius incedes. Si excipiamus paucas formulas valde complicatas, quarum efficacia a seculorum experientia confirmatur, in quibusque ob id quidpiam immutare pro piaculo habemus, raro occasio multa pharmaca conjungendi sese offert. Utcumque res se habeat, pharmaca quantum fieri potest, sensibus grata, ac aegrorum facultatibus accommodata praescribi debent. Ultimi hujus praecepti inprimis, cum aegroti munificentia rei publicae, aut caritate civium curantur, non obliviscendum. Nil magis imbecillitatem medentis patefacit, quam continua mutatio pharmacorum, nilque aegrotantibus, praesertim in morbis chronicis, magis adversatur. Verum et huic oppositus error vitandus. Nec diu noctuque aeger pharmacis obrui debet. Potius mos mihi arridet, pharmaca, nisi valde volatilia sint, ter quaterve tantum nychthemeri curriculo porrigendi. Oportet vero, ut modus, quo pharmaca adhiberi debent, accuratissime praescribatur ita, ut nil aegri arbitrio relinquatur.

Regimen diaeteticum.

15. Dantur morbi, in quibus curandis phar-

maca, alii, in quibus regimen primum locum obtinet. Tyrones mei, mature scitote, multos morbos, praesertim chronicos longe certius sanari ciborum delectu, mutatione aëris, rusticatione, venatione, navigatione, equitatione, saltatione, musica, verbo debito sex rerum non naturalium usu, potissimum vero *aquis mineralibus*, quam pharmacorum acervo.

Convalescentiae cura.

16. Convalescentiam attingente aegroto, cura medici adhuc maxime necessaria, quam veritatem potissimum illustrarunt Fr. Hoffman (66), J. P. Frank (67), J. Malfatti (68) etc. Quivis sane morbus proprium convalescentiae genus plus minusve propriis periculis stipatum habet. Saepe eadem, quae morbum constituebat diathesis, ad convalescentiam usque protrahitur. Aliquando autem, praesertim ex abusu remediorum, diathesis convalescentiae ab ea morbi omnino diversa. Quibusdam in convalescentiis usus pharmacorum ad omnibus numeris absolutam sanitatem usque requiritur; alias, vix convalescente aegro, pharmaca quotquot sunt su-

(66) Diss. de convalescentiae statu, ejusdem impedimentis et praesidiis. Halae 1734. 4.

(67) Orat. academ. de convalescentium tuenda valetudine in delect. opuscul. med. T. XII. p. 303.

(68) Vid. Roschlaubs *Magazin* 3. *B.* 3. *St.*

pervacanea, imo nociva. In genere cavendum, ne aegros nimis cito pro convalescentibus declaremus; ipsi vero convalescentes severo adhuc regimini subjiciendi, ne forte morbus recidivus medici indulgentiae tribuatur.

Medicina fucata.

17. Conclamato morbo saltem, ut symptomata moderentur, vitaque protrahatur, studendum est, in quo *fucata medicina* consistit. Ad symptomata autem moderanda nil faciendum, quod interea mortem properare possit, quamvis hoc, dum aeger multum patitur, durum et inhumanum videatur. Nec omnino effato: « melius est remedio ancipiti, quam nullo uti », favemus; quoniam id semper nobis proponere debemus, ut, ubi adjuvare non possumus, ibi saltem non noceamus. Aliter medicus morbo pejor. Quo minus vero a remediis praescriptis levamen obtinetur, eo major esto medici erga aegrum cura, ut videat miser, rebellem morbi conditionem defectui assiduitatis medici minime adscribendam esse. Nunquam aegroto sanationis spem absolute tollas, neque eum impudenter circa proprium statum in errorem ducas velim. Ceterae regulae prudentiam, et officium medici spectantes, scopo hujus operis extraneae inveniuntur apud Hoffmannum (69), Grego-

(69) Medicus politicus, s. regulae prudentiae, secundum

ry (70), Richter (71), Ploucquet (72), Uden (73) Wedekind (74) et Hufeland (75). Addiscuntur vero potissimum commercio hominum animo docili, humano, educatione liberali praestantium.

Morientium cura.

18. Postremo *morientium cura* omnem medicorum solertiam exposcit. Multa hic fieri possunt ad extrema mala mitiganda, nec aeger omnino a medente derelinquendus, priusquam animam exhalaverit. Sed et tunc nonnunquam asphyxiae suspicio magni facienda, saepeque matura sepultura impedienda, politiae medicae objectum.

Cura superstitum.

19. Nec *cura superstitum*, ars scilicet eorundem dolorem consiliis non solum, sed et pharmacis molliendi, a medici officio nobis aliena

quas med. juvenis studia sua et vitae rat. dirigere debet, L. B. 1738. 8.

(70) *Vorlesungen über die Pflichten und Eigenschaften eines Arztes. Leipz.* 1778. 8.

(71) Medici ex omni parte perfecti imago. Lips. 1798. 4.

(72) *Der Arzt. Tubingen* 1797.

(73) *Medicinische politik. Leipz.* 1783. 8.

(74) *Ueber das Betragen des Arztes und über dem Hollungsweg durch Gewinnung des Zutrauens etc. Mainz* 1789. 8.

(75) *Die Verhältnisse des Arztes. Berlin* 1808. 8.

videtur. Miramur hujusce generis argumentum nec dum pro dignitate a medicis pertractatum fuisse (76).

(76) Eligam illud pro argumento orationis academicae. Praeter Ciceronem (in consolatione, quae merito supposita videtur) pulchre hac de re scripsit Desmoustier. (Les consolations. Oeuvres.)

DE FEBRIBUS.

Caput I.

DE FEBRIBUS IN GENERE.

§. XVII.

DE ARGUMENTO GENERATIM.

Febris indicia.

1. Calor animalis, et pulsus a recto tramite aberrantes, dum praeterea et quaedam functio laeditur, *febrem* indicant, eamque constituunt (1).

Doctrinae momentum.

2. Doctrina febrium (*pyretologia*) maximi omnino ponderis. Febris enim nec temperamento, nec sexui, nec aetati, nec foetui in utero delitescenti parcit, vixque inter millia hominum unus invenitur, qui plus vice sim-

(1) Latiori, sed arbitrario omnino sensu, vocabulum *febris* interpretatur Cl. Reil op. citat. (§. IX. 10.) 1 Th. S. 90.

plici non febricitaverit. Quin imo morientis sine febre exemplum rarissimum habetur (2). Nil igitur mirum, si febres, licet aliquando salutares (3), in tabulis mortuariis primum locum occupent (4).

Scriptores.

3. Qui universam praxin medicam amplexi sunt (5), inprimis in febrium doctrina illustranda toti fuere. Excelluerunt praeterea hoc in opere: RIVERIUS (6), SENAC (7), WERLHOFF (8), GRANT (9), JACKSON (10), STOLL (11), QUARIN (12), TODE (13), RICHTER (14), ELS-

(2) GRUNER's *kritische Nachrichten.* 1. Th. 8. 174.

(3) METZLER, *uber die Vortheile der Fieber bey lang-wierigen Krankheiten. Ulm* 1790. 8.

(4) BUCHAN, *médecine domestique T.* 2. *ch.* 2. *p.* 14 -- WILLIAM BLACH *An arithmetical and medical analysis of the deseases and mortality of the humane species. London* 1789. ch. 4. p. 43.

(5) Vid. §. IX. 12.

(6) Methodus curandarum febrium. Paris 1648.

(7) De recondita febrium natura. Amst. 1759.

(8) Observationes de febribus. Opp. Vol. I. *Deutsch*, Kopenh. 1785. 8.

(9) *Beobachtungen uber die Fieber. Neue verbess. Aufl. Leipzig.* 1791. 8. *Th.* II.

(10) Vid. §. IX. 4.

(11) Aphorismi de cognoscendis et curandis febribus. Vind. 786. 8.

(12) Methodus medendarum febrium. Vind. 781. 8.

(13) *Pracktische Fieberlehre*, Kopenh. 786. 8.

(14) *Beytrage zur Fieberlehre.* Berl. 795. 8.

NER (15), WILSON (16), FR. SCHRAUDT (17), GIANNINI (18), PETIT-RADEL (19) aliique.

§. XVIII.

SYMPTOMATA.

Symptomatum divisio.

1. *Symptomata* febrium vel *prodroma*, vel *constituentia*.

Prodroma.

2. Raro febres illico adveniunt; plerumque enim illas praecedere solent lassitudo sponte nata, animi inconsueta irritabilitas, et imbecillitas: habitus corporis, praecipue vero physionomia a statu sano aliena, somnus nequaquam recreans, ciborum desiderium imminutum, halitus male olens, secretionum officium sive auctum, sive suppressum, sive alienatum.

(15) *Beytrage zur Fieberlehre.* Konigsb. 782. 8.

(16) *A treatise on febrile diseases Winchester* 1799. 8 Vol. IV. *Deutsch. v.* D. GLI. W. TOEPELMANN. *Leipz.* 804. 805. 8. *Th.* 3.

(17) De febribus tentamina duo. Viennae 1791. 8.

(18) Della natura delle febbri e del miglior metodo di curarle. Milano 1805.

(19) Pyretologia medica, seu discursio methodica in febrium continuarum, remittentium, tum intermittentium silvam, cui operam navabat PH. PETIT-RADEL. Paris 1808. 8.

Constituentia.

3. *Symptomata* febrem *constituentia* jam in genere commemoravimus (20). De singulis nunc speciatim.

Calor animalis.

4. *Calor animalis* in febribus vel imminuitur (*frigus febrile*), vel augetur (*calor febrilis*). Ambo, si a thermometro confirmantur, *veri*, alias ad *sensum* dicuntur (21). Frigus febrile secundum variam intensitatem, *algoris*, *horroris*, vel *rigoris* nominibus insignitur. Est illud vel universale vel partiale (22). Eodem pacto calor febrilis pro re nata aut constans, aut fugax, aut humidus, aut amoenus, aut siccus, aut mordax, aut urens. Frigus corporis superficiem occupans, quo tempore calor viscera adurit, *lipyria febris*, viceversa *epiala* nuncupatur.

Pulsus.

5. Antequam *pulsus* abnormis declaretur, ne loquar de regulis in eo explorando retinendis, ratio aetatis, temperamenti, sexus, et positionis corporis habenda. Pulsus quidem in febribus plerumque velocitate peccat, sed contraria

(20) §. praecedente. 1.

(21) Optimum ad calorem animalem explorandum thermometrum illud celeb. *Currie*. Lond. apud Berge.

(22) Acta Havniensia. Vol. I. Obs. 119.

non desiderantur exempla (23). Peccat porro pulsus saepe tum vi, tum rhythmo.

Aliae functiones.

6. Nulla quidem functio datur, quae a febribus aliquando laesa non fuerit; laeduntur vero plerumque secretio materiae transpirabilis, lotii, salivae, bilis, necnon nutritio (24). Ita respiratio, cujus frequentia ad instar illius pulsuum numeranda est (25).

§. XIX.

CAUSSAE.

Caussarum divisio.

1. *Caussae* febrium sunt *praedisponentes*, *occasionales*, sive *excitantes*, et *proximae*.

Praedisponentes.

2. Praedisponunt ad febres peculiaris hominum quorundam idiosyncrasia, ipsae demum caussae excitantes lenius agentes, quam ad ipsas febres excitandas requiritur, maxime vero incognita saepe annua, vel epidemica constitutio.

(23) E. c. 1. Centum nonaginta octo pulsus ictus sexagesima horae parte in homine adulto numeravi 2. Interdum triginta octo.

(24) Reil. l. c. S. 139.

(25) Huic scopo horologium sexagesimas horarum partes designans inservit.

Excitantes.

3. Febribus occasionem porrigunt caussae fere omnes morborum generalium (26), praecipue in iis, qui hisce caussis tolerandis assueti non sunt, maxime vero errores in sex rebus sic dictis non naturalibus: miasmata, et contagia.

Proximae.

Caussae proximae febrium nos latent. Hypotheses circa eas, ad suum usque tempus jactatas, docte exposuit Cl. Burserius (27). Recentiores inveniuntur apud Clariss. J. P. Frank 28), Reil (29), Hufeland (30), Marcus (31), Ackermann (32) etc.

§. XX.

DIAGNOSIS.

Signa diagnostica.

1. Praesentia symptomatum febrem constituentium praesentiam febris clare ostendit, at

(26) §. XI. 3.
(27) Op. cit. (§. IX. 10.) T. I. §. XIV.
(28) Op. cit. (ibidem) Vol. I. p. 10.
(29) Loc. cit. S. 41.
(30) Op. cit. (ibidem) II. Th. S. 8.
(31) Op. cit. (§. VIII. 7.) I. Th. S. 72.
(32) De cognoscendis curandisque febribus epitome. cap. V.

non viceversa. Praecipue pulsus infidum est febris indicium. Origo, et decursus morbi, saepius hic plus quam symptomata constituentia febrem adesse manifestant. Quocunque in casu *constantia* quaedam symptomatum, et si forte aeger non deliret, vel sopore sepultus jaceat, *sensus aegritudinis* ad febris praesentiam statuendam requiritur. Ita enim genuinam febrem a statu abnormi caloris et pulsuum, qualis tempore digestionis, vel a motu nimio corporis, vel animi contingere solet, distinguere valemus.

Divisio febrium in primarias et secundarias.

2. Potissima febrium divisio est in *primarias* sive *idiopathicas*, et in *secundarias* sive *symptomaticas*. Illae morbum per se, hae alterius morbi effectum constituunt. Hîc febrium primariarum dumtaxat traditur doctrina.

In intermittentes et continuas.

3. Subdividuntur febres primariae in febres *intermittentes*, et *continuas*. Ad ambas has classes pro re nata eas febres revocamus, quas auctores *remittentes* appellant, quaeque nobis ordinem febrium peculiarem haud sistere videntur.

Necessitas has febres distinguendi.

4. Sicuti in febribus primariis a secundariis, ita in intermittentibus a continuis perfecte distinguendis omne studium poni debet; toto enim

coelo differunt (33) ita, ut impossibile sit harum febrium generalem doctrinam tradere, quod ex peculiari febrium tum intermittentium, tum continuarum consideratione clarius apparebit.

Caput II.

DE FEBRIBUS INTERMITTENTIBUS.

§. XXI.

DE ARGUMENTO GENERATIM.

Definitio.

1. Febris intermittens est febris primaria, quae alternatim ex paroxysmis, et apyrexiis componitur.

Doctrinae momentum.

2. Quod de pyretologiae dignitate in genere monuimus (34), hoc et febrium intermittentium doctrinam respicit. Porro febres hujusmodi ty-

(33) Maxime idcirco nobis arridet, linguam polonicam et rossicam febres intermittentes et continuas minime sub generali nomine *febrium* complecti. Primas nempe *febra*, secundas *goraczka* nuncupant.

(34) §. XVII. 2.

ronum attentione vel ob id dignae sunt, quod in quovis earum paroxysmo imago curriculi febris continuae occurrit.

Ejusdem Scriptores.

3. Febres intermittentes jam veteribus notae fuerunt (35). Praeter jam commemoratos auctores (36) earum doctrinam illustrarunt: TORTI (37), TRNKA (38), V. HOVEN (39), GRAINGER (40), COMPARETTI (41), STRACK (42), CASIMIR MEDICUS (43), KORTUM (44) etc.

Ipsius tradendae ordo.

4. Ut doctrina, de qua sermo est, debito ordine exponi queat, oportet primum febres intermittentes dividere in *evidentes*, et *larvatas*, in *benignas*, et *perniciosas*, nec non in *regulares*, et *irregulares*.

(35) De morbis popularibus. Lib. I.
(36) §. XVII. 3.
(37) Op. cit. (§. IX. 7.)
(38) Historia febrium intermittentium. Vindob. 1775. 8.
(39) *Versuch. uber das Wechselfieber. Winterthur* 1789. 8.
(40) *Pracktische Bemerkungen uber die Behandlung der kalten Fieber. Leipzig* 1785.
(41) Delle febbri intermittenti perniciose.
(42) Observationes medicinales de febribus intermittentibus. Offenb. 785 8.
(43) *Von periodischen Krankheiten.*
(44) *Bemerkungen uber das Wechselfieber, mit Hinsicht auf Herrn Hofrath* MARCUS *Abhandlung uher diesen Gegenstand.* Vid. HUFELAND's Journal etc. XV. B. 3. St. S. 1. -- Idem: *Zusatz zu meinen Bemerkungen uber das Wechselfieber.* XX. B. 3. St. S. 21.

§. XXII.

FEBRES INTERMITTENTES EVIDENTES.

Definitio. Periodus. Stadia.

1. *Febres intermittentes evidentes*, eae scilicet, quae propria febrium intermittentium symptomata evidenter prae se ferunt, paroxysmum exhibent, qui ex *tribus stadiis* componi solet, nempe ex *stadio frigoris, caloris*, et *sudoris*, quem excipit *apyrexia.*

Stadium frigoris.

2. Praegressis nempe, aut desideratis symptomatibus prodromis febrium (45), aeger magis magisque languet, pallescit: solem aut ignem quaerit. Mutatur faciei forma. Accedunt oscitationes, capitis ac saepe lumborum, vel artuum dolores, patiturque aeger ac si ipsius membra, quotquot sunt, fracta essent. Ungues, et labia livent, cutis anserina fit, et maculis interdum coeruleis notatur. Sed en jam *frigus* evidens a lumbis per spinam assurgens, pectus circumdans, totumque tandem corpus complectens. Imminuitur corporis volumen, ita ut annuli de digitis cadant. Aeger tunc lecto se com-

(45) §. XVIII 2.

mittit, seque stragulis etiam ultra caput circumtegit. Concutitur tota machina. Strident dentes, imo apud senes unus alterve eorum interdum evellitur (46). Sitis ita aegrotum excruciare solet, ut remotum vix ab ore poculum jam iterum expostulet. Qui potum avide nimis ingurgitat, vomit. At vomitus etiam sine hac caussa apparet. Res ejectae nunc bile, nunc fluido diaphano, insipidoque constant. Emesin anxietas, ventriculi pondus, nec non nausea praecedunt. Hypochondria tenduntur, lienis moles non raro augetur. Pulsus interea admodum creber, irregularis, contractus, minimus, vix aut ne vix quidem aliquando tactui obvius. Respiratio brevis, anxia, suspiriosa: loquela interrupta. Tussicula sicca interdum ita continuo urget, ut ne verbum quidem aeger proferre possit. Perturbantur ideae, vel rapida earum successio occurrit: aliquando potius sopor conspicitur. Sensuum, praesertim tactus, officium nonnunquam pervertitur, aut deletur. Exsiccantur ulcera. Mammae nutricum arescunt. E contra urina aquosa, copiosa cum frequenti eam deponendi desiderio. Fertur et sperma, pene erecto, cum dolore ejaculatum fuisse (47), et testes etiam aliquando

(46) Wilson. Op. cit. (§. XVII. 3.) V. I. p. 81. Not.
(47) Hufeland's Journal etc. IX. B. 3. St. S. 19.

doluisse (48). Stadium frigoris nunc ad dimidium horae, plerumque ad duas, interdum ad quatuor, quin imo ad sex horas protrahitur. Tandem frigus sensim sensimque non sine grata sensatione, evanescit.

Stadium caloris.

3. Extincto frigore cutis universa *aestu*, et rubore suffunditur. Aeger in stragulis rejiciendis, et pedibus denudandis intentus. Augetur corporis volumen. Caput vehementer dolet. Nihilominus sensuum, et cerebri functiones acuuntur, quod praecipue de imaginatione, et memoria valet (49). Interdum vaniloquium. Aliquando aegri, praesertim infantes, soporosi fiunt, aut somnum imaginibus terrificis stipatum experiuntur. In genere patientes rumorem, et lucem aegre ferunt. Oculi micant, pulsantque undique cum impetu arteriae, inprimis carotides, et temporales. Sanguis e naribus saepe manat. Pulsus plerumque minus frequens quam sub stadio frigoris, atque regularis, sed fere semper plenus, et durus. Respiratio libera quidem, sed anhelans. Os siccum. Sitis continuat, crescit imo cum potus aciduli desiderio. Alvus clausa. Urina pauca, ignea cum ardore nonnun-

(48) Heberden, Commentarii de morborum historia et curatione. Recudi curavit Soemmering. 1804. p. 140.

(49) Reil, op. cit. (§. IX. 10.) I. Th. S. 45.

quam deposita. Elapsis duabus, tribus, vel et octo interdum horis, calor simul cum ceteris symptomatibus decrescit. Pulsus interea fit undosus, et mollis.

Stadium sudoris.

4. Hoc ipso tempore *sudor* primum ad pudenda, atque axillas incipiens, frontem et tandem universum corpus cooperiens, vaporosus, calidus, odore specifico, fere acidulo praeditus, plerumque valdè copiosus prorumpit. Oritur dormiendi desiderium. Alvus clausa, urina pauca vel nulla. Sudor hujusmodi ab una ad tres circiter horas protrahitur, decrescente semper magis magisque febre, donec ea tandem omnino evanescat.

Stadium apyrexiae.

5. Ingruente ita *stadio apyrexiae* pulsus, saltem dum aeger decumbit, si celeritatem nonnunquam excipias, nil morbosi offerre solet. Cutis si tangatur, amoenam, subfrigidamque, peculiarem admodum, nec facile verbis designandam temperiem exhibet. Interdum levi sudore adhuc cooperitur. Urina quoad copiam normalis, sed saepe sedimento vel lateritio, vel mucoso, vel puriformi instructa. Aeger hilaris, screator factus, ac sensum secundae valetudinis, praecipue mutatis a sudore madefactis linteis, experiens. Verum dum lectulum deserit, utplu-

rimum mox a capitis gravedine et debilitate corripitur. Non raro gustus depravatus, halitus male olens, appetitus deletus, oculi subflavescentes. Fere semper habitus corporis cachecticus evadit, speciale aliquid exhibens, quod experto plerumque latentem morbum, primo oculi ictu, patefacit. Circa labia frequenter pustulae apparent (*hydroa febrile*) (50). Hydroa hujusmodi et ad volas manuum, psorae ad instar, prorupisse, vidimus. Duratio apyrexiae pro vario febris typo varia; de qua re infra.

Anomaliae.

6. Nonnunquam stadiorum memoratus ordo pervertitur. Observatum enim est, stadium frigoris omnino defuisse: loco sudoris, diarrhoeam, vel urinam sedimento instructam apparuisse, imo, ut nuper vidimus, calorem in apyrexiam, cui tardius tantum sudor associabatur, transiisse. Alias, vigente adhuc sudore unius paroxysmi, frigus alterius jam comparet: *febris intermittens subintrans.* Anomalia quoque esse videtur, dum symptomata febrilia in una tantum corporis parte apparent: *febris intermittens topica*, seu partialis (51).

(50) Vid. cap. de Hydroa.
(51) Burserius, l. c. §. LXVII.

§. XXII.

FEBRES INTERMITTENTES LARVATAE.

Definitio.

1. *Febres intermittentes larvatae* eae sunt, quae sub larva alterius morbi apparent, quum tamen et ob originem, et ob decursum, et ob medendi rationem, ad febres intermittentes spectent (52).

Febris subcontinua.

2. Communissima inter febres intermittentes larvatas est, quae sub forma febris continuae occurrit, atque quum a celeber. TORTIO primum optime descripta fuerit, grati animi caussa *subcontinua* TORTII nuncupatur. Ingruit febris hujusmodi febrium intermittentium ad instar, et eodem pacto curriculum suum absolvit. At quum ad apyrexiam pervenerit febris, nequaquam in totum cessat, sed tantum decrescit, ita nempe, ut loco apyrexiae *remissio* solummodo morbi habeatur, donec novus paroxysmus exacerbationem simulans, advenerit. Paroxysmus hic plerumque levi horripilatione aegrum aggreditur: sequuntur calor, et plus minusve sudor. Nova

(52) Immerito omnino CL. REIL nomen intermittentis *larvatae* vituperare videtur. Op. cit. 2. Th. S. 107.

apyrexia, seu remissio utplurimum antecedente minus evidens est adeo, ut morbus, quo magis ingravescit, eo magis adspectum febris continuae exhibeat.

Aliae larvatae.

3. Nonnunquam autem febres intermittentes tali pacto reconditae sunt, ut ne formam quidem febris offerant, sed sub larva alterius cujusdam morbi, in conspectum se prodant, ita tamen, ut alternatim ex paroxysmis, et ex intervallis plus minusve liberis componantur. Morbi, sub quorum forma febres hujusmodi intermittentes saepius latent, sunt: odontalgia, ophthalmitis, amaurosis, apoplexia, asthma, catarrhus, epilepsia, mania, vomitus, lumbago, metrorrhagia etc.

§. XXIV.

FEBRES INTERMITTENTES BENIGNAE ET PERNICIOSAE.

Divisio.

1. Febres intermittentes tum evidentes, tum larvatae nunc leviter sine ullo vitae periculo decurrunt, nunc modo contrario. Illae *benignae*, hae *perniciosae* vocantur. De ultimis speciatim.

De febribus intermittentibus perniciosis in specie.

2. *Febres intermittentes perniciosae* triplicis sunt generis: 1.° nunc enim morbus solummodo in uno, alterove ex consuetis paroxysmi febris intermittentis stadiis ita viget, ut vita periclitetur, v. c. dum in stadio frigoris aeger cadaveris ad instar riget, in stadio caloris quasi comburitur, in eo sudoris diffluere videtur (*febris intermittens perniciosa algida, lipyria, diaphoretica*): 2.° nunc consueta stadia paroxysmi non terrent, sed ipse paroxysmus perniciem minatur supervenientis cujusdam alieni symptomatis caussa, v. g. comatis, dolorum capitis, ventriculi, abdominis, artuum etc., aphoniae, hydrophobiae, respirandi difficultatis, tussis, vomitus, fluxus dysenterici, cholerae, haemorrhagiae narium, pulmonum, uteri, etc., peripneumoniae, scorbuti, peticularum, urticariae etc. (*febris intermittens perniciosa comatosa, cephalica, cardialgica, colica, arthritica etc., aphonica, hydrophobica, asthmatica, catarrhalis, emetica, dysenterica, cholerica, epistaxica, pneumonorrhagica, metrorrhagica, peripneumonica, scorbutica, petechizans* etc.): 3.° nunc paroxysmus, consuetis febrium intermittentium symptomatibus orbatus sub forma gravissimi alterius

morbi apparet, v. c. apoplexiae, epilepsiae, maniae, etc. (*febris intermittens perniciosa apoplectica*, *epileptica*, *maniaca*, etc. Hoc ultimum febrium intermittentium perniciosarum genus ad febres intermittentes larvatas pertinere, cetera ad evidentes, vix opus est animadvertere.

§. XXV.

FEBRES INTERMITTENTES REGULARES ET IRREGULARES.

Febres intermittentes in regulares et irregulares dividuntur.

1. Paroxysmi, et libera intervalla febrium intermittentium tum evidentium, tum larvatarum, tum benignarum, tum perniciosarum, nunc cum ordine, nunc sine eo sibi invicem succedunt. Dividuntur hac de caussa febres intermittentes in *regulares* et *irregulares*, sive *anomalas*. Hae praeter ipsam irregularitatem nil memorabile offerunt, illarum vero decursus exactissime adnotari debet.

Febres intermittentes regulares.

2. Dividuntur enim *febres intermittentes regulares*:

(a) in *quotidianas*, quae omni nychthemero semel curriculum suum absolvunt.

(b) in *tertianas*, quae alternis diebus paroxysmum, die vero intermedio apyrexiam exhibent.

(c) in *quartanas*, quae quarta quaque die paroxysmum, duo vero nychthemera apyretica offerunt.

(d) in *quintanas*, quae omni quinta die paroxysmo instruuntur, concessis tribus diebus apyrexiae.

Ita calculus *sextanarum*, *septimanarum*, *octanarum* etc. initur, de quibus ultimis fatemur, nos eas nunquam observasse. Earum existentiam attamen Cl. BURSERIUS exemplis comprobare sategit (53). Porro dividuntur febres, de quibus sermo est:

(e) in *quotidianas duplices*, quae duobus paroxysmis, intermedia apyrexia, nychthemeri spatio stipantur (54).

(f.) in *tertianas duplices*, quae quidem quotidie paroxysmo uno instructae sunt, sed ita, ut paroxysmi alternis diebus sibi similes sint, relate scilicet vel ad tempus, quo invadunt, vel ad vim, qua saeviunt, vel ad apparitionem

(53) L. c. Vol. I. §. 65.

(54) Bis quotidianam duplicem observavimus: viderunt et SAMUEL VOGEL (*Handbuch* S. 37.), LAUTERUS (Historia medica biennalis morbor. rural. p. 7.), BURSERIUS (l. c. §. 136), J. P. FRANK l. c. p. 43) etc.

cujusdam symptomatis uni tantum paroxysmo alternis diebus proprii, vel relate ad singula simul.

(g) in *tertianam triplicem*, quae prima, et tertia die duos paroxysmos, secunda et quarta, unum tantum exhibet (55).

(h) in *tertianam quadruplicem*, quae quotidie duos paroxysmos inter se alternis diebus respondentes praesefert (56).

(i) in *quartanam duplicem*, quae prima, et secunda, quarta, et quinta die paroxysmis, tertia autem die apyrexia stipatur tali modo, ut primus paroxysmus quarto, secundus quinto respondeat.

(k) in *quartanam triplicem*, quae quotidianae fere ad instar singulis diebus accessiones habet, tali autem ratione, ut primus paroxysmus respondeat quarto, secundus vero quinto, tertius sexto (57).

A typo febrium intermittentium *duplici* ille, qui *duplicatus* dicitur, probe distinguendus. Est enim:

(l) *febris tertiana duplicata* ea, quae paroxysmos duos alternis diebus, diem vero a febre liberum intermedium offert (58). Ita:

(55) Schenk Lib. V. Obs. 12.

(56) Tulpius in observat. medic. Lib. IV. p. 46.

(57) Schenk l. c. Obs. 11.

(58) Riverius Cent. IV. Obs. 16. Amatus Lusitanus Cent. I. p. 6.

(m) *quartana duplicata*, quae omni quarto tantum die duos paroxysmos praesefert, et

(n) *quartana triplicata*, quae prima die tres exhibet accessus, totidem septima, decima: diebus intermediis a febre liber est aeger. Paroxysmi vero ejusdem diei inter se non sunt similes, sed sibi quarta quavis die eodem ordine respondent (59).

Et exemplum *complicationis* febris intermittentis *quotidianae* cum septimana describitur (60).

§. XXVI.

AUTOPSIA CADAVERUM.

Inventa.

1. Febres intermittentes in cadaveribus nulla certa, et constantia vestigia, saltem quatenus in sensus cadunt, relinquere solent, si excipiamus quodammodo lienis volumen auctum (61), ejusdemque visceris duritiem (62). Et hepar

(59) Sauvages Nosolog. T. I.

(60) Hufeland Journal. V. 1. S. 45.

(61) Medicus *Sammlung von Beobachtungen aus der Arzneywissenschaft* S. 91. -- Monro *Beschreibung der Krankheiten, welche in dem brittischen Feldlazareth in Deutschland am haufigsten gewesen.* 1768. II. B. 13. S. 418. -- Voigtel cit. op. 3. B. S. 144.

(62) Lanzoni in Ephem. Nat. Curios. Cent. IX. Obs. 7.

affectum (63), et glandulae mesenterii obstructae (64), visa sunt. Tandem febres intermittentes aliquando inflammationem ventriculi, et duodeni comites habere, testantur Bartholinus (65) et Sylvius (66).

Observatio.

2. Lienis volumen auctum in febribus intermittentibus omnimodo ab obstructione distiguendum esse, quoniam primo in casu vasa sanguinea pulcherrime injici possunt, jure docuit Cl. Rezia (67). Ipsas glandulas mesenterii, quae pro obstructis declarantur, saepe facillime, et perfecte mercurio repleri, docet Cl. Soemmerring (68). Cadavera eorum, qui sub frigoris stadio obierunt, magnam sanguinis congestionem circa praecordia offerre, nescio an optimo jure, asseritur.

(63) Journal de médecine T. LXVII. p. 409.
(64) Chambon op. cit. (§. IX. 9.) p. 157 et 167.
(65) Histor. anatom. rariores. Hist. 56.
(66) Prax. Med. Append. Tract. X.
(67) In praelectionibus pathologicis Ticini habitis etc. Vid. et ejus *Specim. observat. anat. et pathol.* Ticin. 1784. p. 1 -- 25.
(68) *Anmerkungen zu* Baillie. S. 115. *Anmerk.* 233.

§. XXVII.

CAUSSAE.

Paludosae regiones febrium intermittentium incunabula.

1. Nulla quidem est regio, quae febres intermittentes, saltem sporadicas, interdum non exhibeat. Attamen procul dubio vera hujus morbi incunabula sunt regiones paludibus abundantes. Memorabiles sunt hac in re observationes celeb. Lancisii (69). Sub paludum autem nomine veniunt non solum aquarum perpetuae stagnationes, sed vel eae fortuitae, quae inundationum, vel pluviarum immodicarum caussa nascuntur, aut quae originem trahunt ex aquis in fossis urbium, praecipue munitarum, vel in campis oryzae culturae dicatis, nec non in pratis, aut absconditis nemorosis locis stagnantibus, aut saltem imperfecte, et lente defluentibus.

Quo pacto febres intermittentes producantur.

2. Quaeritur autem, quo pacto paludes febres intermittentes gignant, scilicet an atmosphaeram oxygenio spoliando? an humiditatis gratia? an ob effluvium specificum aërem inquinans?

(69) De noxiis paludum effluviis p. 58. ed. Genev. 1718. 4.

An ob oxygenii defectum?

3. Quum paludes gaz hydrogenium azoto nuptum exhalent, suspicari hinc liceret, debitam proportionem inter partes atmosphaeram constituentes ita perverti, ut oxygenii defectus inde oriatur. At contrarium docent experimenta ope eudiometri, a summo nostro in rebus physicis magistro ALEXANDRO VOLTA suscepta. Observavit nempe illustris vir, atmosphaeram in locis omnino paludosis, ac maxime evolutioni febrium intermittentium faventibus, debitam, consuetamque azotum inter, et oxygenium rationem exhibuisse.

An ob humiditatem?

4. Humiditatem in producendis febribus intermittentibus magni momenti esse, clare ex eo patet, quod febres hujusmodi praecipue in locis humilibus, et humidis endemicae sint, quod praesertim post pluvias multas, et vigente nebulosa tempestate epidemice grassari soleant, quodque in primis eos invadant homines, qui circa occasum solis, quo tempore vapores in atmosphaera prius radiorum solarium ope soluti praecipitantur, aëri libero non satis tecti se exponunt. Attamen, ut directe ex sola humiditate febres intermittentes repetere valeamus plurima obstant. In regionibus nempe alias febribus intermittentibus haud faventibus, vel sub con-

stitutione annua iis adversante, a continua licet, et maxima atmosphaerae humiditate, nunquam morbus, de quo agitur, evolvitur. Porro febres intermittentes vix sub pluviis, vel inundationibus apparent, sed postea, cui tamen argumento ingeniose respondet Cl. WILSON (70).

An ob effluvium specificum?

5. Quod aër paludosus principio peculiari inquinatus sit, ipse illius specificus odor testari videtur (71), quamvis vel ex eo febrium intermittentium originem directe repetere non audeam. Quodcumque autem sit hocce principium, nil impedit, quominus recepto atque vulgato nomine *miasmatis* (72) insigniatur.

Miasma.

6. Est igitur *miasma* principium, quod vix aut ne vix quidem percipi potest, ex paludibus emergens, atque in corpore humano specificam diathesin (periodicam) imprimens, cui potissimum remedium cortex cinchonae officinalis est.

(70) L. c. S. 167.

(71) Plus vice unica in regionibus transpadanis, quae aëris puritate excellunt, Ticinum versus iter faciens, quo magis huic urbi a paludibus circumdatae appropinquabam, hujusmodi specificum odorem percipiebam, non sine ingrata totius corporis sensatione.

(72) Vid. BURSERIUM l. c. §. XCVIII.

Miasma differt a contagio.

7. Differt miasma a contagio, quod morbus ab illo ortus potestate haud gaudet alios inficiendi, quae potestas morbis ex contagio derivantibus inest. Nunquam enim contagiosi aliquid in febribus intermittentibus animadvertere potui. Non desunt vero, vel inter recentiores auctores, qni aliter sentiant (73).

Quando paludes praecipue febres intermittentes generent.

8. Superest, ut inquiramus in rerum positiones, sub quibus paludes praecipue aptae sunt febribus intermittentibus generandis. Primum aestus solis considerationi nostrae sese offert. Aegre nempe paludes in regionibus septentrionalibus febres intermittentes gignere valent (74); nec in ipsis regionibus calidis paludes hiemali tempore nocivum, de quo sermo est, effectum producunt. At nec soli aestus solis defectui tribui potest, quod paludes in regionibus septen-

(73) Kortum l. c. S. 10. Amelung *Bemerkungen über die haufigen, vorzuglich intermittirenden Fieber, die in den Rheingegenden von 1794 bis 1799 vorzuglich unter den Soldaten herrshten.* Vid. Hufeland's Journal XVIII. B. 2. St. S. 100. Reil *Ueber die Erkennt. und Kur der Fieber.* 2. B. S. 146.

(74) Pulcherrima Europae urbs, *Petropolis*, paludibus circumdatur; nihilominus febres intermittentes ibi non admodum regnant.

trionalibus non sunt adeo nocivae; nam et hîc calor aestatis tempore aliquando vehemens (75). Denique minime summus calor vel in ipsis plagis meridionalibus paludosis ad febres intermittentes excitandas requiritur (76), imo sub aequatore febres hujusmodi sat raras esse ajunt (77). Ni fallimur, nil magis paludum insalubritatem adjuvat, quam coeli constantia, nil magis illi obstat, quam temperiei continuae vicissitudines (78). At nec venti ubicunque febribus intermittentibus obstant; qui enim e regione paludosa spirant, caussam hujuscemodi morbi potius advehunt, quod ipse variis in locis animadvertebam, quodque ab aliis confirmatum lego (79). Impedireturne insalubritas

(75) Temperatura media aestatis *Petropoli* est 23 1/4 graduum thermom. Reaum.

(76) In Insubria saepius febres intermittentes maxime eo tempore grassari vidi, quo thermometrum gradum vigesimum caloris non attingebat.

(77) Wilson l. c. p. 163. Testantibus Bontio (de medicina Indorum); Clark (*on the desedses in long voyages to hot climates*); Lysons (*Essay on fevers*).

(78) Ticini pluviae sub maximis aestivis caloribus interdum per mensem, et longe ultra omnino desiderantur. Eo ipso tempore tanta observatur aliquando malacia, ut levissima pluma apertae fenestrae vespere imposita, postero mane adhuc eodem in loco reperiatur. Petropoli contra mensibus Julii, et Augusti, qui inter cetera anni tempora ob tranquillitatem atmosphaerae excellunt, octo tantum dies a ventis expertes numerantur.

(79) Hunter's *Bemerkungen uber die Krankheiten der Truppen in Amerika. A. d. E.* Leipz. 1792. 8.

paludum in regionibus septentrionalibus brevitate, vel potius absentia noctuum tempore aestatis (80)? Solum quod attinet, indubitabile est, proventum febrium intermittentium impediri ab arena, et longe magis adhuc a terra fossili paludes circumdante (81). Etiam dum paludum superficies concreta est, aut aqua non omnino stagnante obducitur, vix generationi febrium intermittentium locus datur (82). Quamvis mora in ipsis silvis potius ortui febrium periodicarum faveat (83); attamen nemora, paludes inter, et aliquam regionem posita, hanc a febribus hujuscemodi praeservare Cl. RUSH contendit (84). Aquam salitam maris paludibus mixtam, insalubritatem earum augere, pro certo habuit PRINGLE. Contrarium affirmat JACKSON (85), quam opi-

(80) Tempore occasus solis, vel saltem hora prima noctis, febrium intermittentium periculum in regionibus paludosis maximum esse, supra monuimus, at in septentrionalibus, aestate aurora proxime occasum sequitur, unde saltem probabile fit, quod etiamsi atmosphaera effluvia paludum interdum retineat, tempus non concedatur ea in detrimentum generis humani noctu praecipitandi.

(81) JOS. FRANK's *Reise nach Paris*, *London* etc. Wien 1805. 2 Th. S. 283.

(82) KORTUM l. c. S. 7.

(83) WILSON l. c. p. 171. testantibus PRINGLE et CLEGHORN.

(84) *Observations on the causes of the increase of intermitting fevers in Pennsylvania.* Vid. Vol II. *of* RUSH's *Medical Inquir. and Obs.*

(85) WILSON l. c. p. 176.

nionum discrepantiam, utpote experientia hac in re destituti, componere non valemus.

Aliae caussae.

9. Jam vero solum miasma, nulla alia extante caussa, ad febres intermittentes producendas sufficere, quotidie observatur. Alias miasma, vel incognita annua constitutio, ad febres periodicas solum praedisponere videtur ita, ut morbus non aliter excitetur, quam superveniente nova caussa. Nec desunt exempla plurima, ubi alienae caussae ad febres intermittentes praedisposuisse visae sunt, morbus vero ipse adveniente miasmate excitatus fuit. Sunt autem caussae hujusmodi febrium intermittentium nunc excitantes, nunc praedisponentes: atmosphaerae humiditas, corporis refrigeratio, errores in diaeta, praesertim esus cucumis sativae, peponis melonis, carnis suillae, superbibendo illico aquam (86): animi pathemata, maxime terror, et ira: humorum jactura, verbo, omne id, quod corporis vires frangit. Febres intermittentes potissimum circa tempus novae lunae vel plenilunii evolvi, testantur praeclari auctores (87); non

(86) Haec nostra observatio quodammodo eam Aurivillii confirmat, quo fatente febribus intermittentibus praecipue ii obnoxii sunt, qui carne suilla et piscibus vescuntur. Vid. Wilson l. c. S. 172.

(87) Balfour Robert Jackson in London Med. Journal. Vol. VIII. P. 1. p. 25. Vel in: *Sammlung auserlesener Abhandlungen fur prakt. Aerzte.* XII. 1 St. S. 84.

satis me in hoc phaenomeno observando attentum hucusque fuisse, candide fateor.

Caussa proxima.

10. Quaevis medicorum schola varias sibi circa caussam proximam febrium intermittentium hypotheses aedificavit (88). Probabilior ea videtur, quae morbum hunc ex peculiari systematis nervosi vitio, certe non ex sola debilitate veniente (89), derivat. At libenter sententiae: «caussa proxima febris periodicae intermittentis legitimae, ignoratur (90),» subscribimus. Caussam proximam febrium intermittentium obscurissimam et impenetrabilem esse, fatetur et Burserius (91), nec non Gorterus (92) etc. Non ita Reil (93), aliique.

(88) Strictim de iis rationem reddidit Cl. Haller. Vid. Hufeland's Journal etc. XXVII. B. S. 10.

(89) Solam astheniam nequaquam caussam febrium intermittentium sistere, meridiana luce clarius demonstravit Cl. Kortum l. c. S. 24. sq.

(90) J. P. Frank op. cit. T. I. p. 39.

(91) L. c. §. LXXVII.

(92) Prax. Med. System. No. 195.

(93) Loc. cit. S. 142.

§. XXVIII.

DIAGNOSIS.

Diagnosis febrium intermittentium evidentium.

1. Videri posset, difficile admodum non esse, diagnosin febrium intermittentium, quas *evidentes* nuncupavimus, instituere: atque ita quidem res saepe se habet, cum morbus per aliquot dies, paroxysmis cum apyrexiis alternatim apparentibus, indolem suam manifestaverit. Ast longe aliter est a primo morbi initio. Tunc enim haud facile determinari plerumque potest, utrum ingruens febris ad intermittentes, an ad continuas pertineat. Hac sub rerum positione ex eo statum morbi conjectura saltem attingimus, quod in genere febres intermittentes frigore intensiore, atque diuturniore invadant, in continuis autem calor diutius continuare, nec sudor adeo copiose prorumpere soleat. Sed vel absoluto post spatium aliquot horarum febris curriculo, dubitari adhuc potest, an fuerit paroxysmus febris intermittentis, an ephemerae species. Apyrexiam hîc a convalescentia quodammodo distinguere nos docent peculiaris illa cutis subfrigescentis conditio, de qua supra sermo fuit (94), dein habitus aegri, praecipue

(94) §. XXII. 5.

vero notio constitutionis morborum regnantium. Postremo diagnosis febrium intermittentium evidentium aliquando vel ob id difficilis evadit, quod, sicuti paroxysmi plerumque diurno, ita apyrexiae utplurimum nocturno tempore apparent, unde ipse aeger obdormiens hanc non animadvertit, et eo minus medicus, qui diu tantum aegros visitare solet (95).

Febres intermittentes a febribus secundariis quibusdam distinguuntur.

2. Non tamen omnis febris, quae evidenter ex paroxysmis et apyrexiis constat, ideo ad febres intermittentes pertinet. Legitima enim febris intermittens *morbum primarium* sistit. At intermittentium formam vel nonnullae ex febribus secundariis exhibent, quae igitur omni pacto ab illis distingui debent (96). Alia nempe est earum prognosis, aliaque medendi ratio (97). Morbum adspectum febris intermittentis prae

(95) Fateor me non paucas febres intermittentes pro continuis declarasse, donec usque aegros noctu visitaverim; quo tempore vel ipsis obdormientibus pulsum tangendo, praecipue ex temperie amoena, subfrigidaque cutis, latentem praeter omnem expectationem morbum cognovi.

(96) Legatur de hoc argumento prolusio academica J. P. Frank: de ordinandis morborum periodicorum familiis. Continetur in *Delectu Opusculorum med.* Vol. X. p. 377-402.

(97) Valdopere miror, Cl. Reil nihilominus febres hujusmodi, quotquot sunt, pro legitimis intermittentibus habere. Op. cit. 2 Th. S. 110.

se ferentem ipsa aliquando graviditas inducit (98). Idem de uteri osteo-steatomate dicendum (99). Species quartanae a prorumpente dente ultimo molari ortae nobis nota est. Evolutionem luis venereae a symptomatibus febrium intermittentium comitari, saepe saepius conspeximus. Idem de lepra fertur (100). In hysteria, in arthritide, et in chlorosi haud raro febricula adspectu intermittens observatur. Ita in angustatione urethrae (1). Suppurationes vesicae urinariae, vel prostatae omnibus febrium intermittentium symptomatibus stipatas, praesertim frigore corpus concutiente, ac largis sudoribus, pluries observavimus. Nullo autem alio in morbo febres secundariae adspectum febrium intermittentium legitimarum saepius usurpant, quam in phthisi pulmonali. Distinguuntur vero in genere febres secundariae ex suppurationibus ortae (febres hecticae) a legitimis intermittentibus ex praesentia signorum alterius morbi: ex habitu aegri,

(98) Hoffmanni System. ration. T. IV. Sect. 1. c. 3. §. 18. Tenka op. cit. (§. XXI. 3. Not. 38.) Vol. I. p. 301.

(99) In museo pathologico R. Universitatis Ticinensis osteosteatoma uteri conservatur, quod in cadavere aegrae detectum fuit, quae singula febris intermittentis perniciosae emeticae symptomata exhibuerat.

(100) J. P. Frank *Epit.* T. IV. p. 213.

(1) Everard Home *Practical observations on the treatment of Strictures in the urethra and the oesophagus.* London 1797. p. 64.

potius tabifico, quam cachectico: ex sedimento puriformi, non lateritio urinarum: ex rebelli, vel exasperato morbo ob adhibitum corticem cinchonae officinalis: ex absente forte constitutione annua febribus intermittentibus favente: ex typo quotidiano, qui in legitimis intermittentibus sat rarus est, vel ex accessionibus anomalis, aut vespertinis. Porro: « in febre intermittente, ait insignis Practicus (2), accessiones sunt longiores, tum tria alia tempora horroris, caloris, et sudoris, accuratius definiuntur, et in decessionibus febris ex toto intermittit. Verum hectica nunquam adeo remittit, quin arteriarum motus concitetur, decem minimum ictibus in sexagesima horae parte superans modum naturalem ». Attamen nullum e signis hucusque traditis, saltem separatim consideratum, diagnosim indubiam reddit. Ipsae enim febres intermittentes interdum sub larva alterius morbi apparent: habitus aegri, vel latente suppuratione, non semper tabificus: in ipsis intermittentibus legitimis urina non raro puriformis: et hae ipsae febres interdum a primis cinchonae dosibus exasperantur: annua tandem constitutio saepe in morbum specialem, de quo agitur, non influit. Nec desunt febres se-

(2) Heberden l. c. p. 143.

cundariae quotidie, vel et alternis diebus, matutinis horis, magno frigore stipatae, apparentes (3). Ita non omnes febres intermittentes tam perfecte intermittunt, ut pulsus constanter normalis evadat. Exemplo sint febres subcontinuae. Postremo non ignorandum, posse febrem intermittentem legitimam cum morbo alias febrem secundariam pro comite habente societatem inire (4). Quam arduum sit hîc diagnosin instituere, non est cur moneam.

Diagnosis febris subcontinuae.

3. Distinguitur subcontinua febris a febribus continuis, quoniam illae exacerbationibus, et remissionibus longe magis conspicuis insigniuntur, quarum primae saepe cum notabili horrore incipiunt, alterae copioso sudore terminantur. Porro febres subcontinuae simul cum intermittentibus grassari solent, aut ex istis sive neglectis, sive male tractatis evolvuntur, iterumque facile in eas transeunt. Et sedimentum lateritium, quo urina in subcontinuis instructa est, hîc ad diagnosim instituendam conferre valet. Cave vero, ne febres catarrhales, quae non raro febrium continuarum ad instar decur-

(3) Acta Instituti clinici Vilnensis. Annus primus, p. 99.

(4) Nonnunquam phthisicos simul vera febre intermittente affectos pertractavi.

runt, pro intermittentibus declares; de quo argumento infra (5).

Diagnosis aliarum febrium larvatarum.

4. Quoad febres intermittentes larvatas, quae potius chronici morbi sub larva apparent, sequentia probe adnotari debent. Febribus intermittentibus grassantibus, quivis morbus periodice recurrens pro suspecto habeatur; facile enim pertinebit ad hanc morborum classem. In hoc numero praecipue sint morbi supra enumerati (6), et inter eos maxime qui benignam indolem praeseferunt. Semper enim expertus sum, diagnosin febrium intermittentium larvatarum *benignarum* majoribus longe difficultatibus premi, quam eam *perniciosarum*. Quotidie enim accidit, quod morbi, quos febres intermittentes larvatae benignae simulant, utpote levioris momenti, v. c. odontalgia, opportunis adhibitis auxiliis brevi evanescant. Hoc vero in morbis gravioribus, e. c. in apoplexia, vix contingere solet, nisi ex classe intermittentium originem trahant. Quamobrem, si e. g. hodie ad aegrum ob gravem morbum decumbentem vocaris, quem postera die praeter omnem expectationem fere sanum inveneris, eo minus de febre intermittente larvata dubita, quo magis

(5) Cap. VI. §. LXV. 6.
(6) §. XXIII. 3.

constitutio epidemica hujusmodi morbis favet. Verum non praetermittendum, plurimos morbos chronicos, praesertim systematis nervosi, v. c. asthma, licet accurate periodice decurrant, attamen inter febres intermittentes minime recensendos esse. Diuturnus hujusmodi morborum decursus, ratio constitutionis annuae, et inutilitas corticis cinchonae hîc veram mali indolem manifestare solent. Ad hanc magis magisque eruendam confert scire, febres intermittentes larvatas non raro a febre intermittente evidente praecedi, easdemque utplurimum typum quotidianae, vel tertianae, sive simplicis sive duplicis sequi, atque haud raro paroxysmum ingruentem a levi horrore nuntiari.

Diagnosis febris intermittentis infantum.

5. Febres intermittentes, quotquot sunt, eo difficilius in infantibus, quo tenerior eorum aetas, cognosci queunt. Quamobrem utile censeo de earum diagnosi peculiarem facere mentionem. Sciendum enim, hoc morbi genus interdum valde inter infantes grassari, nec foetui in utero delitescenti parcere (7). Quoties igitur, favente annua constitutione febribus intermittentibus, infantes alternatim mox valent, su-

(7) Russel in: *Transactions of a society for the improvement of medical and chirurgical knoweldge.* Vol. II. p. 96. Etiam in: *Samml. aus. Abh. f. p. A.* XXI. B. 1 St. S. 18.

spicio de febre intermittente oriri debet, praecipue si copiosi sudores accessiones febriles terminent. Nec ignorandum, stadium frigoris hîc facile convulsionibus stipari. Inter febres intermittentes perniciosas nulla aetati infantili communior ea, quae comatosa dicitur. Quomodo ab alio infantili quoque, et simili morbo distinguenda sit, suo loco tradetur (8).

Diagnosis febrium intermittentium benignarum, et perniciosarum.

6. Diagnosis febrium intermittentium vel benignarum, vel perniciosarum tum ex statu paroxysmi, tum ex eo apyrexiae desumitur. Cavendum autem, ne ex paroxysmo inconsueto quodam symptomate stipato, statim febrem intermittentem perniciosam arguamus, praecipue dum aegri systemate nervoso delicatiori instruuntur. Hoc enim in casu terrifica symptomata vel in benigna febre conspici solent. Attamen laesio functionum vitalium in febribus intermittentibus nunquam parvi facienda. Haec regula sacra esto, si agatur de senibus, de locis uliginosis, calidis, et de tempore aestivo, vel autumnali. Absit vero, ut in vulgarem errorem incidamus, febres intermittentes perniciosas ceteris anni temporibus extraneas judicando. Ob-

(8) Parte II. Vol. I. Cap. de hydrocephalo.

servavimus eas pluries Viennae mensibus aprilis et maji. Nil autem magis suspicionem de latente febre intermittente perniciosa injicit, quam, si vel in ipso stadio apyrexiae inconsueta occurrat virium prostratio simul cum proclivitate ad lipothymias, capitis dolore, temulentia, pulsu exiguo, ut rite monet egregius BURSERIUS (9). Postremo nosse juvat, febres intermittentes perniciosas praecipue typum subcontinuae, quotidianae, et tertianae sequi. Si sequantur eum tertianae duplicis, facile paroxysmus unius diei ad perniciosam pertinebit, alterius ad benignam, uti aliquoties conspeximus. Rara est febris intermittens perniciosa quartanae typum exhibens. Paucae a nobis observatae, fuere omnes algidae. Febres intermittentes non ex propria natura, sed ex alieno morbo iis socio perniciem desumere, aliquis (10) putavit. Hoc quidem interdum fieri posse non negabimus, sed in genere contrarium asserimus, eo quod in febre perniciosa intermittente omnia symptomata periodice recurrunt, et cinchona illico debellantur, quod in alieno morbo non facile contingeret.

(9) BURSERIUS l. c. §. CI.
(10) WILSON l. c.

Diagnosis typorum in genere.

7. Non parum interest typum febrium intermittentium distinguere, praesertim ut tempus febrifugorum administrationi magis accommodatum eligere possimus. Ceterum vix aut ne vix quidem typum harum febrium in earundem indolem influere existimamus, si excipiamus, quod eae, quae typum subcontinuae, quotidianae et tertianae duplicis sequuntur, propius ad naturam morborum acutorum, reliquae vero propius ad characterem passionum chronicarum accedere videantur. Optime diagnosim typorum febrium intermittentium enuclearunt Galenus (11), Ellerus (12) et Wilson (13). Ante omnia vero animadvertendum, quod non omnes febres intermittentes, quae haud accurate uni alterive typo subjiciuntur, illico pro irregularibus declarari debent. Quamvis enim non desiderantur febres intermittentes, quae tali ordine decurrunt, ut nec per horae momentum anticipent vel retardent; attamen plurimae ex iis extant, quae ordinem quidem, sed non adeo exactum tenent, quin ideo pro regularibus non habeantur.

(11) De febrium differentiis lib. II.

(12) Ellerus de cognoscendis et curandis morbis. cap. 28.

(13) Wilson l. c. p. 140.

Diagnosis quotidianae.

8. Inter febres intermittentes regulares minus sane communis est *quotidiana*, de qua ne apud HIPPOCRATEM quidem mentio fit. At existentiam illius immerito alios (14) negasse, pro certo habemus. Non inficiabimur quidem, febres typum quotidianae sequentes, saepe ad hecticas, vel saltem ad tertianas duplices pertinere, ac revera, priusquam febris pro quotidiana declaretur, oportet non solum, ut primaria sit, sed etiam ut paroxysmi quotidie eadem circiter hora, eademque vi, iisdem symptomatibus stipati sint, et ut sibi alternis diebus non respondeant. Hujusmodi febres, quarum praesentiam BURSERIUS (15) et J. P. FRANK (16) quoque confirmant, et nos conspeximus (17). Paroxysmi febris intermittentis quotidianae plerumque mane apparere solent; vidimus tamen semel et vespere. GALENI observationem, earum scilicet paroxysmum quamvis longiorem, calorem tamen, et sitim minorem exhibere, quam illum tertianae, interdum confirmatam vidimus.

(14) MERCURIALIS. SENAC.

(15) Op. cit. §. CXXXV.

(16) Op. cit. (Not. 100. p. 30.) Vol. I. p. 41.

(17) Febres intermittentes typum quotidianum frequentius in Lithuania, quam in Italia, et Germania sequuntur.

Diagnosis tertianae.

9. Communissima inter febres intermittentes *tertiana*, tum simplex tum duplex est, atque rite Fr. Hoffmann monet (18), eam nec sexui, nec aetati parcere. Paroxysmos tertianae potissimum pomeridianis horis invadere contendit Cullen (19); nos quod attinet, eos longe saepius circa meridiem conspeximus.

Diagnosis quartanae.

10. Febris intermittens *quartana* iu quibusdam regionibus vel maxime febribus intermittentibus faventibus rara est (20). Utplurimum autumni tempore grassatur. Paroxysmus pomeridianis, vel vespertinis horis in conspectum venire solet. Maximo, et diuturno stipatur frigore, quod ad quindecim horas protractum fuisse legimus (21). Nulla ex febribus intermittentibus habitum corporis magis cachecticum reddit, quam quartana.

Diagnosis quintanae.

11. Diagnosis febris intermittentis *quintanae* facile errori subjicitur, quod nempe cum tertiana, cujus forte unus paroxysmus non erupit, confundatur. Quamvis alias sat rara haec febris

(18) Op. cit. T. IV. p. 9.
(19) Op. cit. (§. VIII. 3.) §. 56. 59.
(20) Kortum l. c. Rarissima et in Lithuania.
(21) Grant op. cit.

sit, aliquoties tamen eam observavimus; ita Stoll (22), Quarin (23) etc.

Diagnosis indolis morbi.

12. Febrem intermittentem esse morbum sui generis, eamque ex incognita diathesi, cui nomen *periodicae* dedimus, pullulare, jam aliquoties monuimus (24). Fateri tamen oportet, hunc morbum non semper ita sibi similem esse, ut iisdem prorsus tolli queat auxiliis. Unde sapienter Kleinius: « genium quovis fere anno habent (febres intermittentes) alium atque alium, ut, qua methodo currente anno liberaveris, eadem ipsos anno jam vertente e medio forsan tollas (25) ». Maxime igitur refert, febres intermittentes, quatenus peculiarem medendi rationem exposcunt, inter sese invicem distinguere. Ut doctrina hujusmodi facile concipi possit, eam sequenti modo exponimus. Appellabimus *simplices* eas febres intermittentes, quae ita constitutae sunt, ut sine damno mox cortex cinchonae officinalis, vel remedia similia adhiberi queant: *complicatas* autem eas, quarum curatio magis intricata est. Complicatas porro, prout methodum vel antiphlogisticam,

(22) Ratio medend. T. 3. p. 75.
(23) Op. cit. (§. XVII. 3.) p. 5.
(24) §. XXVII. 6. etc.
(25) Op. cit. p. 98.

vel antirheumaticam, vel antigastricam exigunt, dividemus in febres intermittentes *inflammatorias, rheumaticas*, et *gastricas*. Sed vel complicationes hujusmodi duplicis sunt generis: 1.° nunc enim, ablata per opportuna remedia complicatione, febris intermittens simplex remanet auxiliis diathesi periodicae accommodatis pertractanda: 2.° nunc vel ope illorum remediorum omnis tollitur morbus.

Diagnosis febris intermittentis simplicis.

13. Absentia symptomatum diatheseos inflammatoriae, rheumaticae, et gastricae plerumque de natura *simplici* febrium intermittentium testatur. Plerumque, inquam, nam vel absentibus complicationum indiciis, attamen complicatio interdum latet. Suspicamur tale quid, dum praeter omnem expectationem morbus remediis febribus intermittentibus simplicibus accommodatis rebellis est, atque eo magis, quo magis indoles aliorum morborum simul regnantium, sive inflammatoria, sive rheumatica, sive gastrica, observatur. Sicuti autem absentia symptomatum complicationes indicantium fallax est, ita et illorum praesentia. Simplicissimas saepe febres intermittentes vel inflammatoriis, vel rheumaticis, vel gastricis symptomatibus insignitas conspexi. Quo magis tunc in supposita hac complicatione abigenda intentus eram, eo magis crescebant

illius apparentia symptomata, donec iis irritis ad usum corticis cinchonae pervenerim, quo facto extemplo totus tollebatur morbus. Ut *apparentem* hujusmodi febrium intermittentium *complicationem* a *reali* distinguere possitis, securum, quoad fieri potest, diagnosticon aperiam. Respicite ad stadium apyrexiae: si in eo symptomata complicationem unam, alteramve indicantia continuent, de *realis complicationis* praesentia vix ambigite. Si vero symptomata illa sub paroxysmi solummodo tumultu in conspectum veniant, cessent vero ingruente apyrexia, de *apparente* tantum *complicatione* sat tutum statuite judicium.

Diagnosis febris intermittentis inflammatoriae.

14. Febris intermittens *inflammatoria* cum fortiori, sed non protracto frigore invadere solet; rapide enim succedit calor maximus: rubent scilicet facies, oculi, et universa cutis: arteriae quotquot sunt, inprimis carotides, et temporales vehementer pulsant. Urgent symptomata catarrhalia, et saepe sanguis e naribus stillat. Caput acutissimo dolore detinetur: succedunt vigiliae, veternus, et interdum deliria. Urina ignea sedimento lateritio, saepius puriformi instructa. Sudor plerumque moderatus paroxysmum nequaquam terminat; pulsuum enim frequentia, et plenitudo, sitis, calores fugaces,

symptomatum catarrhalium praesentia de imperfecta apyrexia testimonium praebens. Paroxysmi typum tertianae duplicis sequi, aut irregulariter decurrere solent. Non desunt tamen exempla, quartanarum inflammatoriarum (26). Febris intermittens inflammatoria grassantibus aliis morbis inflammatoriis oriri solet, praecipue tempore vernali, in plethoricis, abusui vini, vel alcohol deditis, post suppressas adsuetas haemorrhagias, ab animi pathematibus fortioribus, motuque corporis nimio. Omnia, quae calefaciunt aegrotis noxam afferunt, quod de ipsa cinchona praepostere adhibita dicendum. Conducit regimen antiphlogisticum.

Diagnosis febris intermittentis rheumaticae.

15. Vernali tempore, favente constitutione annua morbis rheumaticis, dum febres intermittentes ab atmosphaerae vicissitudinibus excitantur, aut in aegrotis aliunde rheumaticis incommodis subjectis, locum obtinent, eae facile *naturam rheumaticam* induunt. Nil miri hîc subesse, haud difficile is intelliget, qui perpendet, quantum abdominis conditio in febres intermittentes influat, quantumque abdomen cum systemate cutaneo consensum habeat (27). Fe-

(26) Forestus Observationum Lib. III. Obs. 32.

(27) Pulchre de hac re locutus est Cl. Gauthier. Vid. Hufeland's *Journal der prakt. Heilkunde* XVIII. B. S. 151.

bres intermittentes rheumaticae plerumque artuum, fauciumque doloribus, nec non symptomatibus catarrhalibus stipatae sunt. Verum maxime cavendum, ne mox omnes membrorum cruciatus pro rheumaticis declaremus, cum vel in simplici febre intermittente obveniant.

Diagnosis febris intermittentis gastricae.

16. Febris intermittens gastrica catervam symptomatum gastricorum durante paroxysmo exhibet, quorum pars ad ipsam apyrexiam protrahitur. Huc pertinent, praeter peculiarem anxietatem, et tristitiam, anorexia, os amarum, lingua flavo muco obtecta, anima foetens, ructus, nausea, vomituritio, screatio frequens, morsus, et ardor ventriculi, capitis gravitas, oculi subflavi, genae profunde rubentes, ad latera nasi pallescentes, diarrhoea faeculenta, verminosa, vel obstructio alvi pertinax, urina ex rubro flava, jumentosa, sitis, acidorum desiderium. Aegri recenti licet in morbo habitum magis, quam in aliis intermittentibus, cachecticum produnt. Oritur febris intermittens gastrica quolibet tempore, praecipue vero aestivo, post errores in diaeta, tristitiam, iram etc. Cinchona a morbi initio exhibita anxietatem, atque ventriculi molestias auget, facileque vomitu rejicitur.

§. XXIV.

PROGNOSIS.

In genere.

1. « Quocumque modo (febres) intermiserint, quod sine periculo sint significant » ; ita HIPPOCRATES (28). Verum neque post detectam corticis cinchonae virtutem talem sententiam pronunciare audemus. Periculi enim plenae sunt febres intermittentes perniciosae, nec ceterae, quamvis re ipsa non perniciosae, omnino innocuae observantur, praecipue dum gravidas, puerperas, infantes, aut senes invadunt. Hoc nempe dum accidit, abortus, convulsiones, vel rigor lethalis supervenire queunt. Intermittens, si fiat vere continua, aeger plerumque morietur: *vere*, inquam, continua, nam febris *subcontinua* nequaquam pertinet ad febres continuas. Maxime enim errare videtur Cl. REIL, dum contrarium contendit (29). Extant febres intermittentes, quae, licet minime periculosae, attamen rebelles sunt, et viceversa. In genere febres intermittentes cernuntur graviores, dum epidemice praecipue autumno regnant, dum

(28) Aphorismorum Sect. IV. Aphor. 43.
(29) Op. cit. (§. IX. 10.) 2 Th. S. 119.

noctu invadunt, in obesis, in potatoribus, in aegris corticem cinchonae, vel cibos omnino respuentibus : in iis, qui continua oris siccitate laborant, in arthriticis, vel qui visceribus aliunde labefactatis instructi sunt. Hisce enim in casibus, et fere semper, quando febris intermittens, praesertim autumnalis, negligitur, aut male curatur, vel sanata febre alia imminent pericula, e. c. lienis tumor, hepatis, vel mesenterii obstructio, oedema pedum, hydrops ascites, dyspepsia, arthritis, atonia etc. Peculiarem speciem maniae, praesertim post quartanas rebelles orientem descripsit Sydenham (30). At non reticendum, valetudinarios interdum in ipsa febre intermittente potissimum vernali remedium invenire. Quamvis enim virtus salutifera febrium intermittentium plus quam par est jactata sit, fateri tamen oportet, iis vigentibus rebelles viscerum abdominalium, et glandularum obstructiones, dispositionem ad phthisin pulmonalem, cachexiam, arthritidem, asthma, epilepsiam etc. interdum debellari. Febres intermittentes in adolescentibus mirifice incrementum corporis promovent. Optimum in omni febre intermittente, dum aeger screator factus est, dumque apyrexia perfecta observatur. Si post

(30) Op. omnia T. I. Sect. I. C. 4.

primas doses cinchonae paroxysmus intenditur, ut plurimum brevi post sedatur, rite animadvertentibus eximiis practicis (31). Qui mercurio non dudum usi sunt, diu a febribus intermittentibus immunes evadunt. Contrarium de iis, qui psora laborant, Cl. Von Hoven contendit (32). Venerei, et melancholici non facile febre perniciosa corripiuntur (33).

Prognosis stadiorum.

2. Horror importunior fit illis, qui vomunt. Frigus forte atque diu durans, per se neque diuturnitatem morbi, neque ejus periculum semper denotat, licet contrarium opinetur Klein (34). Qui febribus intermittentibus moriuntur, saepe quidem sub frigore, ergo in principio paroxysmi, excedunt e vita, sed et tardius. Nulla constans proportio inter stadium frigoris, et caloris. Paroxysmus, qui sine sudore terminatur, rebellem febrem indicat. Ex urina crassiori, et turbida, febris curriculum breve, et ex clara, tenui, intense rubra, ignea, contrarium praesagiri posse, traditum est (35); verum saepe vidimus, rem se ita non habuisse.

(31) Werlhoff, Glechorn.
(32) Op. cit. 1 Th. §. 21.
(33) Klein Op. cit. p. 96.
(34) L. c. p. 59.
(35) Klein l. c. p. 95.

Sanguinis largus fluxus e naribus plerumque bonum, e contra paucae guttulae, malum. Hydroa febrile non raro haud criticum. Febres, de quibus sermo fit, dum naturae committuntur, indeterminato tempore vel sanitate, vel alio morbo, vel morte terminari solent. Vidimus inter eas, quae post secundum paroxysmum sponte evanescebant. De aliis fertur, eas ad plures annos protractas fuisse (36). Maximam partem tamen, absoluto curriculo septem paroxysmorum, cessare, contendunt, unde SYDENHAM similitudinem inter decursum febrium intermittentium, et continuarum statuit (37).

Prognosis febrium intermittentium perniciosarum.

3. Extant febres intermittentes adeo perniciosae, ut aegrum secundo, vel tertio paroxysmo e medio tollant. Imo suspicamur, eas interdum vel prima accessione necare, et funera plura improvisa, quae apoplexiae, convulsionibus, cholerae tribuuntur, et tunc accidunt, dum febres intermittentes perniciosae grassantur, paroxysmo illarum primo, jam lethali, adscribenda esse. Inter omnes perniciosas ea, quae emetica dicitur, magis timenda. In genere autem pernicies harum febrium eo major esse

(36) TRNKA l. c. p. 289. I. WIER obs. 1 36.
(37) Op. omnia T. I. Sect. 1. C. 5. Legatur et REIL l. c. p. 131. sq.

solet, quo major anxietas praecordiorum, et inquietudo.

Prognosis typorum.

4. Vim, diuturnitatem, et periculum febrium intermittentium magis a constitutione annua, et aegrorum pendere, quam a typo, quem sequuntur, persuasum habeo. Ex paroxysmo anticipante, vel retardante nil concludi potest, nisi simul duratio paroxysmi major, vel minor fiat, quo in casu primum malum, alterum bonum. Ceteris paribus *quotidiana* aegre cedit, atque plus quam ceterae in febrem continuam transire minatur. Idem fere de *tertiana duplici* dicendum. *Tertiana* inter omnes intermittentes facilius sanatur. Tertiana laborantes facile hecticos fieri (38) nunquam observavimus: qui hanc morborum successionem animadvertisse testantur, forte febrem hecticam intermittentis ad instar decurrentem cum legitima tertiana confuderunt. In tertianis tertius paroxysmus plerumque est gravissimus, qui si mitis, indicium habes brevis, ac mitis febris. Ita Werlhoff (39). *Quartanam* facile chronicam induere indolem, et praecipue visceribus abdominalibus infensam esse, nec non ad hydropem, vel scorbutum

(38) Klein op. cit. p. 99.

(39) De febribus Sect. 1.

proclivem, consensu omnium, fatemur quidem; at de pertinacia peculiari hujus febris, dummodo periodicae legitimae, atque dum omnia artis auxilia, tum diaetetica, tum pharmaceutica debito modo adhibentur, nullum ex propria praxi suppeditare possumus testimonium.

Prognosis febris intermittentis simplicis, et complicatae.

5. Febris intermittens legitima *simplex*, concessa facultate corticem cinchonae officinalis adhibendi, eoque optimae notae, quemcumque tandem typum sequatur, facili opera in homine aliunde sano vix non semper vincitur. Contrarium vero de febribus intermittentibus *complicatis* dicendum. Febris enim intermittens *inflammatoria*, vel *rheumatica* neglecta, aut methodo calefaciente pertractata, nisi spontanea epistaxis succurrat, facile in febrem continuam ruit symptomatibus catarrhalibus, imo illis peripneumoniae stipatam. Pejores adhuc, si fieri potest, sunt sequelae febris intermittentis *gastricae*, si male tractetur. Hoc enim in casu febris vel in continuam, vel in chronicum morbum transit. Dum primum contingit, aeger ab initio de anxietate, et praecordiorum tensione conqueritur, tandem pulsus, sub ipsa apyrexia, frequentia crescit, celerque, nec non durus fit. Serius paucae, sed repetitae sanguinis guttae e naribus stillant: oculi flavescunt, lingua sic-

ca, crinesque flaccidi evadunt: abdomen in meteorismum ascendit, diarrhoea vires plerumque frangens oritur, atque aeger in maximo vitae periculo versatur. Dum vero febris, de qua agitur, in morbum chronicum desinit, habitus corporis de die in diem magis evadit cachecticus: urina imminuitur, et sedimentum copiosum, plerumque lateritium offert. Vires digestionis admodum labefactatae: abdomen tumidum, lienis vel hepatis volumen auctum tactui exhibet: crura tument: universa cutis, praeprimis autem extremitates inferiores maculis lividis notantur, donec tandem vel hydrops, vel icterus, vel scorbutus, vel labes mesenterii omnibus numeris absoluta, in conspectum veniant.

§. XXX.

CURA.

Prophylactica.

1. Multa a republica ad febres intermittentes endemicas avertendas fieri possunt. Huc pertinent: exsiccatio paludum, saltem in viciniis habitationum: constructio molium ad praepediendas inundationes: ventilatio domuum antea inundatarum: leges, quibus oryzae cultura, vel prata paludosa solum in determinatis distantiis,

iisque magnis ab urbibus permittuntur (40), edictae, ne paludes, quarum superficies jam jam solidescit, sine necessariis cautelis subverti possint. Res publica porro multum inde lucraretur, si cultura illius oryzae, quae in solo sicco vegetat, quaeque nuper in Europam introducta est (41), universalis reddi posset. Medici militares potissimum Praefectis legionum suggerere deberent, ne praeter necessitatem aquas in fossibus urbium munitarum stagnare patiantur, ne militum stationes prope paludes ponantur, neque, si fieri potest, ipsa castra loca uliginosa attingant, aut saltem curent, ut nemus ea a castris separet. Medici nautici periculum patefacere deberent, quod imminet, dum naves prope litora paludosa in anchoris expectant, aut dum nautis, et classiariis permittitur noctes in terra uliginosa transigere (42). Ad pravos effectus aëris nocturni in regionibus calidis praepediendos Cl. HALES lavationem ope aquae sale marino imbutae suadet, atque consilium observationibus suffulcit (43). Multa tandem remedia extraneis per regiones paludosas Italiae iter

(40) *Edict des Konigreichs Italien vom 3 februar* 1809 *die Reisfelder, Wiesen, etc. betreffend.* Vid. *Salzburger Med. chirurg. Zeitung* 1809. No. 21.

(41) Ab amicissimis nobis viris Dr. REHMANN et DE-CARRO.

(42) WILSON l. c. p. 170.

(43) HALES in I Volum. *of the medical Museum.*

institụentibus, ad arcendas scilicet febres intermittentes, ab incolis suadentur, inter quae esus allii sativi pertinet. Ignoramus adhuc, utrum cortici cinchonae virtus insit febribus intermittentibus in iis occurrendi, qui nondum hoc morbo laborarunt. Fertur potius, quod cortex hujusmodi sano homini porrectus speciem paroxysmi febris intermittentis excitet (44). In genere vero febres intermittentes vel ex paludum praesentia endemicae, vel ex ignota annua constitutione epidemicae, sequentibus avertuntur: fuga nempe solerti caussarum hunc morbum excitantium (45), praecipue humiditatis, somni in aëre aperto (46), modico vini usu, victu nutriente, atque facilis digestionis.

Morbi cura dividitur.

2. *Cura* febris intermittentis bifaria; respicit enim *paroxysmum*, et *apyrexiam*. Prima illa ad mitigationem symptomatum; haec ad curam radicalem morbi tendit. Cura autem utraque varia, prout febris intermittens pertinet vel ad evidentes, vel ad larvatas: vel ad simplices, vel ad complicatas.

(44) Hahnemann. Vid. Hufeland *Journal der prakt. Arzneykunde 2 B. 4 St. S.* 465.

(45) §. XXVII. 9.

(46) Theden *Unterricht fur Wundarzte S.* 167.

Cura imminentis paroxysmi.

3. Cognita circiter hora adventus paroxysmi, aegroto non permittendum, ut paulo antea ventriculum cibis oneret, vel mentem intendat; facile enim tunc paroxysmus fortior evadit. Emeticum ante adventum frigoris porrectum interdum paroxysmum avertit, atque nil impedit, quominus in rebelli morbo ad hoc deveniamus auxilium. In consuetis autem intermittentibus vomendi conatus molestias paroxysmi adaugent, atque nonnunquam, praecipue apud foeminas, vomitus fit effrenis, vixque sedandus. — Alias aliquando paroxysmum praeveniunt guttae quindecim, vel viginti *tincturae opii compositae Sydenhami*, quod remedium tuto adhiberi potest in febre intermittente perfecte simplici, absentibus viscerum obstructionibus, praesertim in aegrotis systemate nervoso admodum sensibili instructis. Consentit in id et incomparabilis doctrinae vir Heberden (47). Ante febris adventum *albumen* trium *ovorum* cum aqua tepida, et saccharo porrigere consulit Cl. Seguin (48). Rustici in agro Romano solis tunc sese exponunt actioni. Ita et Aethiopes, atque incolae Jamaicae (49). Jam

(47) Op. cit. p. 142.
(48) Vid. *Salzburger Med. chirurg. Zeitung*. 1809. No. 44.
(49) Wilson l. c. p. 186.

Celsus balnea tepida tempore, quo aeger paroxysmum expectat, suaserat (50).

Cura Frigoris.

4. Vigente *frigoris stadio*, extremitates aegri linteis calidis circumdantur, saltem pedibus lateres calefacti, vel urcei aqua fervida repleti admoventur. Simul potus porrigitur tepidus, aromaticus, *infusum* scilicet *florum*, vel *foliorum citri aurantiaci*, *florum matricariae chamomillae* vel *theae viridis*. Verum aeger minimis haustis bibat oportet; maxima enim damna sibi adferre solent febricitantes, dum largiter potant, ineunte paroxysmo. Extant imo praeclari medici potum hîc omnino prohibentes (51). Ligatura brachiorum, vel applicatio instrumenti vulgo *tourniquet* ad ea, suadente Kellie (52), interdum stadium frigoris brevius reddunt, at saepe saepius omni effectu destituuntur. Usum *gelatinae animalis* non solum curriculum stadii frigoris imminuere, sed etiam cardialgiam, anxietatem illud concomitantia debellare, expertissimus Hallé testatur (53), de quo remedio

(50) De re med. Lib. III. c. 12.

(51) Gleghorn. Vid. Wilson op. cit. p. 187.

(52) Kellie in Duncan's Medical Commentaries Vol. XIX. *Samml. auserl. Abhandl. fur prakt. Aerzte* XVII. B. S. 78.

(53) *Journal général de médecine etc.* T. IX. p. 336. *Samml. auserl. Abhandl. fur prakt. Aerzte.* 21 B. 4 St. S. 410.

infra accuratius. Idem effectus a *subcarbonate potassae*, vel *calcis succo limonum*, vel *aceto* nuptis, et sub actu effervescentiae haustis, non raro observatur, quod remedium simul vomitum compescere solet. Huic scopo vel *aqua gaz carbonico saturata* non raro satisfacit.

Cura caloris.

5. Adveniente *caloris stadio*, stragula sensim sensimque removenda, *temperatura* cubiculi moderanda, et *potus* frigidiusculus, subacidus, e. c. ex aqua *succo saccharato baccarum vaccinii oxycoccos*, *berberis vulgaris*, *rubi idaei*, *citri medicae*, suppeditandus. Nunquam enim observare potui, potum acidulum paroxysmos futuros longiores fortioresque reddere, vel corticis cinchonae virtutem infringere, uti tradidit Cl. Vir (54). De utilitate *immersionis* aegrorum in *aquam frigidam* ad extinguendum stadium caloris, suadente Cl. Giannini (55), duce Currie, nec dum ex propria experientia judicium proferre possumus. Molestam cephalaeam leniunt obscuritas, silentium, erecta aegrorum positio, *cataplasma frigidum ex mica panis*, *baccis contusis juniperi communis*, *et aceto*, fronti impositum, praecipue vero

(54) Victet op. cit.
(55) Op. cit. (§. XVII. Not. 18.) T. I. p. 55 sq.

clysteres antiphlogistici (56). Si aegri forte pharmacum quoddam expeterent, plethoricis *nitras potassae* (57), nervosis *aether nitricum alcoholisatum* praescribi posset (58). Imo, si cephalaea ultra modum cum nonnullis nervorum turbis urgeret, consilio DAHLBERGII (59), LINDII (60), et ODIERI (61) ad ipsam *tincturam opii compositam* SYDENHAMI confugiendum foret, quae vix non semper, praesertim *tincturae acidae snlphuricae aromaticae* (62) nupta, maximum solatium hac sub rerum positione nostris aegris attulit.

(56) *Clyster antiphlogisticus.* R. Decocti hordei dystichi vel furfurum uncias novem. Mellis acetati unciam unam. D. Injiciatur tepide.

(57) R. Nitratis potassae (Nitri) drachmam unam. Aquae rubi idaei uncias quinque, syrupi ejusdem unciam. M.

(58) R. Aquae nucleorum pruni cerasi uncias quinque, aetheris nitrici alcoholisati (Spiritus nitri dulcis) scrupulum unum. Syrupi violae odoratae unciam unam. M. D. S. omni hora cochlearia duo majora.

(59) Vid. MURRAY's *Med. prakt. Bibliothek.* 3 B. S. 301.

(60) *Ueber die Krankh. der Eüropaer in heiſs. Klimat Riga und Leipz.* 1773. 8. S. 295.

(61) In *medical and philosophical Commentaries by a Society in Edinburgh.* Vol. VI. p. 295.

(62) R. Aquae menthae crispae uncias tres. Tincturae opii compositae SYDENHAMII. Tincturae acidae sulphuricae aromaticae (Elixirii Mynsichtii) aa. scrupulum unum. Syrupi menthae unciam semis. M. D. omni dimidia hora cochlear majus, donec symptomata remittant.

Cura sudoris.

6. Ingruente *sudoris stadio*, prima esto regula, ut aeger terminum illius patienter in lectulo, debito modo stragulis obtectus, expectet; alias, a cohibito scilicet sudore, eo imperfectior erit apyrexia, fortiorque futurus paroxysmus. In genere aegros nil magis sublevat copioso sudore (63). Si sitis continuaret, infusum theae, vel aliud aromaticum, adjecto succo citri, vel, si vires languerent, et sudor ob id non satis expelleretur, cum vino, vel *taffia* porrigi posset. Desiderante aegro nutrimentum, nil impedit, quominus illi jusculum carneum, vel avenaceum, vel simile praebeatur. Quo primum autem sudor imminui, et lintea eo madida frigescere incipiunt, indusium, stragula, et, si possibile, lectus, mutari debent. Nova lintea ut sicca sint oportet, atque cavendum, ne aura frigida aegrum attingat. Omni sane jure fassus est Cl. Kortum (64), febres intermittentes apud pauperes vel ex eo, quod beneficio mutationis linteorum a sudore madefactorum destituti sunt, difficilioris curationis esse. Porro, quoniam vapor ex aegro,

(63) Transpirationis operis inprimis in regionibus calidis summam in febribus intermittentibus rationem habendam esse, suadet inter alios egregius Moselley Op. cit. p. 197.

(64) L. c. S. 15.

declinante paroxysmo, emanans, totum aliquando cubiculum replet, ipse vel ad aliud proximum cubiculum deportandus, vel saltem in pristino illo subfumigium ex aceto, vel aqua aromatica ferro candenti adspersa, instituendum. Ceteras munditiei curas, v. c. lavationem manuum, ablutionem oris, purificationem dentium, linguae, aliasque silentio praeterimus. Sufficiat enim meminisse, nil magis aegrotos recreare, atque morbi curam adjuvare, munditie.

Cura paroxysmi febris intermittentis larvatae.

7. Paroxysmus febris intermittentis *larvatae*, morbi ad instar, sub cujus forma illa apparet, curandus. Eadem regula et in febribus perniciosis valet. Quamobrem cum vix detur morbus, qui aliquando sub forma febris intermittentis sive larvatae, sive perniciosae non compareat; patet, neminem in cura harum febrium excellere posse, qui totam therapiam specialem non calleat. Verum methodum variis formis morborum accommodatam dum sub paroxysmo adhibes, nunquam obliviscendum, eam tantummodo ad scopum symptomata leniendi inservire, absolutam autem curam non aliter obtineri posse, quam deducta dein in auxilium methodo specifica diathesi periodicae consentanea. Sic, ut unum rei tanti momenti exemplum afferam, in peripneumonia periodica, vigente paroxysmo, ad

venae quidem sectionem recurrendum censeo, saltem id postulantibus temperamento, aetate aegri, respirationis, pulsuumque conditionibus; at non eodem pacto, uti in consueta peripneumonia, semperque memor, morbum non posse aliter tolli, quam exhibito per tempus febrifugo.

Cura febris intermittentis inflammatoriae.

8. Frigoris stadium aliunde in *febre intermittente inflammatoria*, plerumque breve (65), vix medentis auxilium exposcit. Solum cavendum ne aegrum admodum stragulis cooperiamus, neque illi potum nimis aromaticum porrigamus, quod consilium dum negligitur, subsequens aestus intendi solet. Adveniente calore, eoque maximo, capitis insigni dolore, delirio, aut sopore, vel difficili respiratione stipato, in aegro robusto, succi pleno, favente annua constitutione, vel coelo morbis inflammatoriis, praecipue si aeger nuper ex regione frigida ad calidius clima pervenerit (66), sique morbus recens fuerit, *venae sectio* indicatur, qua neglecta morbi transitus in febrem continuam inevitabilis. Sanguinis quidem detrahendi necessitas praecipue in febribus intermittentibus vernalibus occurrit, at vel in aliis, dummodo vere inflammatoriis. Non

(65) §. XXVIII. 14.

(66) Vid. Dr. Gurtin epist. ad Cl. Duncan in Med. Comment. Vol. IX.

omnino indicata venae sectione, inprimis apud infantes, *hirudines* vel temporibus, vel crurum superficiei internae admoveri possunt. Praeterea summa ratio *temperaturae* cubiculi habenda, quae sit oportet, si possibile, inter gradum duodecimum et decimum quartum thermometri R. Optimus potus hîc *solutio supertartratis potassae* (67). Adducto aegro ad apyrexiam, interdum necessitas venae sectionis reiterandae occurrit, persistente nempe capitis dolore, pulsu pleno, et forti, aliisque diatheseos inflammatoriae indiciis. In genere tamen in apyrexia sanguinis missioni raro locus est, et magnus virium vitalium respectus habendus, praecipue in regionibus uliginosis. Ceterum vel mixtura ex *nitratae potassae* (68), vel *pulveres temperantes* (69) exhibentur, aut, si largior alvina purgatio desideraretur, *sulphas magnesiae*, imperata simul diaeta ex jusculis vegetabilibus, et fructibus sive recentibus, sive cum saccharo et aqua coctis. Methodus hujusmodi saepe pau-

(67) R. Supertartratis potassae (cremoris tartari), sacchari aa unciam unam et semis. Aquae fontis fervidae libras tres. Frigefacta detur. S. pro potu.

(68) Supra p. 53. 5.

(69) *Pulveres temperantes.* R. Pulv. supertartratis potassae unciam semis. Nitratis potassae drachmam unam. M. div. in octo partes aequales. D. S. Cap. omni secunda hora unam.

corum dierum spatio omnem debellat morbum, usui cinchonae saepe omnino rebellem (70). Quod si autem febris remanserit, ea, deleta inflammatoria complicatione, *simplici* facta, uti talis pertractanda.

Cura febris intermittentis rheumaticae.

9. *Febris intermittens rheumatica* fere eandem methodum ac inflammatoria exposcit. Tamen in illa minus venae sectioni, et methodo antiphlogisticae, plus vero diapnoicae fidendum, saltem morbo jam jam parum senescente. *Solutio* lenis *tartratis stibii, et potassae* (71) plerumque hîc sufficit, atque non raro sine alio auxilio febrem intermittentem rheumaticam sanat, vel saltem eam post unum alterumve nychthemerum ad simplicitatem perducit. Si capitis, vel pectoris, vel artuum dolores, absentibus plethorae indiciis, urgerent, vesicatorio locus foret.

Cura febris intermittentis gastricae.

10. Sub ipso paroxysmo febris intermittentis gastricae, vix alia methodus requiritur, quam

(70) Viennae mercatoris curam suscepi febre tertiana laborantis. Morbus erat consueto cortici rebellis. Adhibito exquisitissimo, adhuc gravior reddebatur. Confugi tandem ad venaesectionem, qua vix peracta, febris illico cessavit. Vide similia apud Rossu *Medicinische Beobachtungen. A. d. E* Leipzig 1792. S. 200.

(71) R. Tartratis stibii et potassae (Tartari emetici) granum unum. Aquae destillatae simplicis libram unam. D. S. omni prima, vel secunda hora vasculum semis coffeanum.

ea, quae in simplici morbo commendata fuit (72). Attamen vomitum ibi sub frigoris stadio comparentem non libenter sedamus; promovemus potius potu tepido. Vigente calore porrigitur *solutio supertartratis potassae.* Etiamsi dolor capitis valde urgeret, hîc non facile ad opium confugiendum, quod diathesi gastricae reali adversatur. Apyrexiae sub stadio quo magis series symptomatum gastricorum vigere continuat, eo magis morbum remediis complicationi accommodatis aggredimur. Primum est saburram, ut dicunt, mobilem reddere, qui scopus attingitur, tum *solutione tartratis stibii, et potassae*, tum *pulveribus resolventibus* (73), tum pulvere *muriatis ammoniae* secunda, vel tertia quaque hora a scrupulo semis ad scrupulum unum porrecto. Dum remedia hujusmodi unam, alteramve evacuationem jam produxere, sequens paroxysmus plerumque mitior evadit. Quocumque in casu, adveniente proxima apyrexia, pro re nata, dum scilicet saburrae, vel bilis superius turgent, *emeticum:* dum inferiora versus, *purgans*: dum per utrasque vias, in robusto aliunde aegro,

(72) Sect. 3-6. hujus §.

(73) *Pulveres resolventes.* R. Pulveris supertartratis potassae unciam semis. Tartratis stibii, et potassae granum unum. M. exacte, et divid. in octo partes aequales. Cap. omni secunda hora dosis.

emeto-purgans exhibetur (74). Evacuationes tali pacto obortae vel febrem omnino fugant, vel eam ad statum intermittentis *simplicis* reducunt. Quod si febris et post evacuationes debito modo peractas, rebellis evaderet, vel vi cresceret, fallaciae symptomatum gastricorum memores (75), ab usu evacuantium abstinendum foret, eoque magis, si nullus in diaeta error subrepserit. Diaeta enim in febre intermittente gastrica praecipuum sistit curationis momentum. Esto ea vegetabilis, subacida. Absolutis evacuationibus, aegrotantibus viribus fractis vinum meracum, si placeat, cum pane tosto, et aromatibus porrigatur.

Cura febris intermittentis simplicis.

11. Perductis febribus intermittentibus complicatis ad statum *morbi simplicis*, vel in febre intermittente mox a primo initio *simplici*, ante omnia eruendum est, *utrum liceat morbum illico supprimere, nec ne?* Nequaquam licet, dum febris intermittens morbo cuidam chronico supervenerat, qui, ea vigente, aut evanescit, aut imminuitur, inprimis si morbus ille ex febre intermittente praepostere cinchona sanata ori-

(74) Formulae emeticorum et purgantium infra exponentur, capite scilicet de febre continua gastrica.

(75) Et hocce argumentum fusius in capite vix citato enucleabitur.

ginem duxerit. Hac enim ex caussa interdum digestionis incommoda, viscerum abdominalium infarctus, nervorum morbos, phthisin pulmonalem oriri posse, inter alios egregius TISSOT (76) et MOSELEY (77) omni jure testantur. Verum non reticendum, multa damna, quae olim praematurae exhibitioni corticis cinchonae tribuebantur, potius febri adscribenda esse, diu scilicet nimis duranti. Atque ita opinantur et cl. viri MILLAR, JAKSON, LIND, BROCKLESBY, quorum testimonia collegit cl. WILSON (78). Et re quidem vera in genere quam primum id fieri potest, febri intermittenti finis ponendus, et, absente quidem complicatione, mox cortice cinchonae officinalis, quam sententiam ex illimitata nostra hoc in morbo experientia depromtam, et testimonio eximii HEBERDEN (79) suffulcimus.

Cinchona.

12. *Cortex cinchonae officinalis* genuinus, bonaeque indolis, remedium adeo securum febris intermittentis legitimae simplicis est, ut inter centenos aegros hoc morbo laborantes, vix unus inveniatur, qui paucorum dierum spatio ejus ope non sanetur. Qui contrarium di-

(76) *Schriften Th.* IV. *Kap.* 8. *Art.* 13. *S.* 215.
(77) MOSELEY op. cit. p. 190 sq.
(78) L. c. p. 257 sq.
(79) Op. cit. cap. 38. extremo.

ctitant, atque virtutem divini prorsus remedii maximo Creatoris dono generi humano impertiti in dubium vocare, vel denigrare audent, hi vel ab hypothesibus, vel contradicendi cupiditate obcoecantur, vel ad eos amandandi, quorum malignitas non alia prorsus ratione eximia pharmaca, ac homines magni ingenii, obtrectare solet. Sunt tandem qui cinchonae virtutem minoris pretii facere simulant, ne fateri adigantur, continentem nullo pacto posse commercio maritimo absque magno generis humani detrimento carere.

Cinchonae species.

13. Post infinita pericula cum *cortice cinchonae* tum *consueto*, tum *rubro*, tum *flavo* instituta, fatemur, hisce corticis speciebus aequalem omnino vim febrifugam inesse, dummodo bonae sint notae (80).

Tempus administrationis.

14. Pro corticis cinchonae usu *apyrexia* eligitur; vigente enim paroxysmo remedium hujusmodi plerumque vel vi salutari caret, vel

(80) Cortex quidem *flavus*, qui ab aliquot annis in Europae officinis invenitur, ceteras species virtute antecellit, sed non alia ex caussa, quam quod hae mineris notae esse solent. Quotiescumque nempe cortice cinchonae ordinario, quem aliquando generositate Nuntiorum Hispanicorum accepi, utebar, semper cum corticem flavum officinarum vel virtute adaequantem, vel superantem inveni. Mirifice is

infinitas generat molestias, anxietatem scilicet, ventriculi oppressionem, vomitum, dysuriam, caloris febrilis augmentum etc. Tuto tamen cortex in apyrexia etiamsi imperfecta, uti in febribus subcontinuis, vel declinante paroxysmo in febre intermittente subintrante, porrigi potest.

Forma.

15. Cinchona in subtilissimum *pulverem* redacta, aqua commixta (81), sive *electuarii* (82) sub forma porrecta singula ex ea deducta praeparata vi febrifuga antecellit. Tanta enim est pulveris corticis efficacia, ut vel ejusdem pars, quae jam pro decocto parando inserviit, si exsiccetur, novi fere corticis ad instar agat (83). Verum neque vim febrifugam *extracti*, praecipue vinosi vel decocti cinchonae in dubium vocamus (84). Raro ad *tincturam cinchonae*

agebat cortex, qui sub nomine *chinae quajanaė* mihi tradebatur, quique hoc peculiare exhibebat, quod constanter urinam colore perfecte viridescente tingeret.

(81) In nosocomiis ne cortex ab infirmariis, aut, ut experti sumus, ab ipsis aegrotantibus venditetur, juvat eum jam aqua infusum ex officina praescribere.

(82) R. Pulveris corticis cinchonae officinalis unciam et semis. Fiat l. a electuarium cum s. q. Syrupi corticis ejusdem. D. S. omni prima sive secunda hora ad magnitudinem nucis.

(83) Atque id demonstrant multiplicia experimenta, quae tum in clinico instituto Universitatis Vilnensis, tum in eo, quod societatem Beneficientiae atlinet, institui.

(84) Extracti via frigida parati (sal essentiale chinae) virtutem nunquam tentamini subjecimus.

recurri potest, quoniam, ut ea effectum desideratum producere posset, magna quantitate porrigi deberet, ac proinde verendum esset, ne ob alcohol aeger nimis irritaretur. Interdum tamen, saltem ad recidivas apud eos impediendas, qui pulverem cinchonae omni pacto respuunt, tinctura corticis, addito extracto, in usum deduci potest (85).

Dosis. Modus exhibendi.

16. Ad praecavendum futurum paroxysmum non raro drachmae duae cinchonae exquisitissimae sufficiunt. In genere tamen uncia una requiritur, atque unciae tres ad curam totius morbi, atque convalescentiae absolvendam. Plerumque prima illa dosis curriculo unius apyrexiae porrigi potest. In subcontinuis vero, quotidianis, et tertianis duplicibus hoc ob brevitatem curriculi illius difficile fit, saltem non sine molestia aegrorum; quamobrem, nisi periculum immineat, sufficit memoratam cinchonae dosin, unciam scilicet unam spatio duarum apyrexiarum exhibere. In febre autem perniciosa omni pacto non solum uncia una, sed et ultra, tempore apyrexiae praescribi debet. Servante febre typum tertianae, vel quartanae, plerumque drachma una pulveris

(85) R. Extracti corticis cinchonae officinalis drachmas duas Tincturae corticis ejusdem uncias duas. M. bene. D. S. omni secunda vel tertia hora cochleare coffeanum.

cinchonae sine incommodo secunda, vel tertia quaque hora suppeditatur. Quocumque in casu prima corticis dosis, statim cessante sudore, exhibenda, ne scilicet aeger, ingruente apyrexia saepe obdormiens, paulo post remedii sumendi gratia a somno excitari debeat. Minorem dosin cinchonae proxime ante paroxysmi adventum porrectam efficaciorem esse largiori longe antea adhibita, nunquam confirmatum vidi. Nec consultum videtur ad suppeditandum corticem appropinquantem paroxysmum expectare, utpote qui, si praeter consuetudinem anticiparet, exhibitioni remedii obstaculo foret.

Correctiva.

17. Cortex cinchonae in genere *nullo adjuvante*, vel *corrigente* remedio indiget, atque inutilis sane, quin imo damnosa est consuetudo illi vinum, aromata, amara, narcotica, vel excitantia jungendi. Methodus hujusmodi solum in specialibus quibusdam casibus locum obtinet. En casus hujusmodi: interdum vix sumta cinchona, pondus, aliaque *ventriculi incommoda oriuntur*. Hoc incommodum si perseverat, aut si vires aegri praeter modum fractae essent, cortex cum *vino* sumi potest. Eligitur vinum aciditate expers, meracum. Si aeger vinum respuat, vel ab eo calefiat, enarratis incommodis pulvis *corticis lauri cinnamomi*, vel *ejus*, vel

menthae piperitae oleum destillatum cinchonae superadditum prospiciunt (86). Difficilius est *sensum aciditatis*, vel *ardoris ventriculi*, qui post usum corticis aliquando advenire solet, corrigere. Juvat tamen saepe hoc in casu connubium cinchonae cum pulvere *magnesiae*, et *gummi mimosae niloticae* (87). Aegre corticem ferunt *haemorrhoidarii*, nisi jungatur, saltem sedato jam primo febris impetu, *supertartrati potassae* (88), vel *radici rhei palmati* (89). Connubium hujusmodi ultimum, quocumque in casu a cinchona alvus adstringitur, conducit, rite monentibus Lancisio (90), Mead (91) et Valcarenghi (92). Alias cortex per *alvum* ruit, aut *vomitu* rejici solet, nisi unicuique ejusdem dosi cochlear unum alterumve *mixturae opiatae* (93) praemittatur. Improbamus etenim mo-

(86) E. c. grana quatuor pulveris cinnamomi vel totidem guttulae olei essentialis ad drachmam unam corticis cinchonae.

(87) R. Pulveris corticis cinchonae scrupulos duos. P. magnesiae, P. gummi mimosae niloticae aa scrupulum semis. M. D. Cap. omni secunda, vel tertia hora.

(88) E. c. scrupulum unum cremoris tartari ad scrupulos duos cinchonae.

(89) E. c. scrupulum semis radicis rhei ad drachmam unam cinchonae.

(90) Lib. II. Epid. IV. c. 6.

(91) Monita et praecepta medica. §. VIII.

(92) Diss. de usu, et abusu rhabarbari cortici uniti. Cremae 1748.

(93) R. Infusi sive aquae destillatae herbae menthae piperitae uncias quatuor. Tincturae opii compositae Sydenhami guttas quindecim. D. pro usu indicato.

rem opium immediate cinchonae pulveri miscendi, nam facile necessitas illud exhibendi cessat, continuante indicatione hanc porrigendi, quo in casu superstites pulverum doses, utpote superfluae rejici debent, quod pro piaculo habemus. Fatemur quoque, cinchonam ideo non semper virtute destitui, dum per alvum ruit: imo levis diarrhoea sub usu corticis interdum potius conducit; quamobrem cauti estote quoad connubium illius cum opio.

Cinchonae praeparata.

18. Si aeger nullo pacto pulverem cinchonae perferre posset, ad *extractum vinosum* (94), vel ad *decoctum saturatum* (95) ejusdem corticis confugiendum foret, quorum primum ad unciam semis, alterum ad libram unam curriculo apyrexiae exhibere oportet. Hac sub rerum positione et *clysteres ex cortice* parati (96), praemissis enematibus simplicibus ad intestinum rectum a faecibus liberandum, abluendumque,

(94) R. Extracti cinchonae vinosi unciam semis: solve in vini hispanici dulcis unciis sex. D. S. prima vel secunda quavis hora cochlearia duo majora.

(95) *Decoctum corticis cinchonae saturatum.* R. Corticis cinchonae officinalis ruditer tusi unciam unam et semis. Coque per sextam horae partem cum s. q. Aquae fontis, vase clauso. Colat. librae unius detur.

(96) R. Corticis cinchonae ruditer tusi uncias duas. Coq. leniter etc. cum aquae simplicis libra una et semis, *quin coletur*. D. S. pro duobus clysteribus.

in auxilium ducendi. *Balneorum* vel *cataplasmatum ex cinchona* paratorum virtutem ex propria experientia in adultis indicare nequimus. Parum illis tribuit maxima medicorum pars, ne de carissimo illorum pretio sermonem instituam.

Cinchonae administratio in infantibus.

19. Balnea vero, et cataplasmata hîc enumerata, praeter clysteres ex decocto cinchonae saturato, in *febribus intermittentibus infantum* in usum duci queunt. Apud recens natos universam cutem pulvere finissimo cinchonae adspergere juvare videtur. Ceterum tenera adeo in aetate infantes etiam haud difficulter *syrupum cinchonae* deglutiunt, cui aliquot grana *extracti* ejusdem superaddi possunt. Securitatis gratia et *nutrici* pulverem corticis porrigere licet, a qua methodo febrem intermittentem prolis fugatam legimus (97). Infantes aetate jam provectiores, sed judicio adhuc destituti, vel inobedientes cinchonam potui *coffeae*, et *lacti* nuptam, haud difficulter sumere solent. Pueris etiam optime convenient consilio HEBERDENI (98) extracti cinchonae, sacchari singulorum scrupulus, aquae cochleare, et sesqui cochleare lactis. Potest et *glacies condita*

(97) *Samml. aus Abh. f. p. A.* I. B. S. 37.
(98) Op. cit. p. 142.

ex saturato cinchonae decocto in lacte, superaddito saccharo, et cinnamomo parari, infantibus non solum, sed et adultis, prasertim ad vomitum proclivibus, pretiosum remedium.

Monitum.

20. Sed et *complicationes* febrium intermittentium in infantibus minime negligendae. *Inflammatoria* complicatio abigitur *hirudinibus*, *nitrate potassae* e. c. cum *syrupo succi inspissati fraxini orni*; *gastrica syrupo* radicis vel *cephaelidis ipecacuanhae*, vel *rhei palmati*. *Vermibus* intermittentibus junctis specifica opponitur methodus (99).

De remediis surrogatis in genere.

21. Magnum praesenti aevo corticis cinchonae pretium, difficultas eum bonae notae acquirendi, et peculiaris quorundam aegrorum nullo pacto superanda adversus eundem idiosyncrasia, vel praeconcepta opinio medicos ad alia in febribus intermittentibus adhibenda remedia impulere, quorum nonnulla vel ante cinchonae inventum praescribebantur, alia tandem ex novis experimentis innotuere. Quamvis studium, quod ponitur in detegendis remediis, quae cinchonae subrogentur, maximi faciam; fateor tamen, medicos hucusque parum hac in re pro-

(99) Vid. Cap. de Vermibus. Part. III.

fecisse. Adhuc nempe desideratur remedium, quod generalem, et constantem cinchonae contra febres intermittentes virtutem adaequet. Non desunt enim pharmaca, quae in datis harum febrium epidemiis, fere cinchonae ad instar agunt; at haec ipsa pharmaca, alia adventante epidemia, effectu saepe omnino destituuntur (100). Hoc idem ipsa cum cinchona interdum contingere, suspicor quidem (1); at si revera contingat, mehercle perraro. Excipi autem debent febres intermittentes complicatae, inprimis gastricae. Quare sapienter egregius Heberden: « Cortex, quamvis rite sumtus, interdum parum efficax est: quo in casu suspicio erit, ventriculum sordibus onustum vim remedii impedire. Itaque vomere oportet, quo facto febris non raro cedit (2) ». Ceterum utile opus esset characteres febrium intermittentium ap-

(100) Febres intermittentes, quae anno 1801 vere, et aestate Vindobonae grassatae sunt, seminibus phellandrii aquatici constanter sanavi; sequentibus autem annis idem remedium eodemque in morbo spem semper frustravit. Similia relate ad corticem aesculi hypocastani inveniuntur in apparatu medicaminum Murrayi Vol. III. p. 128. sq.

(1) Anno, ni fallor, 1787 medici Insubriae fere omnes conquerebantur, corticem peruvianum in tollendis intermittentibus consuetum effectum minime produxisse. Inprimis hoc adscribebatur pravae cinchonae conditioni, at quum ipsa optimae indolis inveniretur, culpam in peculiarem febrium indolem refuderunt.

(2) Op. cit. p. 142.

prime eruere, quae variis cinchonae remediis surrogatis, in specialibus epidemiis, devictae fuere. — Patet autem quoque, de nullo inter ea remedia certum judicium ferri posse, nisi illius virtus febrifuga ab experientia nonnullorum annorum confirmetur. — Hic vero non possum, quin moneam, remediis cinchonae surrogatis hucusque cognitis, minus oeconomiae consuli, quam primo intuitu videri posset; magnum enim oeconomiae momentum in eo positum est, ut morbus citius, tutiusque, quam fieri possit, tollatur; at si consideremus magnas remediorum surrogatorum doses, quae plerumque ad morbum debellandum requiruntur, necessitatemque, ubi non prosint, ad cinchonam tandem serius ocyus confugiendi; palam fit, hujusmodi remedia surrogata praesertim in nosocomiis, in quibus ad tempus longioris detentionis aegrorum ob victum, aliasque caussas, ratio simul est habenda, saepe ipsius cinchonae pretium superare (3). Haec omnia vero nos non impedient hic de praecipuis cinchonae remediis surrogatis disserere; de omnibus enim arduum foret (4).

(3) Idem fatetur et calculo demonstrat Cl. Bourges. Vid. *Journal général de médecine* etc. Tom. XXXV. Mai 1809 p. 47 sq.

(4) Enumerationis longioris succedaneorum corticis peruviani tanquam febrifugi remedii, labore supersedere possum, cum

Radices variae.

22. Radicem *cephaelidis ipecacuanhae* tum refracta omnino dosi, tum ad ipsam nauseam, vomitumque usque porrectam non raro in febribus intermittentibus tollendis proficuam invenimus, invenerunt jam pridem Gianella (5), et Wichmann (6). Praecipue hoc remedium in iis intermittentibus conducit, quas insolita ciborum aversio comitatur. Radix quoque *acori calami* in intermittentibus laudem meretur (7). Exhibetur in pulvere ad scrupulos duos, interpositis spatiis idoneis. Non ita laude digna radix *gei urbani* (8), licet cinchonae ad instar ad uncias tres exhibita fuerit. Radicem *gentianae luteae* (9) quoque uti febrifugum commendatam, nunquam, nisi cum aliis remediis junctam, in febribus periodicis tentavimus. Nec

I. C. Renard (*die inlandischen Surrogate der Chinarinde.* Mainz 1809. 8.) et Ph. Jac. Piderit (*uber inlandische Surrogate fur die Chinarinde.* Gott. 1809. 8.) hac de re copiose scripserint.

(5) De admirabili ipecacuanhae virtute in curandis febribus. In Halleri coll. diss. pract. T. V. No. 155.

(6) Vid. Schaertlich Diss. de usu opii in febre intermittente. Goett. 1783.

(7) Acta Soc. Med. Havniensis Vol. II. p. 206. Heberden l. c. p. 142.

(8) Buchhave Observationes circa radicem gei urbani 1781.

(9) Murray Op. cit. T. II. p. 14. sq.

hisce in morbis hucusque radicem *anthemidis pyrethri* (10) tentamini subjecimus. Radix *aristolochiae serpentariae* utiliter in febre intermittente rebelli cinchonae jungitur (11).

Herbae nonnullae.

23. Inter herbas ad febres intermittentes sanandas, *menianthes trifoliatae* (12), et majori adhuc in gradu *artemisiae absynthii* (13), satisfecerunt, vim scilicet paroxysmorum infregerunt, ac febrem sensim sensimque debellarunt. Usi sumus succo recenter expresso, et alcohol, singulorum drachmis tribus, bis terve curriculo apyrexiae repetendis. Methodum hanc fere solum militibus, et rusticis, et quidem, absente omni diatheseos inflammatoriae indicio, accommodatam esse, per se elucet. Herbam *datiscae cannabinae* (14) eamque *taxi baccatae* (15) nunquam adhibuimus.

(10) *Journal der auslandischen medicinischen Litteratur.* 1802. Junius.

(11) R. Corticis cinchonae officinalis drachmas sex; radicis aristolochiae serpentariae drachmas duas. M. D. in octo partes aequales; vel M. fiat l. a. electuarium c. s. q. syrupi cinchonae; ut supra (No. 15) capiatur.

(12) Hufeland's *Journal der prakt. Heilkunde.* 2 Th. S. 457.

(13) Euermann's *Bemerkungen n. Untersuchungen.* 1 Th. S. 20. Kortum l. c. S. 15.

(14) Adhibuit Cl. Rubini in pulvere, a scrupulo uno ad drachmam semis bis quaterve de die, aut extractum a granis quatuor ad grana sex. Vid. *Medicinische National-Zeitung.* 1798. S. 345.

(15) Brera Comment. med. T. I Part. 1. p. 76. Adhibet prae-

Cortices varii.

24. Interdum cum successu, sed tamen nunquam illi cinchonae aequiparando, longe saepius sine omni fructu, adhibui quosdam inter laudatos in febre intermittente cortices, *cortices* scilicet *aesculi hypocastani* (16), *salicis* tum *albae* (17), tum *latifoliae* (18), tum *fragilis* (19), *quercus roboris* (20), *pruni padi*, et *spinosae* (21). Desideramus experientiam propriam relate ad virtutem febrifugam corticum *crotonis cascarillae* (22), *lyriodendri tulipiferae* (23) et *angusturae* (24).

ter folia, et corticem, utriusque scilicet pulverem, spatio nychthemeri partitis vicibus ad drachmas duas; extractum a granis decem ad grana duodecim.

(16) Turra lettera, ed alcune osservazioni sulla febrifuga qualità dell' ipocastano. Vicenza 1780. Zanichetti lettera intorno alla facoltà dell' ipocastano. Vid. Raccolta d'opuscoli scientifici. Tom. X. p. 200. Contra vid. *Journal général de médecine*. T. XXXV. 1809. Mai p. 34.

(17) Stone Philosoph. Transact. Vol. LIII. p. 195 sq.

(18) Experiments and observations on the cortex salicis latifoliae. By G. Wilkinson. 1803.

(19) Gerhard. Vid. Murrayi op. cit. Vol. I. p. 47.

(20) Scopoli Flora carniolica. p. 414.

(21) *Salzbusg. med. chirurg. Zeitung*. 1808. No. 77.

(22) Junkerus therapia generalis. p. 302.

(23) *Salzburg. med. chirurg. Zeitung*. 1809. No. 20.

(24) Brand treatise on angustura. 2. edit. 1793.

Flores aliqui.

25. *Flores arnicae montanae* non immerito in febribus intermittentibus commendatos fuisse (25), si paucis, quae cum iis institui, periculis pondus quoddam concedendum est, arbitror, praesertim in tertianis autumnalibus, in quartanis, in febribus intermittentibus sine nota caussa recidivas patientibus cum proclivitate ad obstructiones viscerum, ad oedema, absente inflammatoria quacumque dispositione. Interdum arnica sub iisdem rerum positionibus utiliter cinchonae additur (26). Florum *matricariae chamomillae* virtutem in febribus intermittentibus vel cinchonae rebellibus, testatur HEBERDEN (27).

Semina. Fructus.

26. Quid de virtute febrifuga *seminum phellandrii aquatici* sentiendum sit, jam monuimus (28). *Nucleos amaros amygdali commu-*

(25) STOLL Ratio medendi. T. III. p. 168. Vide etiam Collect. Soc. Med. Havn. T. II. p. 162. Ita: PLIES in HUFELAND's Journal 9. B. 2 St. S. 87.

(26) Radicis aristolochiae serpentariae ad instar. Vid. supra (No. 22. Not. 11).

(27) L. c. Dosis scrupuli duo, corticis cinchonae ad instar repetendi.

(28) No. 31. Not. 100.

nis, qui jam a BERGIO (29) et nuper (30) in febribus intermittentibus commendati fuere, pro suspecto habemus (31) atque haud securo remedio (32). Etiam *aqua pruni laurocerasi* semper incassum in febre intermittente a nobis adhibebatur. Nil circa virtutem febrifugam seminum *strychni nucis vomicae* (33), *ignatiae amarae* (34), *sinapis nigrae* (35), et *corticis fructus punicae granati* (36) ex propria experientia proferre possumus. Profuit non raro infusum ex fabis tostis (37), praesertim vero viridibus (38) *coffeae*.

(29) Materia medica. p. 413.

(30) HUFELAND's *Journal der prakt. Heilkunde* 28 *B. St.* 2. S. 111. *St.* 3. *S.* 134.

(31) Relatum nobis fuit, Genuae hominem quartana laborantem, cui agyrta unciam amygdalarum amararum porrexerat, ab hac dosi necatum fuisse. Agyrta ad forum vocatus, exemplis patefecit, se tali modo jam multas quartanas rebelles sanasse.

(32) Aliquoties saltem sine fructu nucleos hujusmodi adhibui.

(33) HUFELAND's *Journal.* 2 *B. S.* 493 sq.

(34) HUFELAND l. c. S. 498.

(35) *Notice sur un remède propre à remplacer le quinquina; par le* D. REHMANN. *Moscou* 1809.

(36) MURRAY Op. cit. T. II. p. 326.

(37) Vulgatissimum atque haud raro efficax remedium, praesertim potatorum, febribus intermittentibus laborantium, sistit potus ex fabis tostis Arabicis cum succo citri, et *taphia*.

(38) *Erfahrungen uber den rohen Caffee. Von* GRINDEL. HUFELAND's *Journal der praktischen Heilkunde.* 1809. *Eilftes Stuck.*

Narcotica. Excitantia.

27. De usu *opii* in febribus intermittentibus jam aliquoties mentionem fecimus (39). Ceterum illud ad febres hujusmodi radicitus evellendas impar esse, experti sumus. Extractum *hyoscyami*, et *hellebori nigri*, nec non *aconiti napelli* (40) nunquam hîc adhibuimus. *Oleum animale Dippelii* jam dudum in febribus periodicis praescribebatur (41), alia vero remedia ejusdem generis e. c. *moschus*, *aether sulphuricus*, *camphora* hodiedum potissimum systematis Brunonis gratia in therapiam hujus morbi introducta fuisse (42) suspicamur; vix enim illis potestas adversus intermittentes febres inest.

Murias ammoniae.

28. *Murias ammoniae* jam dudum celebritatem in febrium intermittentium cura acquisivit (43), atque eam ad hanc usque diem non amisit. Debet autem remedium hujusmodi magna dosi, e. c. a drachma una et ultra brevi

(39) No. 3. 5.

(40) Hufeland's *Journal* 2 *B. S.* 532. 18. *B. S.* 104.

(41) A Werlhoffio.

(42) Marcus *Magazin d. speciel. Therapiae und Klinik.* 1 *St.*

(43) Wilghelm Muys d.de salis ammoniaci praeclaro ad febres intermittentes usu. 1716. Causland in Medical Commentar. Vol. III. Reil op. cit. 2 B. S. 178.

ante paroxysmum porrigi; nam repetitis vicibus spatio apyrexiae et parva dosi nil efficit, rite monente cl. KORTUM (44). Verum non omnes aegri magnas muriatis ammoniae doses sine ventriculi incommodis perferre queunt. Hoc cum ita sit, raro curam febrium intermittentium omnino huic remedio committimus, saepius vero illud cortici jungimus (45), praesertim in intermittente autumnali, quae obstructionibus viscerum abdominis, debilitateque ventriculi stipatur.

Antimonium.

29. Et *antimonii* virtus in febribus intermittentibus celebratur (46), ea scilicet oxydi stibii hydrosulphurati praecipitati (kermes), et praecipue tartratis stibii, et potassae. Hoc ultimo remedio non solum in febribus intermittentibus gastricis, et rheumaticis utiliter usi sumus, sed in simplici etiam, praecipue vernali. Attamen in graviori casu nunquam satisfecit.

(44) L. c.

(45) R. Pulveris corticis cinchonae officinalis drachmas sex. P. muriatis ammoniae drachmas duas. M. D. in octo partes.

(46) UNZER's *Arzt* XII. B. CAUSLAND in Duncans *Med. Comment. for the year* 1781. 1782. Vol. VIII. MARX in TODE's *Med. Biblioth.* 2. Th. o St. S. 120.

Mars.

30. De usu *martis* contra sequelas nonnullas febrium intermittentium infra sermo erit (47); vel in ipso earum curriculo interdum utiliter ferrum, praecipue cum extractis amaris (48), adhibuimus, adhibuerunt alii (49). Sulphatum ferri (50) nullo tentamini adhuc subjecimus.

Mercurius.

31. *Mercurii*, praecipue muriatis hydrargyri virtus in ea febre, quae intermittentis ad instar decurrit, atque syphilidis progenies est (51), quotidie confirmatur. Existimamus imo, febres, de quibus fertur (52), eas nullo pacto cinchonae, sed solo tandem hydrargyro sanari potuisse, nec ad classem febrium intermittentium legitimarum pertinuisse. At ob id peculiarem vim febrifugam mercurii, de qua praeclari Auctores loquuntur (53), nequaquam

(47) §. XXXI. No. 11.

(48) R. Extracti herbae menianthes trifoliatae unciam unam. Pulveris limaturae martis purae drachmas duas. M. f. c. s. q. mellis electuarium. Cap. omni secunda sive tertia hora ad magnitudinem nucis.

(49) GRAINGER l. c. p. 99. DE FELICI medicus nosocomii Ticinensis expertissimus.

(50) *Journal général de médecine* etc. T. XXXIV. 1809. *Janvier.*

(51) §. XXVIII. 2.

(52) ALEX. MONRO in Actis Edinb. Vol. VI. art. 47. Obs 9.

(53) BURSERIUS l. c. §. 186. HERZ *Briefe 2te Sammlung* S. 109 HUFELAND's *Journal* 3 B. S. 182. LYSON's *treatise of the*

in dubium vocamus, imo eam vel nuper in febre intermittente hepatis obstructione stipata, ipsi experti sumus.

Arsenicum.

32. Antiquus est usus *arsenici* in febribus intermittentibus, vel inter rusticos et judaeos Lithuaniae. Praecipue in artem introduxerunt hoc periculosum pharmacum Cl. Fowler (54) et Brera (55). Confirmatur illius virtus ab Ill. Wylie (56). Utitur idem praecipue solutione acidi arseniosi, et nitratis potassae, a guttis viginti sensim sensimque, idque cautissime dosin ad quadraginta augendo guttas. Praeterea plura circa usum arsenici inveniuntur apud Cl. Burdach (57) et Harles (58). Ad nos quod spectat, ter tantum arsenicum in febre intermittente adhibuimus, ac semper incassum. Nuper Berolini summis laudibus ab Heimio, aliisque

use of camphor and calomel in fevers. v. Edinburg medical Essay's and observations. Vol. VI.

(54) Thomas Fowler *Medical reports of the effects of arsenicum in the cure of agues. Lond.* 1786.

(55) Annotazioni medico-pratiche sulle diverse malattie trattate nella clinica medica di Pavia. Nuova ediz. accresciuta. Crema 1806. 4. Vol. II.

(56) Pharmacopaea castrensis Ruthena. p. 335.

(57) *Handbuch der prakt. Arzneymittellehre.* 3 Th. Leipz. 1806 S. 63.

(58) *Journal der auslandischen med. Litteratur.* 8. B. 2 St.

celebrata est arsenici antifebrilis virtus (59). Laudatur et arsenias potassae (60).

Gelatina.

33. *Gelatinam animalem* a cl. SEGUIN in febre intermittente commendatam, quidem virtute non omnino destitutam esse vel propria experientia testatur. At longe abest, ut hoc remedium cum cinchona aequiparemus, si excipiamus forte quasdam epidemias febrium intermittentium, in quibus gelatina peculiari modo utilis videbatur (61). Optime virtutem hujus remedii ad trutinam vocavit egregius HALLÉ cum sociis (62). Ita cl. ALIBERT (63).

Remedia externa.

34. *Remedia externa* non omnino in febribus intermittentibus supervacanea esse Cl. KORTUM jure monere videtur (64). Saepius ante inventum cinchonae in usum ducebantur (65). Loquor de *balneis calidis aromaticis*, de *emplastro de galbano* superaddita parva portione

(59) Vid. HORN's *Arch. der med. Erfahr.* 1810. B. III. St. 1.

(60) *Journal général de Médecine* etc. T. XXXIV. p. 270.

61) GAUTIERI *Versuche und Beobachtungen uber die Wirksamkeit der thierischen Gelatina in intermittirenden Fiebern.* Vid. HUFELAND's *Journal* 18. B. 2 St. S. 120.

(62) *Journal général de Médecine.* T. XIX. p. 336. *Samml. auserl. Abhandl. fur prakt. Aerzte.* 21. B. 4 St. S. 410.

(63) *Élémens de therapeutique et de matière médicale.* T. I. p. 205.

(64) L. c. S. 18.

(65) TRNKA op. cit. p. 623.

emplastri vesicatorii, atque regioni epigastricae apposito etc.

Alia.

35. Res in imaginationem potenter agentes, *amuleta* et similia, nisus maximi corporis, animique (66) rebelles ceterum febres intermittentes sanasse, mulierculae quotidie narrant, ac fasti medici confirmant. Interdum rebellis febris a cibo, licet re ipsa hoc in morbo incongruo, sed vehementer desiderato, fugatur, quamobrem Hildanus ait: « quartanarii, pica simul detenti, non prius febre liberantur, quam post perversi illius appetitus expletionem (67) » Nil vero securius rebellem intermittentem profligat, quam peregrinatio ad regionem febribus hujusmodi non faventem, montosam, et siccam.

Diaeta.

36. Quanti momenti *regimen diaeteticum* in cura febrium intermittentium sit, ex dictis (68) jam satis elucet. Cibi in simplici morbo praecipue ex regno animali depromi debent, e. c. caro juniorum animalium, excepto porco, porro lac, ova sorbilia. At et olera varii generis, dummodo non flatulenta, absente diar-

(66) Tali pacto *Quintum Fabium Maximum* a febre quartana in acie fuisse liberatum, historia refert.

(67) Klein l c. p. 100.

(68) §. XXVII. 9. §. XXX. 3. 10.

rhoea, concedi possunt. Fructus maturi, atque dulces, modica quantitate quidem, non raro aegris in morbo, de quo sermo est, haud nocent; immo extant exempla febrium intermittentium pertinacissimarum, eorum, praesertim uvarum ope sanatarum; at in genere prudentius est a fructibus abstinere, nisi vino coctis, saccharoque edulcoratis, non neglectis consuetis aromatibus. Vinum, cerevisiam, imprimis eam, quae vulgo *porter* (69) dicitur, coffeam, theam concedi posse, per se patet.

§. XXXI.

RECIDIVAE, ET SEQUELAE.

Recidivae periculum.

1. Neque sanitatem attigisse credamus, dum paroxysmi febris intermittentis suppressi sunt; latet enim nihilominus morbus, minima porrecta opportunitate iterum prorupturus. Periculum recidivae maxime imminet, dum aegri quo tempore paroxysmus ingruere erat solitus, peculiari corripiuntur languore, dum a somno haud reficiuntur, dum adspectum cachecticum prae se ferunt, dum a cibis abhorrent, dum

(69) Moseley op. cit. p. 191.

menstrua imminent, vel adsunt, dumque epidemica constitutio febrium hujusmodi evolutioni favere haud cessat. « Febrientes, si non in diebus imparibus febris dimiserit, recidivare solent »; ita HIPPOCRATES (70). Confirmat hunc aphorismum expertissimus VON HOVEN (71), asserens, quod febres intermittentes, quae ope cinchonae coguntur, ut paroxysmo pari (e. c. secundo, quarto, sexto) cessent, redeant, atque non aliter tandem, quam paroxysmo impari terminentur. Quoniam in praxi nosocomiali impossibile fere est recidivarum habere rationem, praxis autem privata limitatam tantum offert opportunitatem observationes colligendi, tam gravi in re meum adhuc suspendo judicium. Recidivae plerumque septimo, decimo quarto, et vigesimo primo die contingere solent, rite monente, ni fallor, cl. JAKSON (72). At, porrecta caussa, recidiva nulla non die contingere potest. Praecipuae inter hujusmodi caussas sunt error in diaeta, aër nocturnus, humidus: frigus, animi pathema ingratum, balneum frigidum, coitus etc. Caussae hae praecipue perniciosae observantur, dum ea in aegrum agunt die, qua antea paroxysmum experiri erat soli-

(70) Aphor. Sect. IV. No. 61.
(71) Op. cit. 1 Th. S. 94.
(72) Op. cit.

tus, animadvertente jam CELSO (73). Prudens igitur est consilium STRAKII (74), ut per totum convalescentiae curriculum, calculus dierum, vel horarum, quibus antea paroxysmi adventare erant soliti, retineatur. Recidivae primo morbo pejores esse vulgo existimantur; at saepe saepius nullum discrimen detegere potuimus. Febres intermittentes cinchona sanatas, magis quam ceteras, ad recidivas pronas esse, falsa est opinio.

Quomodo evitanda.

2. Ut periculum recidivae avertatur, praeter regimen diaeteticum, usus continuatus cinchonae, vel alterius febrifugi exposcitur. Est tamen modus in rebus, nec convalescentes pharmacis obrui debent. Jugulato jam paroxysmo, spatio primi, secundi, tertii nychthemeri, drachma una pulveris corticis cinchonae mane, et vespere sumta, ad impediendam recidivam sufficit. Dein satis est tertia quaque die, et quidem in tertiana die paroxysmo respondente, talem exhibere dosin. Rebus bene se habentibus quies tunc spatio aliquot dierum conceditur, confugiendo tardius iterum ad febrifugum, ita ut spatio trium hebdomadarum patienti tres, aut quatuor unciae exhibeantur. Atque sic in

(73) De medicina. Lib. III. cap. 16.
(74) Op. cit. p. 96.

febre intermittente benigna; in perniciosa nempe ad minimum duplex requiritur dosis ad curam omnino absolvendam. Hominibus cinchonae pulverem respuentibus potest quidem decoctum saturatum corticis ejusdem exhiberi; at vix ei fidendum; saepe saltem sub illius usu recidivas contigisse observavi. Idem accidere solet, dum, fugatis paroxysmis cinchona, remediis amaris recidivas praevenire credimus. Praesentiam fluxus menstrui non solum hîc corticis usum non excludere, sed imo expostulare, nunquam obliviscendum.

Cura recidiva.

3. Febris intermittens recidiva, aliarum febrium intermittentium ad instar, pertractari debet. Interdum juvat et illam non statim supprimere, praecipue si desiderium ciborum a praegressa febre deletum, apparente nova, restituatur. Et caussae recidivam excitantis ratio habenda. Facile enim recidiva complicata fit, quamvis praegressa febris simplex fuerit.

Ad revocandam febrem intermittentem.

4. Si forte febris intermittens praepostere sanata fuisset, quaeritur, quid ad eam revocandam fieri liceret? Favente annua constitutione adhuc febribus intermittentibus plerumque nil facilius, quam suppressam iterum excitare febrem, et quidem adhibito fortiori purgante sa-

lino. At, deleta jam jam constitutione illa, vix possibile existimamus febrem intermittentem arte excitare, nisi forte ope gaz acidi carbonici (75). Qui contagiosam harum febrium naturam admittunt, suadent cum hujusmodi febricitantibus commercium inire.

De sequela in genere.

5. Sequelae febrium intermittentium tot alios morbos constituunt secundum regulas alibi exponendas, pertractandos. Verumtamen, quum morbi hujusmodi ex intermittente orti plerumque specifici quid offerant, non inutile erit, hic summatim nonnulla de hoc argumento tradere.

Lienis tumor.

6. Lienes praegrandes a febribus intermittentibus orti, continuato cortice ad pristinam molem saepissime reducuntur, quae Burserii, et Strakii propositio et nostra experientia confirmatur. Saepius tamen, inprimis dum aegri antea jam cinchona abusi sunt, murias ammoniae decocto radicis tritici repentis nupta prodesse solet. Si lienis hujusmodi tumores diathesi scorbuticae conjungantur, cortici cinchonae radix acori calami addenda, non neglecta simul tin-

(75) Vid. Huffland's *Journal der prakt. Heilkunde* VI. *B. S.* 278. 282.

ctura sulphurica aromatica (76). Juvat etiam lienis regioni unguentum althaeae cum camphora, aut saponem ammoniacalem illinire. Mercurius vero semper nocet. Remedium in Italia vulgare, atque interdum praestantissimum est, lienis regionem prius charta bibula, butyro imbuta cooperire atque virgis bis, ter de die, spatio quartae, vel dimidiae horae partis, percutere.

Hepatis obstructio.

7. Relicta hepatis obstructione a febre intermittente, jam cautius cinchona adhibenda, et nisi cito prosit, etiam seponenda. Remedia sic dicta solventia hic melius conducunt, praesertim incipiente jam ictero, quo in casu scilicet amara salibus neutris nupta ceteris remediis palmam arripiunt (77). Sub periculo recidivae febris, illis cinchona mederi potest (78). Utiliter

(76) R. Corticis cinchonae officinalis ruditer tusi drachmas sex. Coque leniter per sextam horae partem cum s. q. aquae fontis; sub finem coctionis adde radicis acori calami concisi drachmas tres. Stent in digestione per quadrantem horae, vase clauso; colaturae librae unius adde tincturae sulphuricae aromaticae drachmam unam, syrupi corticis aurantiorum unciam unam. Capiat more solito.

(77) R. Herbae menianthes trifoliatae drachmas tres. Coque c. s. q. Aquae fontis etc. ad colat. unciarum decem, cui adde sulphatis magnesiae drachmas duas.

(78) R. liquoris acetatis potassae unciam semis. Extracti cinchonae drachmas duas. M. affunde aquae menthae piperitae uncias septem. Adde syrupi rhei palmati unciam unam. D. S. omni secunda sive tertia hora cochlearia duo majora.

quocumque in casu, dummodo absit diathesis scorbutica, hepatis regioni tantillum unguenti hydrargyri grisei illinitur (79).

Oedema pedum.

8. Oedema pedum sub debito urinarum profluvio, applicitis fasciis cruribus, recreatisque convalescentis viribus, sponte evanescit. Lenes crurum frictiones, aut subfumigium ex baccis juniperi communis carbonibus accensis adspersis etiam conducunt. Quo primum autem urinae copia evidenter imminuitur, aut lotium copiosum sedimentum offert, fascias illas, quoniam aquam sursum pellunt, reprobamus, atque remedia amara, ipsamque cinchonam salibus neutris, et radici scillae marinae conjunctam suademus (80). Nec mercurius hîc interdum vi diuretica destituitur.

(79) Unguenti althaeae unciam unam. Unguenti hydrargyri grisei drachmas duas. Camphorae rasae drachmam unam. M. D. S. Illiniatur bis de die hepatis regio, ad nucis magnitudinem.

(80) Miraculi ad instar sequens hoc in casu agere solet remedium. R. Pulveris corticis cinchonae officinalis unciam unam et semis. Pulv. supertartratis potassae unciam semis. P. nitratis potassae drachmas duas. Mellis acetatis scillae unciam unam. M. f. c. s. q. roob baccarum juniperi communis electuarium. Cap. quater de die ad magnitudinem nucis.

Arthritis.

9. In arthritide ex febre intermittente, cinchona potissimum remedium. Vidimus tamen illud haud proficuum fuisse, quo in casu egregie opium antimonio et extracto aconiti napelli nuptum, conduxit (81). Et vesicatoria, et balnea tandem in usum duci queunt.

Dyspepsia.

10. Dyspepsia a febre intermittente relicta plerumque evanescit, sepositis quibuscunque remediis, equitatione, studiorum, et curarum domesticarum fuga, potu ex fabis arabicis tostis sine lacte, cui frustulum scrupuli unius radicis amomi zingiberis, vel fabarum epidendri vanillae infunditur. In rebelli malo refractae radicis cephaelidis ipecacuanhae doses (82) conducere solent. Alias ipse corticis cinchonae continuatus usus, praesertim ille infusi cinchonae frigidi (83).

(81) R. Vini antimoniati Huxhami unciam unam. Extracti aconiti napelli, tincturae opii compositae SYDENHAMI ad drachmam unam. M. D. S. ter de die guttas viginti cap.

(82) R. Radicis cephaelidis ipecacuanhae grana quatuor. Elaeosacchari macis drachmam unam. M. divid. in sex partes aequales. S. ter de die pulverem.

(83) *Infusum cinchonae frigidum.* R. corticis cinchonae officinalis ruditer contusi uncias duas. Aquae fontis libram unam et semis. Stent in digestione per nychthemeri spatium; colatura det. S. ter de die vasculum unum coffeanum.

Atonia.

11. Si simplex tantum *debilitas* superesset solito rebellior, praesertim cum pallido corporis habitu, aut catameniorum suppressione, absentibus tamen obstructionibus viscerum abdominalium, junge cinchonae martem, exemplo Burserii (84).

Mania.

12. *Maniam* post febres intermittentes, diuturnas licet, nunquam conspeximus. Loquitur de ea Sydenhamus (85) monens, sub congrua medela aegros quidem cum viribus mentem sanam acquirere, alias autem, praecipue post evacuationes fortiores adhibitas, morbum in miseram stultitiam degenerare.

(84) Op. cit. Vol. I. §. CXC.
(85) Opera L. B. 1741. 8. p. 84. 102. 125.

Vol. 1.

Febres intermittentes

Vol. 2

Typhus, rheuma, inflammatio.

Vol. 3.

Morbi cutis

Vol. 4.

Morbi cutis, anasarca, pellagra, rheumatismus acutus.

Vol. 5.

Morbi nervosi et capitis interni.

Vol. 6

Morbi capitis interni.

Vol. 7.

Rachialgia et neuralgia.

Vol. 8

Chorea Sti Viti, epilepsia, paralysis, tetanus.

Vol. 9.

Morbi oculorum, aurium, narium.

Vol 10

Morbi faucium, ac pectoris.

Vol. 11.

Morbi pectoris speciatim

Vol. 12.

De morbis diaphragmatis, pericardii, cordis, arteriarum, venarum, haemorrhagiis, et animi deliquio.